

HOGE RAAD VAN FINANCIËN

Studiecommissie voor de vergrijzing

JAARLIJKS VERSLAG

MEI 2003

HOGE RAAD VAN FINANCIËN

Studiecommissie voor de vergrijzing

JAARLIJKS VERSLAG

MEI 2003

De leden van de Studiecommissie voor de Vergrijzing

de Heer T. PEETERS, Voorzitter

de Heer H. BOGAERT, Ondervoorzitter

de Heer G. DE SMET, op voordracht van de
Minister van Begroting

de Heer H. BECQUAERT, op voordracht van de
Minister van Sociale Zaken

de Heer M. WEBER, op voordracht van de
Minister van Finaniën

de Heer M. ENGLERT, op voordracht van het
Federaal Planbureau

de Heer J. SMETS, op voordracht van de
Nationale Bank van België

Het Secretariaat:

Mevrouw L. LALOY

Mevrouw S. WEEMAES

Inhoudstafel

Synthese

A. Inleiding	1
B. De budgettaire kost van de vergrijzing	3
1. Gehanteerde hypothesen	3
2. Wat kost de vergrijzing in budgettaire termen?	6
3. Aanvullende scenario's	8
C. Kosten en baten van de ontwikkeling van de tweede pijler	8
D. De sociale houdbaarheid van het pensioensysteem	9
1. Het armoederisico bij ouderen en minimumuitkeringen	9
2. De sociale houdbaarheid op lange termijn	10

De budgettaire en sociale gevolgen van de vergrijzing

I Inleiding	17
II Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2030	19
1. Een evaluatie van de budgettaire kost van de vergrijzing	19
2. Gevoeligheidsanalyses	30
III Kosten en baten van de ontwikkeling van de tweede pijler	37
1. Inleiding	37
2. De Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid	37
3. Simulatie van de bijkomende evolutie van de bijdragen en prestaties van de tweede pijler	40
4. Verlies aan inkomsten met betrekking tot de overheidsontvangsten	43
5. Besluit	45
IV De sociale houdbaarheid	47
A. Armoederisico bij ouderen	47
1. Armoederisico bij ouderen	47
2. Gegarandeerde minimumuitkeringen	50

B.	De sociale houdbaarheid op lange termijn	56
	1. De benefit ratio	56
	2. De replacement rates voor enkele theoretische type-gevallen	64
V	Bijlage I: een overzicht van de sociale correcties	67
VI	Bijlage II: Indicatoren m.b.t. het armoederisico bij ouderen	73

SYNTHESE

A. Inleiding

1) De Wet van 5 september 2001 tot waarborging van een voortdurende vermindering van de overheidsschuld en tot oprichting van een Zilverfonds¹ voorziet dat de Studiecommissie voor de vergrijzing (SCvV) - die werd opgericht in het kader van de Hoge Raad van Financiën (HRF) - jaarlijks voor einde april een verslag opstelt dat de budgettaire en sociale gevolgen onderzoekt van de vergrijzing. Volgens de wet dient de Afdeling Financieringsbehoeften van de Overheid van de HRF de resultaten van het verslag te verwerken in haar aanbevelingen betreffende het begrotingsbeleid. Met deze gegevens als basis licht de regering tenslotte in haar jaarlijkse Zilvernota haar beleid toe met betrekking tot de vergrijzing van de bevolking. De Zilvernota bevat o.m. een overzicht van de stortingen in het Zilverfonds. Het voorliggend rapport is het tweede verslag dat de SCvV overmaakt aan de Federale Regering.

De wet vertrouwt het secretariaat van de SCvV toe aan het Federaal Planbureau (FPB) dat m.a.w. instaat voor de inhoudelijke en logistieke ondersteuning met behulp van het langetermijnmodel MALTESE. Het FPB raamt met behulp van dit model de budgettaire kostprijs van de veroudering van de bevolking op basis van de parameters die beantwoorden aan de bestaande wettelijke regelgeving. Het FPB realiseert namens de Belgische overheid, in het kader van de werkzaamheden van het Comité voor Economisch Beleid van de Europese Unie, simulaties op lange termijn wat betreft de budgettaire kost van de vergrijzing. De simulaties steunen op een realistische extrapolatie van onderliggende structurele ontwikkelingen van de overheidsontvangsten en -uitgaven, rekening houdend evenwel met de impact van *besliste, maar eventueel nog te implementeren* beleidsmaatregelen.

Het toepassen van bestaande wettelijke regelgeving impliceert in het geval van de uitgaven voor de gezondheidszorgen niet enkel de berekening van de mechanische impact van de veroudering op basis van de gemiddelde uitgaven voor gezondheidszorgen volgens leeftijd en geslacht. Een realistische raming dient bovendien rekening te houden met de groei van de verhouding 'uitgaven voor gezondheidszorgen per hoofd / bbp per hoofd' bij constante leeftijdsstructuur, ten gevolge van nieuwe technologieën, toenemende relatieve prijzen van gezondheidszorgen en de evolutie van de geneeskundige consumptie. Dit wordt geschat met behulp van econometrische methoden.

2) De SCvV dient, volgens art. 7 van de Wet van 5/09/2001, uit te gaan van een voorzichtige raming van de trendgroei van het bbp en dus van de productiviteit. De SCvV opteert daarom voor een scenario met een jaarlijkse productiviteitstoename van 1,75 %. Dit sluit aan bij het lage groeiscenario van het FPB. Alhoewel de gemiddelde productiviteitsgroei ongeveer 2 % bedraagt in de periode 1913-2000, ligt de productiviteitstoename van 1,75 % in het verlengde van de ontwikkeling tijdens de twee laatste decennia. Deze hypothese wordt eveneens door internationale en buitenlandse instellingen gehanteerd.

---

1. Belgisch Staatsblad van 14.09.2001.

Naast de keuze van een voorzichtig groeiscenario opteert de SCvV inzake de toekomstige welvaartsaanpassingen van de pensioenen en andere sociale uitkeringen voor een scenario dat iets genereuzer uitvalt dan in de afgelopen decennia het geval is geweest. Immers, omwille van het groeiend gewicht van de oudere bevolkingsgroepen en de stijgende levensverwachting meent de SCvV dat het in een voorzichtige raming van de budgettaire kost van de vergrijzing aannemelijk is, ook bij een laag groeiscenario, te veronderstellen dat tot een beperkte jaarlijkse gemiddelde welvaartsaanpassing van 0,5 % (in reële termen) van de wettelijke pensioenen in de privé-sector zal worden besloten. De loskoppeling tussen de welvaartsaanpassing (0,5 % per jaar) en de reële loonontwikkeling (1,75 % per jaar) bedraagt aldus 1,25 %.

Teneinde de vergelijking mogelijk te maken met de raming van de budgettaire kost van de vergrijzing volgens de hypothesen van het lage groeiscenario *zonder* welvaartsaanpassing van de pensioenen, zoals vooropgesteld door het FPB in het kader van de werkzaamheden van het Comité voor Economisch Beleid van de EU, worden deze resultaten ook opgenomen in het verslag.

3) De actualisatie van de raming van de budgettaire kost van de vergrijzing in dit jaarverslag gaat uit van de recent beschikbare middellangetermijnvooruitzichten van het FPB van april 2003¹. Het vorige verslag vertrok nog van de gunstiger middellangetermijnvooruitzichten van april 2001. Het ligt dan ook voor de hand dat de minder gunstige conjuncturele ontwikkeling van de afgelopen twee jaren weegt op de geactualiseerde cijfers en de budgettaire perspectieven en met name op het gewicht van de sociale uitgaven. Dit is tevens het geval, zij het in mindere mate, met de nieuw besliste sociale beleidsmaatregelen.

Bovendien is het langetermijnmodel van het FPB consistent met de nationale rekeningen. Daarin zijn recent de nieuwe werkgelegenheidsstatistieken - ten gevolge van een nieuwe schattingsmethode van het aantal werknemers - verwerkt. De nieuwe werkgelegenheidscijfers impliceerden een fundamentele herziening van de sleutelparameters van het langetermijnmodel. Deze belangrijke modelaanpassingen gaven aanleiding tot enige vertraging bij de totstandkoming van dit verslag.

Teneinde het mogelijk effect van een actiever werkgelegenheidsbeleid te toetsen dat een hogere tewerkstellingsgraad wil bereiken om dichter aan te sluiten bij de vooropgestelde doelstelling van 70 % door de Top van Lissabon, is een aanvullend scenario gesimuleerd. Deze variant veronderstelt een versterkt effect van de recente arbeidsmarktmaatregelen die zoveel mogelijk de uittreding uit het arbeidsproces afremmen voor leeftijden onder de 58 jaar. Deze variant is interessant omdat hij toelaat te zien in welke mate een efficiënte actieve tewerkstellingspolitiek de budgettaire kost van de vergrijzing kan verminderen.

4) In dit verslag wordt opnieuw aandacht besteed aan de sociale houdbaarheid van het wettelijk pensioensysteem door middel van een analyse van het armoederisico bij bejaarden en aan de hand van het onderzoek naar de evolutie van de *benefit ratio* (gemiddeld pensioenbedrag / gemiddeld brutoloon) en de *replace-*

---

1. "Economische Vooruitzichten 2003-2008", Federaal Planbureau, mei 2003.

---

ment rate (pensioenbedrag bij het begin van de pensionering / laatst verdiende loon).

Dit verslag maakt tevens een eerste raming van de mogelijke impact op de fiscale en parafiscale ontvangsten enerzijds en de *benefit ratio* anderzijds van een geleidelijke veralgemening van de tweede pijler in het pensioenstelsel van de werknemers ten gevolge van de begin dit jaar goedgekeurde wet¹.

B. De budgettaire kost van de vergrijzing

Gelet op de grote onzekerheid en het langetermijnkarakter van de gesimuleerde vooruitzichten, wordt de raming van de budgettaire kost van de vergrijzing beperkt tot het jaar 2030. Het is overigens binnen een horizon tot 2030 dat de belangrijkste verschuivingen en lastenverzwaring zich voordoen.

De term '*budgettaire kost van de vergrijzing*' in dit rapport, is ruim te interpreteren. Niet enkel de uitgaven voor pensioenen en gezondheidszorg worden in deze term vervat. Ook alle andere uitgaven die door de demografische verschuivingen worden beïnvloed, zoals kinderbijslag, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, enz. worden door deze term overkoepeld. Op die manier wordt het geheel van de uitgaven van de *sociale zekerheid* als institutioneel systeem in België, naast de andere leeftijdsgebonden sociale overheidsuitgaven, in deze notie opgenomen. Als *maatstaf* van de budgettaire kost van de vergrijzing hanteert het verslag de toename van de sociale uitgaven tussen twee tijdstippen in procent van het bbp.

1. Gehanteerde hypothesen

De resultaten van de simulaties die de Studiecommissie in haar Jaarlijks verslag presenteert, zijn sterk afhankelijk van de gebruikte hypothesen. Zij hecht daarom veel belang aan de keuze van de te hanteren hypothesen. Te meer daar artikel 7 van de 'Wet van 5 september 2001 tot waarborging van een voortdurende vermindering van de overheidsschuld en tot oprichting van een Zilverfonds' de Studiecommissie ertoe verplicht uit te gaan van een economische groei waarbij gerekend wordt met een voorzichtige raming van de trendgroei.

Het voorliggend verslag presenteert meerdere scenario's, gebaseerd op verschillende hypothesen. De SCvV schuift een aantal centrale hypothesen naar voor met betrekking tot de demografie, de werkgelegenheid en de productiviteitstoename. In het eerste Jaarlijks verslag van de SCvV van april 2002, werd uitgebreid ingegaan op de centrale hypothesen. De belangrijkste hypothesen worden hieronder hernomen, maar voor een uitgebreide verantwoording wordt verwezen naar het eerste verslag van april 2002.

Een eerste centrale hypothese betreft de ontwikkeling van de *productiviteitsgroei per tewerkgestelde* van 1,75 %. Deze kan als vrij 'voorzichtig' beschouwd worden,

---

1. Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid (Belgisch Staatsblad 15 mei 2003).

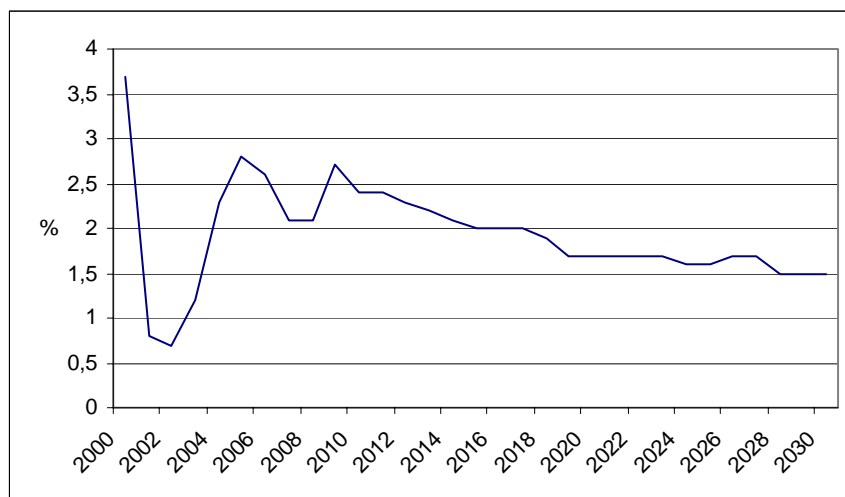
---

vergeleken met het historisch gemiddelde van ongeveer 2 % in de periode 1913-2000.

De *langetermijnwerkloosheidsgraad* wordt geschat op 7,3 %¹ van de beroepsbevolking en is gebaseerd op de tendensen van de Belgische economie gedurende de laatste 50 jaar. De ontwikkeling van de activiteitsgraden en de berekening van de kans om in de verschillende sociaal-economische statuten terecht te komen, gaan uit van gelijkblijvende gedragingen en een ongewijzigde institutionele en wetgevende context. Desondanks blijven niet alle gedragingen van de individuen onveranderd. Er wordt daarom rekening gehouden met de trends uit het verleden (bv. een verderzetting van de toename van de vrouwelijke activiteitsgraad), de recente gedragswijzigingen (bv. een iets neerwaartse trend van de toetredingskans op brugpensioen bij mannen) en wijzigingen in de wetgeving die bepaalde toekomstige gedragingen beïnvloeden (bv. de invloed van de pensioenhervorming op het gedrag bij vrouwen). De langetermijnprojectie van deze sociaal-economische gedragingen leidt tot een matige toename van de werkgelegenheidsgraad.

De slechtere macro-economische omgeving op middellange termijn, gecombineerd met de hypothese om eenzelfde structurele werkloosheidsgraad van 7,3 % te bereiken tegen het jaar 2030 impliceert een sterkere daling van de werkloosheidsgraad na 2008. Bijgevolg zal de gemiddelde reële groei van het bbp, die in de periode 2002-2008 2 % zou bedragen, oplopen tot 2,2 % in de periode 2009-2018, om vervolgens te dalen tot gemiddeld 1,6 % in de periode 2019-2030 (zie figuur 1).

FIGUUR 1 - Evolutie van het bbp in reële groeivoeten

1. Deze werkloosheidsgraad bevat de niet werkzoekende oudere werklozen. Het niveau van de structurele werkloosheidsgraad ligt iets lager dan in vorig verslag omwille van verscheidene technische redenen die verbonden zijn met het in rekening brengen van de effecten van de pensioenhervorming. Zo worden o.m. stromen gesimuleerd tussen socio-economische categorieën van de vrouwen na 60 jaar, wat in het Jaarlijks verslag van april 2002 nog niet vervat zat. Bovendien bleek dat het aantal vrouwen dat hun pensioen zou uitstellen omwille van de pensioenhervorming, overschat was. Er zijn dus meer vrouwen dan verwacht, die aan de loopbaanvoorwaarde voldoen. Ten slotte leidt de hervorming van de toegankelijkheid tot het statuut van niet-werkzoekende (of 'oudere') werkloze tot een lichte neerwaartse herziening van de structurele werkloosheidsgraad.

De centrale hypothesen m.b.t. het sociaal beleid houden rekening met de toekomstige weerslag van de recente veranderingen in de wetgeving. Zo voorziet de wet op de pensioenhervorming van 1996 een *aanpassing van de loongrens* - die in aanmerking wordt genomen bij de berekening van het rustpensioen in de werknemersregeling - in functie van de loonmarge, vastgesteld in het kader van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en ter vrijwaring van de concurrentiekracht. Om de coherentie tussen de gehanteerde hypothesen van de verschillende vervangingsinkomens te bewaren, werd een gelijkaardige hypothese gehanteerd voor de loongrens van de andere vervangingsinkomens.

In dit verslag worden - naast enkele varianten - twee scenario's gepresenteerd, nl. het scenario van de Studiecommissie en het scenario met ongewijzigd beleid. Deze scenario's verschillen op één punt van elkaar, met name betreffende de loskoppeling tussen de reële loonevolutie en de welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen.

Het scenario met ongewijzigd beleid baseert zich voor de hypothesen omtrent de toekenning van welvaartsaanpassingen van de sociale uitkeringen op de historische gegevens van de laatste 50 jaar. Daaruit blijkt dat de toegekende jaarlijkse welvaartsaanpassingen gemiddeld 1,75 % lager liggen dan de productiviteitsgroei per tewerkgestelde (= reële loontoename). Deze 'loskoppeling' (met 1,75 %) betekent in een scenario met een reële loontoename van 1,75 % dat er een gemiddelde nul-welvaartsaanpassing wordt toegekend aan de vervangingsinkomens. De forfaitaire sociale toelagen daarentegen genieten - per hypothese - een welvaartsbinding van 0,5 %.

De SCvV is echter van mening dat een nul-welvaartsaanpassing in een verouderende samenleving met een stijgende levensverwachting, waarin het electoraal gewicht van de gepensioneerden toeneemt, weinig waarschijnlijk is. Het uitblijven van enige welvaartsaanpassing zal immers de kloof tussen oude en jonge gepensioneerden groter maken.

De welvaartsaanpassing benadrukt bovendien het verzekeringskarakter van het pensioen. Indien het pensioen steeds minder in verhouding zou staan met het vroeger verdiende loon, zouden de nieuwe generaties werknemers mogelijk niet meer bereid zijn om het huidige bijdrageniveau te betalen.

De SCvV acht het dan ook aangewezen om bij de raming van een scenario - dat als basis zal dienen voor de uitstippeling van het budgettaire beleid - voorzichtigheidshalve rekening te houden met een beperkte welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen. Het toekennen van een welvaartsaanpassing betekent trouwens een verderzetting van het beleid van de jongste jaren. Daarom hanteert het scenario van de Studiecommissie de hypothese die aan de sociale uitkeringen jaarlijks een gemiddelde welvaartsaanpassing toekent van 0,5 %. De 'loskoppeling' tussen welvaartsaanpassing en reële loonevolutie wordt daardoor verminderd van 1,75 % tot 1,25 %. De verhoogde welvaartsaanpassing werd tevens toegepast op de forfaitaire toelagen die daardoor een gemiddelde jaarlijkse welvaartsbinding zouden kennen van 1 % (i.p.v. 0,5 %). In het eerste Jaarlijks verslag van de SCvV van april 2002 werd reeds uitgegaan van dezelfde sociaal-beleids hypothesen.

2. Wat kost de vergrijzing in budgettaire termen?

Tabel 1 toont voor de verschillende componenten van de sociale zekerheid de budgettaire kost van de vergrijzing in % van het bbp.

TABEL 1 - De budgettaire kost van de vergrijzing in % van het bbp volgens het scenario van de Studiecommissie en in verschil met de resultaten van april 2002

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario van april 2003					In verschil met de resultaten van april 2002			
	2000	2002	2010	2030	2002-2030	2000-2002	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen ^a	9,0	9,2	8,8	11,8	2,6	0,4	-0,2	-0,1	-0,3
Gezondheidszorgen ^b	6,2	6,6	7,2	8,7	2,1	0,3	0,2	0,2	0,3
Arbeidsongeschiktheid	1,1	1,2	1,3	1,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Werkloosheid	1,9	2,2	1,8	1,1	-1,1	0,4	0,0	-0,3	-0,3
Brugpensioen	0,5	0,4	0,4	0,4	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Kinderbijslag	1,7	1,8	1,4	1,2	-0,5	0,1	0,0	0,0	0,0
Andere sociale uitgaven ^c	1,3	1,5	1,5	1,5	0,0	0,2	0,3	-0,2	0,1
Totaal	21,8	22,8	22,6	26,0	3,1	1,4	0,1	-0,5	-0,4
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,2	4,4	4,0	3,8	-0,6	0,3	0,0	-0,1	-0,1

- Inclusief pensioenen van de overheidsbedrijven die verbonden zijn aan de openbare uitgaven (raming) en inkomensgarantie voor ouderen.
- Overheidsuitgaven voor gezondheidszorgen.
- Voorname-lijk arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid. In tegenstelling tot vorig verslag is ook de Vlaamse Zorgverzekering opgenomen.

De budgettaire kost van de vergrijzing zou tussen 2002 en 2030 3,1 % van het bbp bedragen. Rekening houdend met de observaties tussen 2000 en 2002 zou de budgettaire kost echter oplopen tot 4,1 % van het bbp tussen 2000 en 2030. Dit is 1 procentpunt meer dan wat het Jaarlijks verslag van april 2002 presenteerde voor dezelfde periode.

Voor de voorbije periode 2000-2002 vallen de grote verschillen op tussen de ramingen van vorig verslag en de huidige resultaten. Terwijl het vorig verslag een *daling* van de sociale uitgaven raamde van 0,3 % van het bbp in die periode, bekomen we vandaag een *toename* van 1 % van het bbp, een verschil van (afgerond) 1,4 %. *Ten eerste* resulteerde de verslechtering van de macro-economische omgeving in een lagere economische groei die in de periode 2000-2002 jaarlijks gemiddeld slechts 1,7 % bedroeg i.p.v. de vorig jaar geraamde 3,2 %. Het kleiner economisch draagvlak dat hieruit voortspuit is verantwoordelijk voor een extra budgettaire kost van de vergrijzing van **0,9 %** van het bbp.

Ten tweede genereren de maatregelen die in 2001 en 2002 werden doorgevoerd (zie bijlage I op p. 67), een bijkomende budgettaire kost respectievelijk ten belope van **0,2** en **0,3 %** van het bbp. Deze meerkost aan maatregelen situeert zich voornamelijk in de takken *pensioenen* en *gezondheidszorgen*.

Ten derde werd in de vorige simulaties nog een daling van het aantal werklozen verwacht in de periode 2000-2002, terwijl we in de huidige raming een stijging van ruim 20 000 werklozen noteren. Dit genereert een meeruitgave van **0,2 %** van het bbp in de tak van de *werkloosheid*. *Tot slot* temperen diverse andere factoren de uitgaven ten belopen van -0,2 % van het bbp.

De SCvV heeft in haar vorig verslag opgemerkt dat de daling van het gewicht van de sociale uitgaven in bbp-termen op middellange termijn, die in de vorige simulaties -0,9 % van het bbp zou bedragen tussen 2000 en 2008, aangewend zou kunnen worden voor een versnelde afbouw van de overheidsschuld, mogelijk onder de vorm van een storting aan het Zilverfonds. Volgens de simulaties van vorig jaar situeerde die daling zich voor - 0,3 % tussen 2000 en 2002 en -0,6 % tussen 2002 en 2008. In de huidige simulaties zou deze daling van het gewicht van de sociale uitgaven van -0,6 % tussen 2002 en 2008 terugvallen tot -0,2 % van het bbp. De spontane afbouw van de overheidsschuld zou daardoor aan een trager ritme gebeuren.

In de periode 2010-2030 daarentegen noteren we een lagere budgettaire kost van de vergrijzing: 3,4 % van het bbp tegenover 3,9 % volgens de ramingen van het vorig verslag. Het verschil is voornamelijk te wijten aan een inhaalbeweging via een sterkere toename van het bbp in die periode. Het hoger werkloosheidsniveau in de jongste middellangetermijnprognoses (2003-2008), veroorzaakt door de slechtere macro-economische omgeving, impliceert dat er een sterkere daling zou optreden van de werkloosheidsgraad na 2008 om eenzelfde structurele minimale werkloosheidsgraad van 7,3 % op lange termijn te bereiken. De veronderstelde versnelde toename van de werkgelegenheid (tot op het moment dat de structurele werkloosheidsgraad wordt bereikt) komt de economische groei ten goede. Het groter economisch draagvlak zorgt ervoor dat de budgettaire kost van de vergrijzing minder zwaar weegt op een groter bbp. Niet enkel het bbp-effect zorgt voor een lagere budgettaire kost van de vergrijzing, ook de snellere daling van de werkloosheid in die periode brengt minder werkloosheidsuitgaven met zich mee.

Het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) resulteert in een budgettaire kost van de vergrijzing tussen 2002 en 2030 van 2,6 % van het bbp, wat 0,5 procentpunt minder is dan in het scenario van de Studiecommissie.

TABEL 2 - De budgettaire kost van de vergrijzing in % van het bbp volgens het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) en verschil met de Studiecommissie

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario met ongewijzigd beleid (april 2003)				Verschil met de Studiecommissie (april 2003)		
	2002	2010	2030	2002-2030	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen ^a	9,2	8,7	11,5	2,2	-0,0	-0,3	-0,3
Gezondheidszorgen ^b	6,6	7,2	8,7	2,1	-0,0	-0,0	-0,0
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,0	-1,1	-0,0	-0,0	-0,0
Brugpensioen	0,4	0,4	0,4	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,1	-0,7	-0,0	-0,1	-0,1
Andere sociale uitgaven ^c	1,5	1,5	1,5	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Totaal	22,8	22,5	25,4	2,6	-0,1	-0,4	-0,5
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,8	-0,6	-0,0	-0,0	-0,0

a. Inclusief pensioenen van de overheidsbedrijven die verbonden zijn aan de openbare uitgaven (raming) en inkomensgarantie voor ouderen.

b. Overheidsuitgaven voor gezondheidszorgen.

c. Voornamelijk arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid. In tegenstelling tot vorig verslag is ook de Vlaamse Zorgverzekering opgenomen.

---

3. Aanvullende scenario's

De SCvV heeft een aanvullend scenario gesimuleerd, dat een hogere werkgelegenheidsgraad tracht te bereiken teneinde de door de Top van Lissabon vooropgestelde doelstelling - een werkgelegenheidsgraad van 70 % tegen het jaar 2010 - dichter te benaderen. Deze variant gaat uit van een versterkt effect van de recente arbeidsmarktmaatregelen die erop gericht zijn vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt zoveel mogelijk af te remmen voor leeftijden onder 58 jaar.

Tegen het jaar 2010 (2020, 2030) wordt in deze simulatie een werkgelegenheidsgraad bereikt die 0,1 (0,5; 0,6) procentpunt hoger ligt dan in het scenario van de Studiecommissie, en dus een niveau van 63,6 % (66,9 %; 68,8 %) bereikt. De stijging van de werkgelegenheidsgraad met 0,6 procentpunt in 2030 vertaalt zich in een daling van de budgettaire kost van de vergrijzing ten belope van 0,2 procentpunt van het bbp over de periode 2002-2030.

Een tweede gevoeligheidsanalyse hanteert een hoger productiviteitsscenario, met name een jaarlijks gemiddelde productiviteitstoename na 2008 van 2,25 % en een welvaartsaanpassing van 0,5 %. De hypothese over de 'loskoppeling' tussen loonevolutie en welvaartsaanpassing bedraagt in deze variant m.a.w. eveneens 1,75 %.

Het groter economisch draagvlak dat uit de hogere productiviteitstoename resulteert, doet de budgettaire kost van de veroudering minder zwaar wegen in % van het bbp en wordt met 0,4 procentpunt gereduceerd t.o.v. het productiviteitsscenario dat door de SCvV in aanmerking wordt genomen.

C. Kosten en baten van de ontwikkeling van de tweede pijler

De belangrijkste doelstelling van de *Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid*¹ is de tweede pijler veralgemenen voor alle werknemers (ook voor de contractuelen uit de overheidssector). Bij de analyse van de tweede pijler in dit rapport, werd er daarom veel aandacht geschonken aan de gevolgen die dit zou hebben voor de fiscale en parafiscale ontvangsten. Centraal stond ook de wijziging in het beschikbaar inkomen die zou ontstaan door de invoering van extralegale pensioenen voor *nieuwe* gerechtigden. Voor de *bestaande* tweede pijler werd geen projectie gemaakt omdat er niet voldoende betrouwbare gegevens beschikbaar zijn. Evenwel werd de impact op de *benefit ratio* van de prestaties van de bestaande tweede pijler en van het nieuwe systeem geschetst.

De invoering van extralegale pensioenen voor niet-gedekte werknemers heeft een impact op de fiscale en parafiscale ontvangsten en op het beschikbaar inkomen. Die impact werd onderzocht aan de hand van ramingen die op de nieuw gecreëerde bijdragen en prestaties van de tweede pijler werden uitgevoerd voor de periode 2004-2030. Hiervoor werden drie scenario's gebruikt. De scenario's

---

1. Belgisch Staatsblad van 15 mei 2003.

---

tonen verschillende evoluties van de bijdragevoet en de dekkinggraad¹ van de nieuwe tweede pijler.

Uit de resultaten van de simulatie waarbij de bijdragen geleidelijk worden verhoogd, blijkt dat de bijdragen voor de oprichting van een tweede pijler voor nieuwe gerechtigden schommelen (afhankelijk van het gehanteerde scenario) tussen 0,2 % en 0,6 % van het bbp. Voor de prestaties zou het gaan om schommelingen tussen 0,15 en 0,3 % van het bbp.

De impact op de ontvangsten van de Staat werd gemeten aan de hand van het fiscale en parafiscale verlies dat voortvloeit uit de substitutie van een loonsverhoging door een equivalent bedrag aan bijdragen aan de tweede pijler. De derving aan ontvangsten zou zich situeren tussen 0,1 en 0,3 % van het bbp al naargelang het beschouwde scenario².

We kunnen besluiten dat de uitbreiding van de tweede pijler naar een groter aantal werknemers weliswaar een derving aan fiscale en parafiscale ontvangsten betekent, maar ze kan de *benefit ratio's* van de toekomstige gepensioneerden, die van de nieuwe extralegale pensioenplannen genieten, doen toenemen (zie sectie D.2. "De sociale houdbaarheid op lange termijn").

D. De sociale houdbaarheid van het pensioensysteem

1. Het armoederisico bij ouderen en minimumuitkeringen

Een van de belangrijke sociale doelstellingen van het wettelijk pensioensysteem is het voorkomen van armoede bij ouderen. In 1998 lag het armoederisico bij ouderen hoger dan bij de rest van de bevolking en binnen de groep van 65 plussers lijken vooral de oudste leeftijdscategorieën (75 jaar en ouder) en alleenstaande vrouwen een hoger armoederisico te lopen. De overheid heeft de laatste jaren verschillende maatregelen genomen gericht naar de groepen gepensioneerden met een hoger armoederisico: m.n. selectieve welvaartsaanpassingen voor de oudste pensioenen, invoering van het minimumrecht per loopbaanjaar, verhoging van de minimumpensioenen, invoering van de Inkomensgarantie voor ouderen (IGO),...

Via het wettelijk pensioen tracht men een voldoende minimale sociale bescherming te bieden. In dit opzicht heeft de bejaarde, indien hij voldoende pensioenrechten heeft opgebouwd, recht op een gewaarborgd minimumpensioen. Gedurende het voorbije decennium hebben deze minimumbedragen de welvaart slechts gedeeltelijk gevolgd.

-
1. De dekkinggraad is het aandeel van werknemers (inclusief contractuelen uit de overheidssector) dat een pensioen van de tweede pijler opbouwt.
  2. Merk op dat om methodologische redenen de budgettaire kost van de uitbreiding van de tweede pensioenpijler niet expliciet is opgenomen in de ramingen in sectie B. Het model dat instaat voor de berekening van de budgettaire kost van de vergrijzing werkt met een constante fiscale druk. De uitbreiding van de tweede pijler opnemen in het geheel van de (para-)fiscaliteit, zonder rekening te houden met al de andere elementen die de (para-)fiscale druk beïnvloeden, zou inconsistent zijn.

Niettemin zijn recent een aantal beleidsmaatregelen getroffen:

- de invoering van de inkomensgarantie voor ouderen (IGO) sinds 1 juni 2001, meestal als aanvulling op het pensioen; dit systeem vervangt en breidt het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden uit;
- de verhoging van de minimumpensioenen sinds 1 april 2003 zowel in de regeling van de werknemers (met gemiddeld 3,7 %) als bij de zelfstandigen (met gemiddeld 5 %);
- de versoepeling van de toegang tot het minimumpensioen voor personen met een gemengde loopbaan sinds 1 april 2003.

Een onderzoek naar de adequaatheid van deze minimumbedragen voor ouderen kan benaderd worden via een vergelijking tussen de relatieve armoedegrens¹ en het inkomen dat men zou ontvangen indien de minimumuitkering de enige inkomensbron is.

Uit deze vergelijking blijkt dat enkel het minimumpensioen voor een alleenstaande werknemer boven de relatieve armoedegrens van 60 % ligt, en dit zowel vóór als na de verhoging van de uitkeringen op 1 april 2003.

Indien als armoedegrens 50 % van het mediaan equivalent inkomen genomen wordt, liggen de minimumpensioenen in het werknemersstelsel boven deze armoedelij, zowel vóór als na 1 april. En nadat de uitkeringen verhoogd zijn, nadert het inkomen van een alleenstaande zelfstandige met een minimumpensioen of van een alleenstaande bejaarde met een IGO deze armoedegrens.

2. De sociale houdbaarheid op lange termijn

Via het pensioensysteem wil men niet enkel voorkomen dat ouderen in armoede leven. Het zou de gepensioneerde ook in staat moeten stellen zijn levensstandaard die hij opgebouwd heeft in zekere mate te behouden. De eerste pijler vormt voor de meeste gepensioneerden de basis van sociale bescherming. De tweede en derde pijler kunnen een aanvullende bescherming bieden. In welke mate de gepensioneerde zijn levensstandaard kan behouden en hoe dit evolueert op lange termijn kan aan de hand van de *benefit ratio's* (gemiddeld pensioen / gemiddeld brutoloon) en de *replacement rates* (pensioenbedrag bij het begin van de pensioening / laatst verdiende loon) voor bepaalde type-gevallen, benaderd worden.

a. De sociale houdbaarheid van het wettelijk pensioen

De benefit ratio

In het kader van de pensioenen van de algemene werknemersregeling staat de gemiddelde vervangingsgraad (*benefit ratio*) voor de verhouding tussen het gemiddeld pensioen van alle gepensioneerden en het gemiddeld brutoloon van de loontrekkenden. Na het bereiken van een maximum rond 2010 daalt deze ratio geleidelijk. Volgens de hypothesen van het scenario van de SCvV zou de *benefit ratio* toenemen van 31,6 % in 2002 naar 32,5 % in 2010 om vervolgens

---

1. De relatieve armoedegrens is gebaseerd op de "European Community Household Panel (ECHP)", gegevens verzameld in 1999 over het inkomen van 1998 en is bepaald als 50 % of 60 % van het mediaan equivalent huishoudinkomen met equivalentieschaal (1; 0,5; 0,3).

---

geleidelijk te dalen tot 30,9 % in 2030. In het scenario met ongewijzigd beleid zou het niveau dat deze ratio bereikt in 2030, 29,4 % bedragen.

Er zijn meerdere redenen die maken dat de *benefit ratio* structureel daalt: naast de loskoppeling t.o.v. de loonstijging, zou ook de historisch geblokkeerde loongrens een afremmende invloed hebben op het rustpensioen van de toekomstig gepensioneerden. Vooral de mannen worden daardoor getroffen. Door de verlenging van haar loopbaan in beter betaalde jobs zal de *benefit ratio* voor vrouwen tenminste gehandhaafd blijven op lange termijn. De recente pensioenverhogingen en de verhoging van de pensioenleeftijd van de vrouw zullen de structurele daling in de werknemersregeling tijdens de periode 2000 - 2009 meer dan compenseren. Het jaarlijks toekennen van 0,5 % welvaartsaanpassingen zal de daling van de *benefit ratio* in de werknemersregeling afremmen, maar slaagt er slechts gedeeltelijk in, zeker vanaf 2020 wanneer de omvangrijke naoorlogse generaties verouderen. Alhoewel de meerkost van die jaarlijkse welvaartsaanpassingen toch 0,5 % van het bbp zou bedragen in 2030, zou de invloed op de *benefit ratio* relatief beperkt zijn. Deze vaststelling is dan ook een pleitbezorger voor selectieve welvaartsaanpassingen gericht naar de oudste en laagste pensioenen, zoals voorzien in de pensioenwet van 26 juli 1996. Omdat de oudere gepensioneerden in de minderheid zijn, hoeven hogere selectieve welvaartsaanpassingen niet noodzakelijk meer te kosten dan algemene welvaartsaanpassingen van 0,5 %.

De *benefit ratio* in de regeling der zelfstandigen is vandaag hoger dan die van de werknemers omwille van het veel lagere niveau van het gemiddelde bedrijfsinkomen. Nochtans wordt de *benefit ratio* van de zelfstandigen afgeremd door bij de pensioenberekening een correctiecoëfficiënt toe te passen op de loopbaan jaren vanaf 1997 (voorzien in de pensioenwet van 26 juli 1996). Door het jaarlijks toekennen van 0,5 % welvaartsaanpassingen kan de *benefit ratio* der zelfstandigen op lange termijn worden gehandhaafd.

De replacement rate

Het Ministerie van Sociale Zaken heeft de *replacement rate* voor een bepaald type gepensioneerde berekend. In tegenstelling tot de *benefit ratio*, die het gemiddeld pensioen van alle gepensioneerden over alle leeftijden in verhouding stelt tot het gemiddeld bruto inkomen van alle werknemers, geeft de *replacement rate* voor een bepaald type gepensioneerde de verhouding tussen zijn netto pensioeninkomen dat hij ontvangt tijdens het *eerste jaar van zijn pensionering* en zijn *inkomen uit arbeid* (na aftrek van fiscale en parafiscale lasten) *tijdens het laatste jaar dat hij gewerkt heeft*.

Het in dit verslag besproken standaard type van gepensioneerde is een alleenstaande man in het werknemersstelsel die op pensioen gaat op 65 jaar en die gedurende 40 jaar voltijds gewerkt heeft zonder zijn loopbaan te onderbreken. Zijn loon stemt gedurende zijn hele loopbaan overeen met 100 % van het gemiddeld loon van de hele economie¹. Er is geen effect van de loongrens op de *replacement rate* van dit type-geval gezien het gemiddeld inkomen steeds lager ligt dan de loongrens. Dit type-geval heeft een netto pensioeninkomen uit de eerste pijler dat zowel in 2002 als in 2030 60 % bedraagt van het netto arbeidsin-

---

1. Deze definitie van 'laatst verdiende loon' is tot stand gekomen in de Indicators Sub Group (ISG) van het Social Policy Committee (SPC) van de Europese Commissie.

---

komen dat hij het jaar voordien verdiende¹. De bruto *replacement rates* liggen echter veel lager, nl. rond de 36 % in 2002 en 37 % in 2030. Het feit dat de netto *replacement rates* zoveel hoger liggen, wijst op een gunstig fiscaal regime voor gepensioneerden.

b. De sociale houdbaarheid van het wettelijk pensioen gecumuleerd met een extralegaal pensioen

De benefit ratio

De deelname van de werknemers aan een aanvullend pensioensysteem (tweede pijler) laat toe de *benefit ratio* te verbeteren. Momenteel bedraagt de dekkinggraad van de werknemers die aangesloten zijn bij zo'n systeem ongeveer 30 tot 35 % van de werknemers die aangesloten zijn bij de algemene regeling van de sociale zekerheid. Deze reeds gedekte werknemers bereiken een *benefit ratio* van ongeveer 65 %. Dat is meer dan het dubbele van wat bereikt wordt door het wettelijk pensioen alleen. Die hoge *benefit ratio's* worden verklaard door pensioenplannen die in het algemeen ten volle tot ontwikkeling zijn gekomen voor een categorie van goed bezoldigde werknemers.

Op verzoek van de SCvV, heeft een groep experts een eerste poging ondernomen om de impact te ramen van de nieuwe wet ter aanmoediging van de uitbreiding van pensioenplannen van de tweede pijler. Volgens de hypothesen met betrekking tot de toename van de dekkinggraad, waarbij rekening gehouden wordt met een zeer geleidelijke vooruitgang van het systeem, zou de *benefit ratio* kunnen verhoogd worden met 4 tot 6 procentpunt tegen 2030. De *benefit ratio* zou aldus ongeveer 36 % bereiken in het scenario van de Studiecommissie en 34 % in het scenario met ongewijzigd beleid, voor die werknemers die van een extralegaal pensioen volgens de 'nieuwe formule' zouden genieten.

De replacement rate

Het Ministerie van Sociale Zaken heeft onderzocht in welke mate het toevoegen van een extralegaal pensioen aan het zelfde type-geval van gepensioneerde werknemer (zoals beschreven in punt a) de *replacement rate* beïnvloedt.

In tegenstelling tot de *benefit ratio* waarin zowel de *bestaande* pensioenplannen als de *uitbreiding* van de tweede pijler werden opgenomen, gaan de berekeningen van deze *replacement rates* uit van de *bestaande* pensioenplannen.

Wanneer het netto pensioen naast het wettelijk pensioen ook de rente uit de tweede pijler zou omvatten, zou de verhouding tot het netto arbeidsinkomen 80 % bedragen in 2002 en bijna 78 % in 2030². Dit is een verhoging van de netto *replacement rate* van 20 procentpunt. In bruto-termen zou een extralegaal pensi-

---

1. Voor bepaalde type-gevallen ligt de *replacement rate* substantieel hoger. Dit is het geval bij een slechter betaalde loopbaan dan het standaardtype. De *replacement rate* kan aanzienlijk lager liggen, naarmate het laatst verdiende loon hoger is dan de loongrens.
2. De *replacement rate* van het standaard type-geval die voortvloeit uit het wettelijk en extralegaal pensioen ligt relatief hoog. De meeste andere type-gevallen hebben een lagere *replacement rate* van een eerste- en tweedepijlerpensioen.

---

oen de *replacement rate* doen stijgen tot een niveau van 50 %, zowel in 2002 als in 2030.

Het Ministerie van Sociale Zaken heeft deze berekeningen ook voor enkele andere types van gepensioneerden gemaakt. (zie tabel 24 op p. 73).

---

*DE BUDGETTAIRE EN SOCIALE
GEVOLGEN VAN DE VERGRIJZING*

I Inleiding

De Studiecommissie voor de vergrijzing (SCvV) presenteert in voorliggend document het tweede Jaarlijks verslag dat, naast het advies van de sectie “Financieringsbehoeften van de Overheid” van de Hoge Raad van Financiën (HRF), zal bijdragen tot het opstellen van de jaarlijkse Zilvernota door de regering, in uitvoering van de Wet van 5 september 2001 tot waarborging van een voortdurende vermindering van de overheidsschuld en tot oprichting van het Zilverfonds.

In hoofdstuk II wordt een langetermijnperspectief van de financiële evolutie van de sociale zekerheid over de periode 2000-2030 voorgesteld. Dit hoofdstuk presenteert meerdere scenario's, gebaseerd op verschillende hypothesen. De SCvV schuift een aantal centrale hypothesen naar voor met betrekking tot de demografie, de werkgelegenheid en de productiviteitstoename. Een belangrijke centrale hypothese betreft de ontwikkeling van de productiviteitsgroei per tewerkgestelde van 1,75 % wat als vrij 'voorzichtig' kan beschouwd worden. Het langetermijnperspectief van de sociale zekerheid houdt bovendien rekening met de huidige functionering en karakteristieken van de Belgische sociale zekerheid.

In de eerste sectie worden twee scenario's gepresenteerd, nl. het scenario van de Studiecommissie en het scenario met ongewijzigd beleid. Deze scenario's verschillen slechts in één hypothese van elkaar. Het betreft de 'loskoppeling' tussen reële loonevolutie en welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen. Terwijl het scenario met ongewijzigd beleid een gemiddelde nul-welvaartsaanpassing impliceert, acht de Studiecommissie voor de vergrijzing het aangewezen om bij de raming van een scenario - dat als basis zal dienen voor de uitstippeling van het budgettaire beleid - voorzichtigheidshalve rekening te houden met een zekere welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen. Er dient trouwens rekening gehouden te worden met een mogelijke sterke sociaal-politieke druk die in de toekomst zou kunnen ontstaan.

Het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) stemt overeen met het scenario dat reeds meerdere malen op internationaal niveau werd gebruikt. De verschillende lidstaten hebben daartoe gemeenschappelijke hypothesen toegepast die tot stand zijn gekomen in enerzijds de “Working Group on the Implications of Ageing Populations (WGA)” van het “Comité voor Economisch Beleid” (CEB) van de OESO¹ en anderzijds in de WGA van de CEB van de Europese Ecofin-Raad². Het gebruik van gemeenschappelijke hypothesen heeft ertoe geleid dat een evaluatie van de budgettaire kost van de pensioenen verge-

1. OECD, ECONOMICS DEPARTMENT, ECONOMIC POLICY COMMITTEE, Ad hoc working party no. 1 experts group on the public finance implications of ageing, *Public finance implications of ageing: background and issues*, ECO/CPE/WP1(2000)1, 3 januari 2000.
2. ECONOMIC POLICY COMMITTEE, *Budgetary challenges posed by ageing populations: the impact on public spending on pensions, health and long-term care for the elderly and possible indicators of the long-term sustainability of public finances*, Brussels, 24 Oktober 2001.

lijkbaar werd tussen de verschillende lidstaten, niettegenstaande er rekening werd gehouden met de specifieke kenmerken van de nationale socialezekerheids- en pensioensystemen.

In de tweede sectie van hoofdstuk II worden enkele gevoeligheidsanalyses gepresenteerd. Aangezien de bereikte werkgelegenheidsgraad nog veraf staat van de door de Top van Lissabon gestelde doelstelling, nl. een werkgelegenheidsgraad van 70 % tegen het jaar 2010, wordt een aanvullend scenario gepresenteerd. Deze variant gaat uit van een versterkt effect van de recente maatregelen die erop gericht zijn vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt zoveel mogelijk te ontmoedigen voor leeftijden onder 58 jaar.

Een tweede gevoeligheidsanalyse plaatst een hoger productiviteitsscenario op lange termijn (jaarlijks gemiddeld 2,25 %) tegenover het voorzichtig scenario (jaarlijks gemiddeld 1,75 %).

Zoals in het eerste Jaarlijks verslag van april 2002 wordt een hoofdstuk gewijd aan "*Kosten en baten van de ontwikkeling van de tweede pijler*" (hoofdstuk III). In tegenstelling tot vorig jaar, waar enkel zeer algemene gegevens werden verzameld en voorgesteld, wordt de tweede pensioenpijler diepgaander geanalyseerd. In een eerste sectie worden de bepalingen van de *Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid*¹ (WAP) toegelicht. Vervolgens worden de resultaten van een eerste - weliswaar eenvoudige - projectie op lange termijn voorgesteld wat betreft de evolutie van de bijdragen en prestaties als gevolg van de verdere uitbreiding van de tweede pijler tussen 2003 en 2030 in een centraal, pessimistisch en optimistisch scenario. Daarna wordt de fiscaliteit geanalyseerd die verbonden is aan de tweede pensioenpijler en de budgettaire impact in termen van overheidsontvangsten berekend die de ontwikkeling van de tweede pijler tot gevolg zou hebben.

Hoofdstuk IV "*De sociale houdbaarheid*" schetst in een eerste sectie een analyse van het armoederisico bij bejaarden op basis van de meest recente gegevens en het beleid inzake de voorziening van gegarandeerde minimumuitkeringen voor ouderen. In een tweede sectie van dit hoofdstuk wordt de evolutie van de *benefit ratio's* onderzocht (het gemiddeld wettelijk pensioenbedrag t.o.v. het gemiddeld brutoloon) en de *replacement rates* waarbij voor een specifiek type gepensioneerde de kloof weergegeven wordt tussen het laatst verdiende loon en het pensioenbedrag bij het begin van zijn pensionering. Bovendien wordt onderzocht in welke mate het extralegaal pensioen deze ratio's van het wettelijk pensioen zou beïnvloeden.

---

1. Belgisch Staatsblad van 15 mei 2003.

II Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2030

1. Een evaluatie van de budgettaire kost van de vergrijzing

Gelet op de grote onzekerheid en het langetermijnkarakter van de gesimuleerde vooruitzichten, wordt de raming van de budgettaire kost van de vergrijzing beperkt tot het jaar 2030. Het is overigens binnen een horizon tot 2030 dat de belangrijkste verschuivingen en lastenverzwaring zich voordoen.

De term '*budgettaire kost van de vergrijzing*' in dit rapport, is ruim te interpreteren. Niet enkel de uitgaven voor pensioenen en gezondheidszorg worden in deze term vervat, ook alle andere uitgaven die door de demografische verschuivingen worden beïnvloed, zoals kinderbijslag, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, enz. worden door deze term overkoepeld. Op die manier wordt het geheel van de sociale uitgaven die deel uitmaken van de *sociale zekerheid* als institutioneel systeem in België, naast de andere sociale leeftijdsgebonden overheidsuitgaven, in deze term opgenomen. Als maatstaf van de *budgettaire kost van de vergrijzing* hanteert het verslag de toename van de sociale uitgaven tussen twee tijdstippen in procent van het bbp.

a. Hypothesen

In tabel 3 wordt een bondig overzicht gegeven van de centrale basishypothesen die gehanteerd worden.

Voor een uitgebreide verantwoording van de centrale hypothesen die worden gehanteerd, wordt verwezen naar het Jaarlijks verslag van april 2002, hoofdstuk II, p. 36.

Een centrale hypothese betreft de ontwikkeling van de productiviteitstoename: de jaarlijkse gemiddelde productiviteitsgroei per tewerkgestelde wordt voorzichtigheidshalve vastgelegd op 1,75 % (wat zich onder de gemiddelde productiviteitsgroei van 2 % situeert, die in de periode 1913-2000 werd genoteerd). Rekening houdend met de evolutie van de werkgelegenheid zou de bbp-groei op het einde van de periode (2025-2030) dalen tot gemiddeld 1,6 %.

Aangezien de SCvV volgens artikel 7 van de Wet van 5 september 2001 tot waarborging van een voortdurende vermindering van de overheidsschuld en tot oprichting van een Zilverfonds, dient uit te gaan van een *voorzichtige* raming van de trendgroei, staat de Studiecommissie achter deze hypothese inzake productiviteitstoename.

De *langetermijnwerkloosheidsgraad* wordt geschat op 7,3 %¹ van de beroepsbevolking en is gebaseerd op de tendensen van de Belgische economie gedurende de laatste 50 jaar. De ontwikkeling van de activiteitsgraden en de berekening van de kans om in de verschillende sociaal-economische statuten terecht te komen, gaan uit van gelijkblijvende gedragingen en een ongewijzigde institutionele en wetgevende context. Desondanks blijven niet alle gedragingen van de individuen onveranderd. Er wordt daarom rekening gehouden met de trends uit het verleden (bv. een verderzetting van de toename van de vrouwelijke activiteitsgraad), de recente gedragswijzigingen (bv. een iets neerwaartse trend van de toetredingskans op brugpensioen bij mannen) en wijzigingen in de wetgeving die bepaalde toekomstige gedragingen beïnvloeden (bv. de invloed van de pensioenhervorming op het gedrag bij vrouwen). De projectie van de langetermijnwerkloosheidsgraad en van de sociaal-economische gedragingen leiden tot een matige toename van de werkgelegenheidsgraad.

De hypothesen m.b.t. het sociaal beleid houden tevens rekening met de toekomstige weerslag van de recente veranderingen in de wetgeving. Zo voorziet de wet op de pensioenhervorming van 1996 een *aanpassing van de loongrens* - die in aanmerking wordt genomen bij de berekening van het rustpensioen in de werknemersregeling - afhankelijk van de loonmarge, vastgesteld in het kader van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en ter vrijwaring van de concurrentiekracht. Om de coherentie tussen de vervangingsinkomens te bewaren, werd een gelijkaardige hypothese gehanteerd voor de loongrens van de andere vervangingsinkomens.

Wat de welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen betreft, worden twee scenario's voorgesteld. Het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) is gebaseerd op het sociaal beleid van de laatste 50 jaar. Op basis van historische gegevens stelt men vast dat de aanpassingen van de werknemerspensioenen gemiddeld gezien de toename in de welvaart slechts zeer gedeeltelijk hebben gevolgd; de toegekende jaarlijkse welvaartsaanpassingen lagen gemiddeld 1,75 % lager dan de loongroei². Deze 'loskoppeling' (met 1,75 %) tussen welvaartsaanpassing en reële loonevolutie betekent in een scenario met een loontoename van 1,75 % dat er een *gemiddelde* nul-welvaartsaanpassing wordt toegekend aan de vervangingsinkomens gedurende de volledige verblijfsduur in het systeem. Deze restrictieve sociaal-beleids-hypothese betekent echter niet dat het gemiddeld pensioen niet meer zou toenemen in de toekomst: de loontoename vertaalt zich immers in een gestage stijging van het pensioen van de nieuwe gepensioneerden. Daarnaast genieten de forfaitaire toelagen - per hypothese - een welvaartsbinding van 0,5 %.

-
1. Deze werkloosheidsgraad bevat de niet werkzoekende oudere werklozen. Het niveau van de structurele werkloosheidsgraad ligt lager dan in vorig verslag omwille van verbeteringen van het langetermijnmodel m.b.t. de pensioenhervorming: zo worden o.m. stromen gesimuleerd tussen socio-economische categorieën van de vrouwen na 60 jaar (o.a. naar het brugpensioen), wat in het Jaarlijks verslag van april 2002 nog niet vervat zat. Bovendien bleek dat het aantal vrouwen dat hun pensioen zou uitstellen omwille van de pensioenhervorming, overschat was. Er zijn dus meer vrouwen dan verwacht, die aan de loopbaanvoorwaarde voldoen. Ten slotte leidt de hervorming van de toegankelijkheid tot het statuut van niet-werkzoekende (of 'oudere') werkloze tot een lichte neerwaartse herziening van de structurele werkloosheidsgraad.
  2. In de periode 1956-2002 stegen de lonen gemiddeld 2,9 %, terwijl de gemiddelde welvaartsaanpassing 1,1 % bedroeg. Zie ook Studiecommissie voor de vergrijzing, Jaarlijks verslag, april 2002.

Het scenario van de Studiecommissie voor de vergrijzing gaat echter uit van een gemiddelde jaarlijkse welvaartsaanpassing voor de vervangingsinkomens van 0,5 %. Gezien het toekomstig electoraal gewicht van de gepensioneerden, acht zij het aangewezen om bij de raming van een scenario - dat als basis zal dienen voor de uitstippeling van het budgettair beleid - voorzichtigheidshalve rekening te houden met een zekere welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen.

Enerzijds zou een nul-welvaartsaanpassing of m.a.w. een constante levensstandaard, gecombineerd met een verlenging van de levensverwachting, de kloof tussen oude en jonge gepensioneerden vergroten.

Anderzijds is het mogelijk dat de nieuwe generaties werknemers met hogere lonen niet meer bereid zouden zijn tot het blijven betalen van het huidige bijdrageniveau aangezien hun pensioen steeds minder in verhouding zal staan met het verdiende loon.

Het toekennen van een zekere welvaartsaanpassing sluit immers aan met het beleid dat de jongste jaren werd gevoerd.

De verhoogde welvaartsaanpassing werd tevens toegepast op de forfaitaire toelagen waaraan bijgevolg een gemiddelde jaarlijkse welvaartsaanpassing van 1 % wordt toegekend.

TABEL 3 - Bondig overzicht van de basishypothesen: het scenario van de Studiecommissie en het scenario met ongewijzigd beleid

Demografisch scenario	2000	2030
Vruchtbaarheidgraad	1,61	1,70
Levensverwachting bij de geboorte: mannen	75,06	80,96
Levensverwachting bij de geboorte: vrouwen	81,53	86,43
Migratiesaldo	18 445	17 358
Sociaal-economisch scenario (per geslacht en leeftijdsklasse, invloed van het verouderen van de opeenvolgende generaties)		
Scholingsgraad	gehandhaafd op het niveau van de recentste waarneming	
Potentiële activiteitsgraden: mannen	modellering die rekening houdt met cohorten en	
Potentiële activiteitsgraden: vrouwen	overgangswaarschijningen tussen	
Overstap uit de beroepsbevolking, naar: (invaliditeit, oudere werklozen, brugpensioen, pensioen)	sociaal-demografische categorieën, per geslacht en leeftijdsklasse	
Macro-economisch scenario (op lange termijn)		
Toename van productiviteit en jaarloon per tewerkgestelde	1,75 % per jaar	
Structurele werkloosheidsgraad ^a in 2030	7,3 % ^b	
Werkgelegenheidsgraad ^c in 2030	68,3 %	
Sociaal-beleidsscenario's (op lange termijn)		
Loongrens	1,25 % per jaar	
Minimumrecht per loopbaanjaar	1,25 % per jaar	
Perequatie van de overheidspensioenen	1,25 % per jaar	
Welvaartsaanpassing (algemene regeling)	scenario Studiecommissie: 0,5 % per jaar scenario met ongewijzigd beleid: 0,0 % per jaar	
Binding aan de welvaart van de forfaitaire bedragen	scenario Studiecommissie: 1 % per jaar scenario met ongewijzigd beleid: 0,5 % per jaar	

a. Inclusief oudere niet werkzoekende werklozen.

b. Het niveau van de structurele werkloosheidsgraad ligt lager dan in vorig verslag omwille van verbeteringen van het langetermijnmodel m.b.t. de pensioenhervorming: zo worden o.m. stromen gesimuleerd tussen socio-economische categorieën van de vrouwen na 60 jaar (o.a. naar het brugpensioen), wat in vorig verslag nog niet vervat zat. Bovendien bleek dat het aantal vrouwen dat hun pensioen zou uitstellen omwille van de pensioenhervorming overschat was. Er zijn dus meer vrouwen dan verwacht die aan de loopbaanvoorwaarde voldoen. Ten slotte leidt de hervorming van de toegankelijkheid tot het statuut van niet-werkzoekende (of 'oudere') werkloze tot een lichte neerwaartse herziening van de structurele werkloosheidsgraad.

c. % van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

b. Nieuwe resultaten

i. De macro-economische projectie

Zowel het scenario van de Studiecommissie als het scenario met ongewijzigd beleid leiden tot dezelfde macro-economische projectie, aangezien zij dezelfde achterliggende macro-economische hypothesen hanteren.

Voor de periode 2003-2008 is het scenario gebaseerd op de middellangetermijnprognoses van het Federaal Planbureau, in dit geval van april 2003¹. Voor de jaren na 2008, wordt het macro-economisch scenario bepaald aan de hand van dezelfde hypothesen die in de projectie van vorig jaar werden gehanteerd (vanaf 2007).

Een lagere groei op middellange termijn in de nieuwe projectie

Tabel 4 presenteert de macro-economische projectie volgens het scenario van de Studiecommissie, waarvan de resultaten overeenstemmen met het scenario met ongewijzigd beleid.

TABEL 4 - Macro-economische projectie volgens het scenario van april 2003 (1) en in verschil met de resultaten van april 2002 (2) - in %

	2000-2001		2002-2003		2004-2008		2002-2008		2009-2030		2002-2030	
	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)
Werkgelegenheid ^a	1,6	0,2	-0,1	-1,1	0,8	0,1	0,5	-0,3	0,1	0,1	0,2	0,0
Productiviteit en lonen ^a	0,8	-1,3	1,3	-0,6	1,7	-0,1	1,6	-0,3	1,8	0,0	1,7	-0,1
Bbp ^a	2,2	-1,1	0,9	-1,9	2,4	-0,1	2,0	-0,6	1,9	0,1	1,9	0,0
Structurele werkloosheidsgraad ^b op L.T.											7,3	

a. Gemiddelde jaarlijkse groeivoet in reële termen.

b. Inclusief oudere niet werkzoekende werklozen.

De verslechtering van de macro-economische omgeving heeft het economisch draagvlak kleiner gemaakt op korte en middellange termijn². In de periode 2000-2001 is de lagere groei van het bbp vooral te wijten aan een tragere productiviteitstoename (van gemiddeld 2,1 % volgens de Economische Vooruitzichten 2001-2006 naar 0,8 % volgens de Economische Vooruitzichten 2003-2008), terwijl in de periode 2002-2003 een verlies aan arbeidsplaatsen genoteerd zou worden (- 0,1 % tegenover 1 % werkgelegenheidscreatie in de vorige ramingen). Voor de periode 2002-2008 wordt gemiddeld een lagere economische groei verwacht (gemiddeld 2,0 % tegenover 2,7 % in de vorige ramingen).

1. "Economische Vooruitzichten 2003-2008", Federaal Planbureau, mei 2003.

2. Voor de verklarende factoren van de conjuncturele neergang wordt verwezen naar "Economische Vooruitzichten 2003-2008", Federaal Planbureau, mei 2003.

ii. Wijzigingen m.b.t. de arbeidsmarkt

De nieuwe schattingsmethode van het aantal werknemers in de nationale rekeningen.

De werkgelegenheidsstatistieken die in de nationale rekeningen zijn vervat, berusten op de gegevens die het Federale Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (FMTA)¹ verspreidt. Om beter in te spelen op de snelle ontwikkeling van de arbeidsmarkt en de veranderingen in de internationale normen, heeft het FMTA zijn methodologie grondig herzien. In nauwe samenwerking met het FMTA en de andere instellingen die betrokken zijn bij de opmaak van de arbeidsmarktstatistieken (Nationale Bank van België, Federaal Planbureau, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven) heeft ook het Instituut voor de Nationale Rekeningen de werkgelegenheidscijfers in de nationale rekeningen aangepast.²

Tabel 5 toont hoe de indicatoren van de arbeidsmarkt gewijzigd zijn naar aanleiding van de nieuwe databank over de werkgelegenheid. Ook de nieuwe macro-economische omgeving heeft deze indicatoren beïnvloed.

TABEL 5 - Beroepsbevolking, werkgelegenheid, werkloosheid, brugpensioen - gebaseerd op de nieuwe databank werkgelegenheid (1) en in verschil met de resultaten van april 2002 (2)

	2002		2010		2030	
	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)
Beroepsbevolking ^a (duizendtallen)	4832,2	202,6	5010,1	202,5	4837,3	215,2
Activiteitsgraad (% bevolking 15-64)	69,1	3,1	70,5	4,1	72,5	4,3
<i>Vrouwen</i>	61,1	1,2	64,3	1,5	68,1	1,7
<i>Mannen</i>	77,0	5,1	76,5	6,7	76,9	6,8
Werkgelegenheidsgraad (% bevolking 15-64)	61,8	2,0	63,5	2,0	68,3	3,4
<i>15-54 jaar</i>	68,5	2,1	71,4	2,4	76,2	3,5
<i>55-64 jaar</i>	31,7	4,8	34,9	2,9	40,8	4,6
<i>Vrouwen</i>	53,2	0,1	57,0	-0,8	64,1	1,0
<i>Mannen</i>	70,3	3,9	69,9	4,7	72,4	5,8
Totale werkloosheidsgraad ^a (% overeenkomstige beroepsbevolking)	13,3	0,9	11,8	0,9	7,3	-0,6
Brugpensioneringsgraad (% potentiële beroepsbevolking)	9,9	-1,0	9,5	-1,8	12,0	-1,4

a. In ruime zin (dus inclusief oudere niet werkzoekende werklozen).

1. Het FMTA werd naar aanleiding van de Copernicushervorming recent omgedoopt tot het FOD (Federale overheidsdienst) Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg.
2. Bron: "Nationale rekeningen - Gedetailleerde rekeningen en tabellen 2001", Instituut voor de Nationale Rekeningen, p. 11, november 2002.

iii. De budgettaire kost van de vergrijzing

Op middellange termijn: de daling van het gewicht van de sociale uitgaven in bbp-termen wordt sterk teruggeschoefd.

Tabel 6 vergelijkt de verschillende componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing tussen 2000 en 2008, in % van het bbp, tussen het scenario van de Studiecommissie van april 2002 (dat nog gebaseerd was op de “Economische Vooruitzichten 2001-2006”) en dat van april 2003 (gebaseerd op de “Economische Vooruitzichten 2003-2008”).

TABEL 6 - De budgettaire kost van de vergrijzing op middellange termijn in % van het bbp volgens het scenario van de Studiecommissie en in verschil met het scenario van april 2002

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario van de Studiecommissie (april 2003)								2002-2008	Verschil met de resultaten van april 2002						
	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2002-2008
Pensioenen ^a	9,0	9,2	9,2	9,1	8,9	8,8	8,8	8,8	-0,5	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,2
Gezondheidszorgen ^b	6,2	6,6	6,8	6,9	7,0	7,0	7,1	7,2	0,6	0,3	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,2
Arbeidsongeschiktheid	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Werkloosheid	1,9	2,2	2,3	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0	-0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,1
Brugpensioen	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Kinderbijslag	1,7	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	-0,3	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1
Andere sociale-zekerheidsuitgaven ^c	1,3	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Totaal	21,8	22,8	23,3	23,2	22,9	22,7	22,7	22,6	-0,2	0,7	0,0	-0,1	0,0	-0,1	-0,2	0,4
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,2	4,4	4,4	4,3	4,3	4,2	4,1	4,1	-0,3	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0

- a. Inclusief pensioenen van de overheidsbedrijven die verbonden zijn aan de openbare uitgaven (raming) en inkomensgarantie voor ouderen.
- b. Overheidsuitgaven voor gezondheidszorgen. Deze bevatten de uitgaven van de sociale zekerheid m.b.t. de geneeskundige verzorging (regeling van werknemers en zelfstandigen, DOSZ en andere regelingen), bepaalde uitgaven van de federale overheid (vooral de tussenkomst in de ligdagprijzen in de ziekenhuizen), van de gewesten (sociale voorzieningen aan gehandicapten) en van de lokale overheden (medische prestaties van OCMW's aan behoeftigen inclusief verblijfskosten in bejaardenhuizen).
- c. Voornamelijk arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid. In de nieuwe projecties (1) is ook de Vlaamse Zorgverzekering opgenomen.

Voor de voorbije periode **2000-2002** vallen de grote verschillen op tussen de ramingen van vorig verslag en de huidige resultaten. Terwijl het vorig verslag een daling van de sociale uitgaven raamde van 0,3 % van het bbp in die periode, bekomen we vandaag een toename van 1 % van het bbp, een verschil van (afgerond) 1,4 %.

Ten eerste resulteerde de verslechtering van de macro-economische omgeving in een lagere economische groei die in de periode 2000-2002 jaarlijks gemiddeld slechts 1,7 % bedroeg i.p.v. de vorig jaar geraamde 3,2 %. Het kleiner economisch draagvlak dat hieruit voortspuit is verantwoordelijk voor een extra budgettaire kost van de vergrijzing van **0,9 %** van het bbp.

Ten tweede genereren de maatregelen die in 2001 en 2002 werden doorgevoerd (zie bijlage I op p. 67), een bijkomende budgettaire kost respectievelijk ten belope van **0,2** en **0,3 %** van het bbp. Deze meerkost aan maatregelen situeert zich voornamelijk in de takken *pensioenen* en *gezondheidszorgen*.

Ten derde werd in de vorige simulaties nog een daling van het aantal werklozen

verwacht in de periode 2000-2002, terwijl we in de huidige raming een stijging van ruim 20 000 werklozen noteren. Dit genereert een meeruitgave van **0,2 %** van het bbp in de tak van de *werkloosheid*. *Tot slot* valt een verschil te noteren van **-0,2 %** van het bbp, te wijten aan andere factoren.

Het exacte verschil in de variatie van de budgettaire kost van de veroudering in de periode **2002-2008** tussen de projecties van vorig jaar en de geactualiseerde projecties bedraagt **0,4 %** van het bbp. De zwakkere economische groei zou de budgettaire kost van de vergrijzing **0,3 %** méér doen wegen op een lager bbp. In de projecties van vorig jaar zou het bbp immers toegenomen zijn met **15,9 %** tussen 2002 en 2008. Deze toename zou gereduceerd worden tot **13,8 %** in de geactualiseerde versie.

Anderzijds zijn nog bijkomende maatregelen ingevoerd vanaf 2003 die **0,1 %** van het bbp bedragen (bovenop de reeds vermelde maatregelen in 2001 en 2002 ten belope van **0,2** en **0,3 %** van het bbp).

De belangrijkste ingevoerde maatregelen worden hieronder weergegeven. Voor een volledig overzicht van de sociale correcties, zowel in de werknemersregeling, in de regeling van de zelfstandigen als in de sociale bijstand wordt verwezen naar bijlage I op p. 67.

- Zo werd in de tak pensioenen een welvaartsaanpassing van **2 %** toegekend aan de pensioenen die ingegaan zijn vóór 1996¹.
- In de tak gezondheidszorgen werd een hele reeks maatregelen ingevoerd (zie bijlage I). Bovendien werd een verhoging van de (minimum-)uitkeringen voor de invaliden en van de uitkeringen voor zelfstandigen toegekend, zo ook het vaderschapsverlof van 7 dagen ten laste van de ziekte- en invaliditeitsverzekering.
- Daarnaast werd de verhoogde kinderbijslag voor kinderen met een handicap hervormd en werd het bedrag voor het eerste kind in de regeling van de zelfstandigen verhoogd.
- Ook in de werkloosheid wordt met een aantal sociale correcties rekening gehouden: de uitkeringen van een aantal categorieën van werklozen zijn verhoogd.
- Bij de andere socialezekerheidsuitgaven werd de Vlaamse zorgverzekering opgenomen.

De SCvC heeft in haar vorig verslag opgemerkt dat de daling van het gewicht van de sociale uitgaven in bbp-termen op middellange termijn, die in de vorige ramingen **-0,9 %** van het bbp zou bedragen tussen 2000 en 2008, aangewend zou kunnen worden voor een versnelde afbouw van de overheidsschuld, mogelijk onder de vorm van een storting aan het Zilverfonds. Volgens de simulaties van vorig jaar situeerde die daling zich voor **-0,3 %** tussen 2000 en 2002 en **-0,6 %** tussen 2002 en 2008. In de huidige simulaties zou deze daling van **-0,6 %** tussen

---

1. De gepensioneerden van vóór 1993 kregen reeds **1 %** welvaartsaanpassing vanaf 1 januari 2002. In de simulaties van vorig jaar was de toekenning van de welvaartsaanpassingen gespreid over de tijd, naargelang het ingangsjaar van het pensioen (1993, 1994 of 1995), zoals dat werd voorzien in de begroting van 2001. In de begroting 2003 werd beslist om aan alle pensioenen ingegaan vóór 1996 reeds op 1 januari 2003 een welvaartsaanpassing van **2 %** toe te kennen.

2002 en 2008 terugvallen tot - 0,2 % van het bbp, een verschil van 0,4 % van het bbp. De spontane afbouw van de overheidsschuld zou daardoor aan een trager ritme gebeuren.

Op lange termijn: een budgettaire kost van de vergrijzing van 2,6 % tot 3,1 % van het bbp naargelang het scenario.

In tabel 7 wordt de budgettaire kost van de vergrijzing op lange termijn gepresenteerd volgens het scenario van de Studiecommissie en in verschil met de resultaten van april 2002. Bovendien wordt het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) getoond, alsook het verschil met de resultaten van de Studiecommissie.

TABEL 7 - De budgettaire kost van de vergrijzing op lange termijn - in % van het bbp - volgens het scenario van de Studiecommissie en het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing)

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario van de Studiecommissie (april 2003)				Verschil met de resultaten van april 2002		
	2002	2010	2030	2002-2030	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen ^a	9,2	8,8	11,8	2,6	-0,2	-0,1	-0,3
Gezondheidszorgen ^b	6,6	7,2	8,7	2,1	0,2	0,2	0,3
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,1	-1,1	0,0	-0,3	-0,3
Brugpensioen	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,2	-0,5	0,0	0,0	0,0
Andere sociale uitgaven ^c	1,5	1,5	1,5	0,0	0,3	-0,2	0,1
Totaal	22,8	22,6	26,0	3,1	0,1	-0,5	-0,4
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,8	-0,6	0,0	-0,1	-0,1
Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario met ongewijzigd beleid (april 2003)				Verschil met de Studiecommissie (april 2003)		
	2002	2010	2030	2002-2030	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen	9,2	8,7	11,5	2,2	-0,0	-0,3	-0,3
Gezondheidszorgen	6,6	7,2	8,7	2,1	-0,0	-0,0	-0,0
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,0	-1,1	-0,0	-0,0	-0,0
Brugpensioen	0,4	0,4	0,4	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,1	-0,7	-0,0	-0,1	-0,1
Andere sociale uitgaven	1,5	1,5	1,5	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Totaal	22,8	22,5	25,4	2,6	-0,1	-0,4	-0,5
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,8	-0,6	-0,0	-0,0	-0,0

- Inclusief pensioenen van de overheidsbedrijven die verbonden zijn aan de openbare uitgaven (raming) en inkomensgarantie voor ouderen.
- Overheidsuitgaven voor gezondheidszorgen.
- Voorname­lijk arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid. In tegenstelling tot vorig verslag is ook de Vlaamse Zorgverzekering opgenomen.

De budgettaire kost van de vergrijzing zou tussen 2002 en 2030 3,1 % van het bbp bedragen. Rekening houdend met de observaties tussen 2000 en 2002 zou de budgettaire kost echter oplopen tot 4,1 % van het bbp tussen 2000 en 2030. Dit is 1 procentpunt meer dan wat het Jaarlijks verslag van april 2002 presenteerde voor dezelfde periode.

In tegenstelling tot de middellange termijn, waar de daling van het gewicht van de sociale uitgaven in bbp-termen aanzienlijk werd teruggeschroefd, zou in de periode 2010-2030 een lagere budgettaire kost van de vergrijzing genoteerd worden: 3,4 % van het bbp (van 22,6 % naar 26 % van het bbp) tegenover 3,9 % volgens de ramingen van het vorig verslag. Het verschil is voornamelijk te wijten aan de vereiste sterkere toename van het bbp in de periode 2010-2030 teneinde de veronderstelde langetermijnwerkloosheidsgraad van 7,3 % tegen 2030 te kunnen bereiken. Het hoger werkloosheidsniveau in de jongste middellangetermijnprognoses (2003-2008), veroorzaakt door de slechtere macro-economische omgeving, impliceert namelijk dat er een sterkere daling moet optreden van de werkloosheidsgraad na 2008 om eenzelfde structurele minimale werkloosheidsgraad op lange termijn te bereiken. De veronderstelde versnelde toename van de werkgelegenheid (tot op het moment dat de structurele werkloosheidsgraad wordt bereikt) komt de economische groei ten goede. Het groter economisch draagvlak zorgt ervoor dat de budgettaire kost van de vergrijzing na 2010 minder zwaar weegt op een groter bbp. Niet enkel het bbp-effect zorgt voor een lagere budgettaire kost van de vergrijzing, ook de werkloosheidsuitgaven evolueren gunstiger.

Merk op dat de uitgaven voor pensioenen over de periode 2002-2030 naar beneden zijn herzien. De tragere groei van de lonen in het verleden genoteerd in de nieuwe databank over de werkgelegenheid enerzijds en de afgeremde loongroei op middellange termijn anderzijds genereren een niet verwaarloosbaar effect op de pensioenuitgaven. Bovendien noteert men een licht effect van de iets sterkere toename van het aantal zelfstandigen op lange termijn. Na de minder gunstige evolutie van het aantal zelfstandigen op middellange termijn, herneemt deze werkgelegenheid sterker op lange termijn aangezien - per hypothese - vanaf 2009 een parallelle evolutie wordt verondersteld tussen het aantal zelfstandigen en loontrekkenden. Deze toename van het aantal zelfstandigen genereert iets meer gepensioneerde zelfstandigen met een lager pensioen en iets minder gepensioneerden uit de werknemersregeling.

Het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) resulteert in een budgettaire kost van de vergrijzing tussen 2002 en 2030 van 2,6 % van het bbp. Het niet toekennen van een jaarlijkse gemiddelde welvaartsaanpassing van 0,5 % verlicht de budgettaire kost met 0,5 procentpunt.

Per entiteit: entiteit I ondergaat een belangrijk deel van de budgettaire kost van de veroudering.

Tabel 8 toont de budgettaire kost opgesplitst tussen de twee entiteiten¹, zowel in het scenario van de Studiecommissie als in het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing).

TABEL 8 - Budgettaire kost van de vergrijzing per entiteit volgens het scenario van de Studiecommissie van de vergrijzing en volgens het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) - in % van het bbp

	Entiteit I							
	Scenario van de Studiecommissie (april 2003)				Scenario met ongewijzigd beleid (april 2003)			
	2002	2010	2030	2002-2030	2002	2010	2030	2002-2030
Pensioenen	7,8	7,4	9,8	2,1	7,8	7,4	9,5	1,7
Gezondheidszorgen	5,9	6,6	8,0	2,1	5,9	6,6	8,0	2,1
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	1,2	1,3	1,3	0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,1	-1,1	2,2	1,8	1,0	-1,1
Brugpensioenen	0,4	0,4	0,4	0,0	0,4	0,4	0,4	-0,0
Kinderbijslag	1,6	1,3	1,1	-0,5	1,6	1,3	1,0	-0,6
Andere sociale uitgaven	1,2	1,2	1,2	0,0	1,2	1,2	1,2	0,0
Totaal	20,3	20,1	22,9	2,6	20,3	20,0	22,4	2,1
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	0,0	0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
	Entiteit II							
	Scenario van de Studiecommissie (april 2003)				Scenario met ongewijzigd beleid (april 2003)			
	2002	2010	2030	2002-2030	2002	2010	2030	2002-2030
Overheidspensioenen	1,5	1,4	2,0	0,5	1,5	1,4	2,0	0,5
- waarvan ten laste van entiteit I	1,1	1,0	1,4	0,3	1,1	1,0	1,4	0,3
Gezondheidszorgen en maatschappelijke dienstverlening	0,6	0,7	0,7	0,0	0,6	0,7	0,7	0,0
Vlaamse zorgverzekering	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0
Kinderbijslag	0,1	0,1	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1
Andere sociale uitgaven	0,2	0,3	0,2	-0,0	0,2	0,3	0,2	-0,0
Totaal	2,5	2,5	3,0	0,5	2,5	2,5	3,0	0,5
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,7	-0,6	4,4	4,0	3,7	-0,6

Er dient opgemerkt te worden dat de *overheidspensioenen* van de plaatselijke besturen die aangesloten zijn bij de gemeenschappelijke pensioenstelsels van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Plaatselijke en Provinciale Overheden² (RSZPPO) ondergebracht zijn bij entiteit I. Om de globale pensioenlast te financieren, int de RSZPPO echter een “patronale” bijdrage waardoor de financiering van deze pensioenen onrechtstreeks ten laste valt van entiteit II.

- Entiteit I omvat de federale overheid en de sociale zekerheid. Entiteit II omvat de Gemeenschappen en Gewesten en de lokale overheden.
- Het gaat hier om:
  - rust- en overlevingspensioenen ten laste van “het gemeenschappelijk pensioenstelsel van de lokale overheden” ten voordele van het aangesloten personeel van gemeenten, OCMW's en intercommunale instellingen;
  - rust- en overlevingspensioenen ten laste van het “stelsel van de nieuw bij de Rijksdienst aangeslotenen” ten voordele van het aangesloten personeel van gemeenten, OCMW's en intercommunale instellingen. Deze tweede pool bestaat slechts sinds 1 januari 1994.

Vergelijkbaar met de gemeenschappelijke pensioenstelsels van de RSZPPO, zijn - naast een aantal federale - ook een aantal gemeenschaps- en regionale instellingen van openbaar nut aangesloten bij de zogenaamde "Pool der Parastatalen". Ook hier wordt een "patronale" bijdrage geïnd waardoor entiteit II onrechtstreeks bijdraagt aan de financiering van de rustpensioenen¹ van de gemeenschaps- en regionale instellingen.

De pensioenen van de sector onderwijs en de ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten worden in de nationale rekeningen aangerekend als een uitgave voor entiteit II. Niettemin valt het merendeel van de in de nationale rekeningen aan entiteit II toegerekende pensioenlast ten laste van de uitgavenbegroting van de federale overheid. Het financieel federalisme maakt het mogelijk dat de Gemeenschappen en Gewesten een autonoom loonbeleid kunnen voeren. In dit kader situeert zich de Bijzondere Wet van 27 april 1994 tot instelling van een responsabiliseringsbijdrage² om de Gemeenschappen en Gewesten bewust te maken van de gevolgen van hun loonbeleid op de pensioenuitgaven.

Voor de sociale prestaties in verband met gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, dient er te worden verduidelijkt waaruit de tussenkomst van de verschillende overheden bestaat³.

Voor Entiteit 1:

- De sociale zekerheid komt tussen in het grootste deel van de gezondheidszorg namelijk de medische honoraria, het grootste deel van de ligdagprijs in het ziekenhuis en de farmaceutische verstrekkingen; ook de dagforfaits voor de rusthuizen voor bejaarden en de rust- en verzorgingshuizen ... zijn gedekt.
- Het Ministerie van Volksgezondheid komt vooral tussen in de ligdagprijs in het ziekenhuis waarvan het ongeveer 25 % dekt.

-
1. De overlevingspensioenen van het personeel van de bij de "Pool der Parastatalen" aangesloten instellingen van openbaar nut vallen ten laste van het Fonds voor Overlevingspensioenen.
  2. De federale overheid die voor de uitbetaling van de pensioenen instaat, verdeelt de daaraan verbonden kosten over de verschillende overheden in verhouding tot hun respectievelijke weddemassa's. Elke overheid beschikt daarbij over een trekkingsrecht op de federale overheid aangezien deze alle bijdragen centraliseert. Wanneer blijkt dat dit trekkingsrecht onvoldoende is, dient een responsabiliseringsbijdrage te worden betaald. De Bijzondere Wet van 5 mei 2003 (Belgisch Staatsblad van 15 mei 2003) stelt een nieuwe berekeningswijze van de responsabiliseringsbijdrage. Het is de bedoeling een nieuw mechanisme in te stellen waardoor de bijdrage kan berekend worden die door de Gemeenschappen en Gewesten verschuldigd is met het oog op de gedeeltelijke financiering van de gevolgen van hun beslissingen inzake het administratief en geldelijk statuut op de federale begroting van pensioenen. In dit systeem hangt de omvang van de responsabiliseringsbijdrage van de verschillende overheden niet langer af van de overschrijding van de trekkingsrechten maar wordt enkel bepaald door de relatieve belangrijkheid van hun weddemassa. Deze berekeningswijze is eenvoudiger en doorzichtiger.
  3. De sociale prestaties die door de sociale zekerheid worden gestort, worden geprojecteerd volgens de module-SANTE van het MALTESE-model (cf. Federaal Planbureau, Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2050. De vergrijzing en de leefbaarheid van het wettelijk pensioen-systeem, Planning Paper 91, januari 2002, p. 50 tot 53). De sociale prestaties die door het Ministerie van Volksgezondheid, de gemeenschappen en gewesten en de OCMW's worden gestort, worden bij de projectie constant gehouden in procent van het bbp. De vergrijzing heeft immers geen significante impact op de evolutie van die prestaties. Bovendien evolueerden die prestaties in een groeitempo dat vergelijkbaar is met het groeitempo van het bbp. Ten slotte evolueren de sociale prestaties die door de zorgverzekering van het Vlaams Gewest worden gestort, in de projectie volgens het groeitempo van het aantal personen dat 75 jaar en ouder is, behorend tot de Vlaamse Gemeenschap en volgens het groeitempo van de welvaartsaanpassing van de forfaitaire uitkeringen.

Voor entiteit II:

- De gemeenschappen en gewesten komen tussen in de bijstand aan gehandicapten bij hun sociale en professionele integratie.
- Het Vlaams Gewest beschikt over een verplichte zorgverzekering die hulp aan zwaarbehoevenden dekt voor niet-medische zorgen.
- De OCMW's komen voor personen in financiële moeilijkheden tussen in de kosten voor gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening die normaal gezien ten laste zouden zijn van deze mensen.

2. Gevoeligheidsanalyses

In deze sectie worden twee gevoeligheidsanalyses gepresenteerd.

In het scenario van de Studiecommissie wordt een globale werkgelegenheidsgraad bereikt van 63,5 % in 2010. Daarnaast zou de werkgelegenheidsgraad van de 55-plussers 34,9 % bedragen tegen het jaar 2010. Beide percentages zijn nog ver verwijderd van de in de Top van Lissabon en Stockholm vooropgestelde doelstellingen, nl. een globale werkgelegenheidsgraad van 70 % bereiken in 2010, waarbij 50 % van de 55-plussers zou tewerkgesteld zijn. Daarom heeft de Studiecommissie voor de vergrijzing, een simulatie uitgevoerd die uitgaat van een versterkt effect van de recent genomen maatregelen met betrekking tot het arbeidsmarktbeleid. De Studiecommissie is zich bewust van de beperkte impact hiervan, doch wenst in de geest van de Wet van 5 september 2001 tot waarborging van een voortdurende vermindering van de overheidsschuld en tot oprichting van een Zilverfonds, de nodige voorzichtigheid m.b.t. de hypothesen te behouden. Buiten de gewijzigde hypothesen betreffende de effecten van het arbeidsmarktbeleid, worden de hypothesen genomen die van kracht zijn in het scenario van de Studiecommissie met welvaartsaanpassing.

Een tweede gevoeligheidsanalyse hanteert een hoger productiviteitsscenario, met name een jaarlijks gemiddelde productiviteitstoename na 2008 van 2,25 % en een welvaartsaanpassing van 0,5 %. De hypothese over de 'loskoppeling' tussen loonevolutie en welvaartsaanpassing bedraagt in deze variant m.a.w. eveneens 1,75 %.

a. Een scenario met een hogere werkgelegenheidsgraad

Een versterkt effect op de werkgelegenheidsgraad tengevolge de gewijzigde wetgeving m.b.t. het statuut 'niet werkzoekende werkloze' en andere nieuwe maatregelen.

In de variant die erop gericht is een hogere werkgelegenheidsgraad na te streven om de op de Top van Lissabon vooropgestelde doelstelling te benaderen (nl. een werkgelegenheidsgraad van 70 % tegen het jaar 2010), en die door de Studiecommissie voor de vergrijzing werd gesimuleerd, wordt een versterkt effect verondersteld op de werkgelegenheidsgraad in de leeftijdsklasse 50-57 jaar tengevolge van de invoering van maatregelen voor oudere werknemers.

Recent zijn m.b.t. het arbeidsmarktbeleid een aantal maatregelen¹ genomen die erop gericht zijn vervroegde uittreding zoveel mogelijk af te remmen voor leeftijden onder 58 jaar.

Een van de belangrijkste maatregelen om vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt te ontmoedigen, is een verstrenging van de toegankelijkheid tot het statuut 'niet werkzoekende werkloze' of in het algemeen 'oudere werkloze' genoemd. De instroom in het statuut van oudere werkloze wordt tussen juni 2002 en juni 2004 trapsgewijs verhoogd van 50 tot 58 jaar. Volgens de wetgeving vóór juni 2002 kon de overgang naar het statuut van 'oudere werkloze' enkel gebeuren vanuit het statuut van 'uitkeringsgerechtigde volledig werkloze' met een duur van minstens 1 jaar en dit vanaf 50 jaar.

De nieuwe wetgeving voorziet - na een overgangsperiode - de toegankelijkheid tot het statuut 'oudere werkloze' enkel vanaf 58 jaar. Zowel een 'uitkeringsgerechtigde volledig werkloze' als een werknemer in actieve dienst kan op de leeftijd van 58 jaar tot het statuut 'oudere werkloze' toetreden.

In het scenario van de Studiecommissie² werd vooropgesteld dat het geheel van arbeidsmarktmaatregelen slechts een zeer beperkte impact zou hebben op de werkgelegenheid voor oudere werknemers.

In deze variant daarentegen wordt verondersteld dat, wanneer het vernieuwde systeem van 'oudere werkloosheid' op kruissnelheid is, een zeker aandeel van de bevolking tussen 50 en 57 jaar - die in het oude systeem zouden doorgestroomd zijn naar het statuut 'uitkeringsgerechtigde volledig werkloze' of naar het statuut 'oudere werkloze' - deeltijds zou blijven werken. Dit impliceert dat de intredecoefficienten in werkloosheid (inclusief oudere werklozen) zouden gereduceerd worden. Aangezien verondersteld wordt dat een deel van diegenen die beroepsactief blijven, hun loopbaan vervolledigen onder de vorm van half-tijdse loopbaanonderbreking - recent herdoopt tot 'tijdscrediet' - zal dit uiteraard een effect ressorteren op het budget van de Rijksdienst voor

-
1. - Vanaf 45 jaar heeft iemand die ontslagen wordt, recht op outplacementbegeleiding door zijn/haar voormalige werkgever.
    - De aanwerving van personen van 45 jaar of meer die minstens zes maanden werkzoekend zijn, gaat dan weer gepaard met een vermindering van werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid en met een activeringsvergoeding door de RVA. In subregio's waar de jeugdwerkloosheid reeds zeer laag is, kan de aanwerving van personen van 45 jaar of meer die minstens één jaar werkzoekend zijn in aanmerking worden genomen voor de naleving van de verplichtingen inzake startbaanovereenkomsten.
    - Vanaf 50 jaar kunnen werknemers een beroep doen op begeleiding door de 'beroepsconsolidatiecel' en op gesubsidieerde formules van individuele arbeidsduurvermindering (half-tijds of één vijfde tijdscrediet; 'landingsbanen' in de non-profitsector), die gekoppeld kunnen worden aan veranderingen in de taakomschrijving ('mentorschap' van jongere werknemers).
    - In de strijd tegen de bestaande werkloosheidsvallen bij 50-plussers wordt de vervroegde uitreders de mogelijkheid geboden een gedeelte van hun uitkering (de 'anciënniteitstoeslag') te behouden wanneer zij opnieuw aan de slag gaan. Bovendien wordt bij de berekening van hun pensioen het loon gekozen dat voor hen het gunstigste uitvalt.
    - Voor personeel van 55 jaar of ouder kan de werkgever een beroep doen op een 'Fonds ter bevordering van de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden'.
    - Bij de aanwerving van personen van 58 jaar of ouder wordt een bijkomende vermindering van werkgeversbijdragen in het vooruitzicht gesteld.
Uit Federaal Planbureau, "Economische Vooruitzichten 2002-2007", april 2002, Hoofdstuk V, p. 49.
  2. alsook in het scenario met ongewijzigd beleid.

Arbeidsvoorziening (RVA) omdat een onderbrekingsuitkering wordt uitgerekt.

Ook de hypothesen m.b.t. de werkloosheid vanaf 58 jaar worden in deze variant positiever ingeschat. Het deel van de bevolking dat verondersteld werd zijn loopbaan te verlengen - hetzij voltijds, hetzij deeltijds - zal slechts gedeeltelijk in het statuut van 'oudere werkloze' treden op de leeftijd van 58 jaar. Deze hypothese brengt met zich mee dat de werkloosheidsgraad vanaf 58 jaar lager zou liggen dan in het scenario zonder welvaartsaanpassing of in het scenario van de Studiecommissie.

Een versterkt effect op de werkgelegenheidsgraad tengevolge het invoeren van een rustpensioencomplement voor ambtenaren die hun loopbaan verlengen na 60 jaar.

In de sector van het openbaar ambt wordt eveneens getracht vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt te ontmoedigen.

De wet van 12 augustus 2000 houdende sociale, budgettaire en andere bepalingen, voorziet in de toekenning van een rustpensioencomplement voor de personeelsleden van de openbare sector die hun loopbaan verlengen tot na de leeftijd van 60 jaar. Dit is de minimumleeftijd bij vervroegde pensionering.

Zoals tabel 9 aantoont, kan, voor een personeelslid dat in dienst blijft tot de leeftijd van 65 jaar, de totale verhoging oplopen tot 9 %.

TABEL 9 - Leeftijdscomplement toegevoegd aan het rustpensioen in de openbare sector

Leeftijd	Bonus per jaar	Totaal
61	1,5 %	
62	+1,5 %	+3 %
63	+2 %	+5 %
64	+2 %	+7 %
65	+2 %	+9 %

Het complement mag niet tot gevolg hebben dat het relatief maximum - 3/4 van de wedde die als grondslag dient voor de berekening van het pensioen - wordt overschreden.

In het scenario van de Studiecommissie met welvaartsaanpassing is er geen effect op de loopbaanduur ingebracht daar in de situatie vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet het hoger pensioenbedrag na verlenging van de loopbaan met 5 jaar, geen stimulans bleek te zijn om effectief tot 65 jaar aan het werk te blijven. Het pensioenbedrag zou immers 5/60 of 8 % hoger kunnen liggen op 65 jaar dan op 60 jaar, indien wordt verondersteld dat de ambtenaar op 60 jaar reeds zijn maximum van de weddeschaal heeft bereikt. Het verschil kan dus nog oplopen indien dit niet het geval is.

Niettemin wordt een verschil van wel 24 % genoteerd tussen het gemiddeld pensioenbedrag van een 60- en een 65-jarige ambtenaar: de meeste ambtenaren die tot 65 jaar actief blijven zijn immers hogere kaderleden, ook al verlaat een groot deel onder hen de arbeidsmarkt op 60 jaar.

In deze variant waar een hogere werkgelegenheidsgraad wordt nagestreefd, wordt uitgegaan van positief effect van de ingevoerde maatregel.

In de nieuwe wetgeving kan het verschil tussen het pensioenbedrag op 60 en op 65 jaar oplopen tot minimaal 8 % + 9 % (bonus) of 17 %. Verondersteld kan worden dat een deel van de ambtenaren dit een stimulans vindt om hun carrière te verlengen.

Er werd een arbitrair scenario uitgewerkt dat veronderstelt dat 50 % van de 60-jarigen, die normaal op pensioen gaan, hun loopbaan verlengen met 5 jaar.

i. Werkgelegenheidsgraad en productiviteitstoename

Tabel 10 toont de impact op de werkgelegenheidsgraad en op de productiviteitstoename van het versterkt effect van de recente maatregelen m.b.t. de arbeidsmarkt.

TABEL 10 - De werkgelegenheidsgraad en de werkloosheidsgraad in % van de overeenkomstige bevolking volgens het scenario met een hogere werkgelegenheidsgraad (1) en het verschil met de Studiecommissie (2)

	2000	2010		2020		2030	
	(1),(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)	(1)	(1)-(2)
Werkgelegenheidsgraad (% bevolking 15-64)	61,8	63,6	0,1	66,9	0,5	68,8	0,6
15-54 jaar	68,5	71,3	-0,1	75,0	0,1	76,4	0,2
55-64 jaar	31,7	36,0	1,1	40,9	2,0	42,8	2,0
Totale werkloosheidsgraad ^a (% overeenkomstige beroepsbevolking)	13,3	11,9	-0,1	8,3		6,9	-0,5
		2002-2008		2009-2030			
		(1),(2)		(1)		(1)-(2)	
Productiviteit ^b		1,58		1,74		-0,01	

a. In ruime zin (dus inclusief oudere niet werkzoekende werklozen).

b. Gemiddelde jaarlijkse groeivoet in reële termen.

ii. Weerslag op de budgettaire kost van de vergrijzing

Tabel 11 toont de weerslag van een hogere werkgelegenheidsgraad op de budgettaire kost van de vergrijzing.

TABEL 11 - De budgettaire kost van de vergrijzing in % van het bbp volgens het scenario met een hogere werkgelegenheidsgraad en het verschil met de Studiecommissie

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario met een hogere werkgelegenheidsgraad				Verschil met de Studiecommissie		
	2002	2010	2030	2002-2030	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen	9,2	8,7	11,6	2,4	-0,1	-0,1	-0,2
Gezondheidszorgen	6,6	7,2	8,7	2,1	0,0	0,0	0,0
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,0	-1,1	0,0	-0,1	-0,1
Brugpensioen	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,2	-0,6	0,0	0,0	0,0
Andere sociale uitgaven	1,5	1,6	1,6	0,1	0,1	0,0	0,1
Totaal	22,8	22,5	25,8	3,0	0,0	-0,1	-0,2
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,7	-0,7	0,0	0,0	0,0

De sterkere economische groei door meer werkgelegenheid (bij de ouderen), de besparingen bij de overheidspensioenen door een uitgestelde pensionering van 5 jaar en de daling in de werkloosheidsuitgaven, dit alles tengevolge een versterkt effect van de arbeidsmarktmaatregelen, leiden tot een daling van de budgettaire kost van de vergrijzing van 0,2 procentpunt van het bbp.

b. Een hoger productiviteitsscenario

Een andere productiviteitshypothese...

Sinds 1913 is er informatie beschikbaar over de productiviteitsgroei van de Belgische economie. Die productiviteitsgroei verschilt sterk naargelang de periode¹: de productiviteitsgroei per arbeidsplaats bereikt gemiddeld ongeveer 2 % voor de langst bekende periode (1913-2000). Ze is echter veel groter voor de voorbije halve eeuw (2,7 %) maar neigt momenteel naar een lagere groei o.a. als gevolg van de toename van de deeltijdse arbeid en van de maatregelen ter bevordering van een daling van de arbeidskost (o.a. loonmatiging, vermindering van sociale bijdragen en ontwikkeling van speciale statuten voor arbeiders met een lage productiviteit).

De simulaties van het Federaal Planbureau hanteren al verscheidene jaren een voorzichtig en een hoger productiviteitsscenario (vergeleken met de gemiddelde productiviteitsgroei van 2 % in de periode 1913-2000) wat betreft de verdere ontwikkeling van de productiviteitsgroei per tewerkgestelde na 2008, nl. 1,75 % en 2,25 %. Beide scenario's over de evolutie van de productiviteitswinst op lange termijn passen in de langetermijntendens van de Belgische economie.

1. Zie N.FASQUELLE, S.WEEMAES, "Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid tot 2050", Federaal Planbureau, Planning Paper 83, november 1997, p. 14.

De hypothese over de productiviteitswinst van 2,25 % per jaar, gecombineerd met een hypothese van stagnerende werkgelegenheid, leidt bovendien tot een economische groei (na de middellange termijn) die overeenstemt met de lange-termijntendens van de Belgische economie nl. ongeveer 2,25 % per jaar voor de langst bekende periode (1820-2000)¹.

... met gevolgen voor het sociaal beleid.

In het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing) werd de voorzichtige productiviteitshypothese van gemiddeld 1,75 % per jaar gebruikt. Op basis van historische gegevens was de welvaartsaanpassing 1,75 % lager dan de loonevolutie. Dit resulteerde in een gemiddelde nul-welvaartsaanpassing voor de sociale uitkeringen.

De hypothese over de 'loskoppeling' impliceert in het scenario met een productiviteitsstijging van gemiddeld 2,25 % per jaar, een jaarlijkse gemiddelde welvaartsaanpassing van 0,5 %. De welvaartsbinding van de forfaitaire bedragen wordt bijgevolg verhoogd tot 1 % gemiddeld per jaar.

i. Macro-economische projectie

Tabel 12 toont de macro-economische resultaten in het hoger en het voorzichtig productiviteitsscenario.

TABEL 12 - Macro-economische projectie in het hoger productiviteitsscenario (1) en in verschil met het voorzichtig productiviteitsscenario (2) - in %

Productiviteit op lange termijn	(1)		(1)-(2)	
	2002-2010	2011-2030	2002-2010	2011-2030
Werkgelegenheid ^a	0,6	0,1	0,0	0,0
Productiviteit en lonen ^a	1,7	2,3	0,1	0,5
Bbp ^a	2,2	2,3	0,1	0,5
Structurele werkloosheidsgraad ^b op L.T.	7,3 %		7,3 %	

a. Gemiddelde jaarlijkse groeivoet in reële termen.

b. Inclusief oudere niet werkzoekende werklozen.

1. Gegevensbank van Angus Maddison, aangevuld met gegevens van de Belgische Nationale Rekeningen; berekeningen van het FPB.

ii. Weerslag op de budgettaire kost van de vergrijzing

Tabel 13 toont de impact van een hogere productiviteitstoename op de budgettaire kost van de vergrijzing.

TABEL 13 - De budgettaire kost van de vergrijzing - in % van het bbp - volgens het hoger productiviteitsscenario en het verschil met het voorzichtig productiviteitsscenario

Componenten van de budgettaire kost van de vergrijzing	Scenario met een hogere productiviteit				Verschil met het voorzichtig productiviteitsscenario (zonder welvaartsaanpassing)		
	2002	2010	2030	2002-2030	2002-2010	2010-2030	2002-2030
Pensioenen	9,2	8,7	11,1	1,9	0,0	-0,4	-0,4
Gezondheidszorgen	6,6	7,2	8,6	2,1	0,0	0,0	0,0
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Werkloosheid	2,2	1,8	1,1	-1,1	0,0	0,0	0,0
Brugpensioen	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,1	-0,7	0,0	0,0	0,0
Andere sociale uitgaven	1,5	1,5	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	22,8	22,4	25,0	2,2	0,0	-0,4	-0,4
p.m. personeelsuitgaven onderwijs	4,4	4,0	3,8	-0,6	0,0	0,0	0,0

De hogere productiviteitstoename doet de budgettaire kost van de vergrijzing dalen in bbp-termen met 0,4 %. Deze minderuitgave situeert zich enkel bij de pensioenen. De pensioenen zijn immers berekend in functie van de lonen uit het verleden die ongewijzigd zijn gebleven t.o.v. het voorzichtig productiviteitsscenario. Pas op zeer lange termijn zal de minderuitgave bij de pensioenen geleidelijk afgeroomd worden. Immers, de nieuw gepensioneerden zullen binnentreden met een pensioen dat berekend wordt op lonen waarvan een steeds groter aandeel stijgt met 2,25 %.

III Kosten en baten van de ontwikkeling van de tweede pijler

1. Inleiding

Momenteel kan een relatief beperkt aantal werknemers genieten van een extralegaal pensioen uit de tweede pijler dat als aanvulling dient op het algemeen pensioen. De levensverwachting van de ouderen stijgt en het consumptiepatroon verandert echter. In die context beantwoorden de wettelijke pensioenen niet helemaal meer aan de verwachtingen van de nieuwgepensioneerden. Vandaar dat de uitbreiding van het extralegaal pensioen naar een groter aantal werknemers, of zelfs naar alle werknemers uit het stelsel van loontrekkenden, ervoor zou kunnen zorgen dat de nieuwgepensioneerden van een hogere levensstandaard kunnen genieten wanneer ze met pensioen gaan. Hierin is een rol weggelegd voor de tweede pijler. Hij creëert een bron van bijkomende inkomsten. De vervangingsratio's die aan de eerste pijler zijn gekoppeld, blijven in België relatief zwak.

De nieuwe *Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid* (Belgisch Staatsblad 15 mei 2003) (WAP), die de wet-Colla van 1995 vervangt, wil aan de verwachtingen van de toekomstige gepensioneerden beantwoorden. Bedoeling van de wet is immers de veralgemening van een tweede pijler, door de aangeslotenen beter te beschermen, solidariteitselementen in te bouwen en fiscale stimuli te voorzien.

Rekening houdend met dat nieuwe wetgevende kader, kon de analyse van de tweede pijler zich richten op de gevolgen van de invoering van een extralegaal pensioen voor niet-gedekte werknemers. Er werden simulaties uitgevoerd op de bijdragen en prestaties voor de periode 2004-2030. Op basis van die simulaties werden de gevolgen voor de overheidsinkomsten en voor de evolutie van de vervangingsratio's onderzocht. Van de reeds bestaande tweede pijler werd geen projectie gemaakt omdat er niet voldoende betrouwbare gegevens beschikbaar zijn.

2. De Wet van 13 maart 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid

De nieuwe wet op de aanvullende pensioenen (WAP) beoogt vooral een democratisering van het aanvullend pensioen door het uit te breiden naar alle werknemers (kaderleden, bedienden, arbeiders) en door het in te voeren in alle

ondernemingen (grote ondernemingen en KMO's). De nieuwe WAP heeft een ruimer toepassingsveld doordat ook alle collectieve vormen van aanvullend pensioen en de individuele pensioenbeloftes¹ worden meegerekend.

Zowel voor het ondernemingspensioen als voor het sectorpensioen maakt de nieuwe wet een onderscheid tussen het 'gewone' pensioenstelsel en de 'sociale' pensioenstelsels. Om onder de noemer 'sociaal' te vallen, dient het pensioenstelsel van toepassing te zijn op alle werknemers van de onderneming (arbeiders, bedienden), dient het een 'solidariteitsluik' te bevatten en dient er een paritair beheer te zijn.

Met het luik solidariteit wil men het hoofd kunnen bieden aan sociale behoeften die niet noodzakelijk verzekeraar zijn en waarvan de gevolgen door een zo groot mogelijke groep zullen worden gedragen (bijvoorbeeld: de financiering van het pensioen in geval van werkloosheid of loopbaanonderbreking of een faillissement van de werkgever; vergoeding voor inkomensderving door blijvende arbeidsonbekwaamheid of een ernstige ziekte). De uitvoering van de solidariteitstoezegging moet toevertrouwd worden aan een verschillende rechtspersoon en de pensioeninstelling moet de winst verdelen tussen de aangeslotenen. De deelname in het beheer door de werknemers wordt ook voorzien in het solidariteitsluik.

a. De collectieve pensioenstelsels zullen aan een aantal voorwaarden moeten voldoen

De beslissing om een pensioenplan in te voeren, te wijzigen of te herroepen valt onder de bevoegdheid van de organisator. Op het niveau van de sectoren gaat het om het bevoegde paritair comité, op het niveau van de ondernemingen is dat de werkgever. De organisator moet de uitvoering van zijn pensioenplan toevertrouwen aan een pensioeninstelling. Dat kan een verzorgingsinstelling (een sector- of ondernemingspensioenfonds) zijn of een verzekeringsmaatschappij.

Aansluiting is verplicht vanaf 25 jaar en er mag geen ongeoorloofde discriminatie bestaan tussen de werknemers, in de zin dat elk onderscheid moet berusten op objectieve criteria en redelijk verantwoord zijn. De verworven reserves worden toegekend na een jaar aangesloten te zijn.

Het gewaarborgd minimumrendement op de persoonlijke bijdragen van de aangeslotene wordt bevestigd (enkel voor het spaargedeelte²) en voor plannen van het type 'vaste bijdragen', waarbij het bedrag van de prestatie volledig afhankelijk zal zijn van het behaalde rendement, en zogenaamde 'cash balance'-plannen³, wordt een gewaarborgd minimumrendement op de werkgeversbijdragen ingevoerd (hier ook enkel op het spaargedeelte). Die waarborgverplichtingen kaderen in een langetermijnvisie die dus vervuld moeten zijn op het ogenblik

1. Hoewel de individuele pensioenbeloftes een niet-verwaarloosbaar deel van de aanvullende pensioenen van de tweede pijler uitmaken, zullen ze in dit rapport niet aan bod komen omdat hierover geen gegevens beschikbaar zijn.
2. M.a.w. er is geen gewaarborgd minimumrendement op de bijdragen toegewezen aan de dekking van het risico overlijden en invaliditeit vóór de pensionering.
3. Bij de 'cash balance'-plannen wordt een forfaitair spaarbedrag op bepaalde vervaldagen aan de aangeslotenen toegewezen. Dit bedrag wordt gekapitaliseerd aan een vooraf vastgelegd rendement.

van de uittreding, de pensionering van de aangeslotene of de herroeping van het plan. Die garanties maken geen deel uit van de verworven reserves, moeten niet permanent bereikt zijn en worden niet jaarlijks geheven op de verworven reserves.

De afkoop van de verworven reserves of de uitkering van de prestaties vóór de werknemer 60 jaar wordt of vóór de pensionering is echter niet toegestaan. Zo kan de aangeslotene zijn verworven reserves niet meer afkopen als hij de onderneming of de betrokken sector verlaat. Voor pensioenplannen ingegaan vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet, voorzien op 1 januari 2004, kan een vroegere pensioenleeftijd dan 60 jaar van toepassing blijven tot 31 december 2009. Ook zal de afkoop binnen 5 jaar voor de termijn eindigt, niet meer mogelijk zijn¹.

De uitbetaling in rente wordt aangemoedigd door pensioeninstellingen te verplichten de aangeslotene de mogelijkheid te bieden het uitgekeerde kapitaal om te zetten in rente. Verder worden er fiscale stimuli aangeboden die de uitkering in rente aanmoedigen.

De WAP heeft een nieuw begrip geïntroduceerd namelijk de “uittreding”. Die biedt de werknemers de mogelijkheid om bij uittreding hun pensioenvoordelen te behouden in het kader van de tweede pijler bij verandering van werkgever of sector. Geen enkele vergoeding of verlies van winstdelingen mag ten laste van de aangeslotene worden gelegd of van de verworven reserves worden afgetrokken. De aangeslotene kan de verworven reserves overmaken naar een andere pensioeninstelling of zijn reserves laten bij de pensioeninstelling van de vorige organisator.

Ten slotte biedt de WAP de werknemer die bij zijn werkgever weggaat, de mogelijkheid om individueel de financiering van zijn extralegaal pensioen verder te zetten.

b. Fiscale wijzigingen als gevolg van de nieuwe WAP

De nieuwe WAP wijzigt de fiscaliteit om enerzijds de continuïteit van de aansluiting van de werknemer te bevorderen wanneer hij uit het plan uittreedt en anderzijds om een solidariteitssysteem te ontwikkelen. Tegelijk nivelleert de wet de belasting op rente met de belasting op uitkeringen in kapitaal. Bedoeling hiervan is de aangeslotenen aan te moedigen zich van een regelmatig inkomen te verzekeren.

Zo kan een werknemer die bij zijn werkgever weggaat, individueel de financiering van zijn extralegaal pensioen voortzetten: die individuele vorm van sparen levert fiscale voordelen op die van toepassing zijn op de tweede pijler voor zover ze beperkt blijft tot 1 500 euro per belastbare periode.

Eender welke overdracht van kapitalen of afkoopwaarden zal echter niet worden belast op het ogenblik van de overdracht naar een soortgelijke overeenkomst of reglement.

---

1. Afkoop blijft mogelijk voor het verkrijgen van onroerende goederen in de mate dat het pensioenreglement of de pensioenovereenkomst dit toelaat.

Een van de basisprincipes van het project is een uitbetaling in rente aanmoedigen. Om die doelstelling te bereiken zal de uitbetaling in kapitaal en in rente fiscaal en parafiscaal gelijk worden behandeld door het vestigingskapitaal van de rente te belasten (16,5 % of 10 % naargelang het sociale zekerheidsbijdragen van werkgevers of werknemers betreft, plus 3,55 % RIZIV-inhouding en maximum 2 % solidariteitsinhouding). Vervolgens wordt elk jaar op de rente zelf 15 % geheven op 3 % van het kapitaal (voorheffing en gewaarborgde rentevoet).

Ten slotte worden sociale pensioenplannen vrijgesteld van de verzekeringstaks (4,4 %). Het luik 'solidariteit' van sociale pensioenplannen moeten wel een minimum aan solidaire rechten bevatten die minstens overeenstemmen met het fiscaal voordeel van 4,4 %. Bovendien zullen de gestorte bijdragen in het kader van de 'sociale' pensioenstelsels niet in aanmerking worden genomen bij de berekening van de loonnorm.

3. Simulatie van de bijkomende evolutie van de bijdragen en prestaties van de tweede pijler

De nieuwe wet op de aanvullende pensioenen creëert dus een kader dat de uitwerking van extralegale pensioenplannen aanmoedigt. Een aantal sectoren onderhandelt momenteel bij hun collectieve arbeidsovereenkomsten over de mogelijkheden om een tweede pijler in te voeren¹. Het aantal personen dat mogelijk in aanmerking komt voor toetreding tot een extralegaal pensioen op korte termijn wordt geraamd op 400 000 à 500 000 nl. 15 à 20 % van het totaal aantal werknemers.

Vanuit die vaststelling werden drie scenario's uitgewerkt om de bijdragen te bepalen die gestort moeten worden om nieuwe pensioenplannen voor niet-gedekte werknemers in te voeren.

De bijdragen zijn afhankelijk van de dekkingsgraad van de loontrekkende beroepsbevolking, de bijdragevoet en de loonmassa. Op basis hiervan werden de volgende hypothesen ingevoerd:

TABEL 14 - Hypothesen over de evolutie van de dekkingsgraad en de bijdragevoet

	Centraal		Pessimistisch		Optimistisch	
	Dekkingsgraad	Gemiddelde bijdragevoet	Dekkingsgraad	Gemiddelde bijdragevoet	Dekkingsgraad	Gemiddelde bijdragevoet
2005	15 %	1,20 %	15 %	1,20 %	15 %	1,20 %
2010	20 %	2,85 %	15 %	3,20 %	25 %	2,64 %
2020	25 %	4,56 %	15 %	5,00 %	35 %	4,37 %
2030	30 %	4,63 %	15 %	5,00 %	40 %	4,73 %

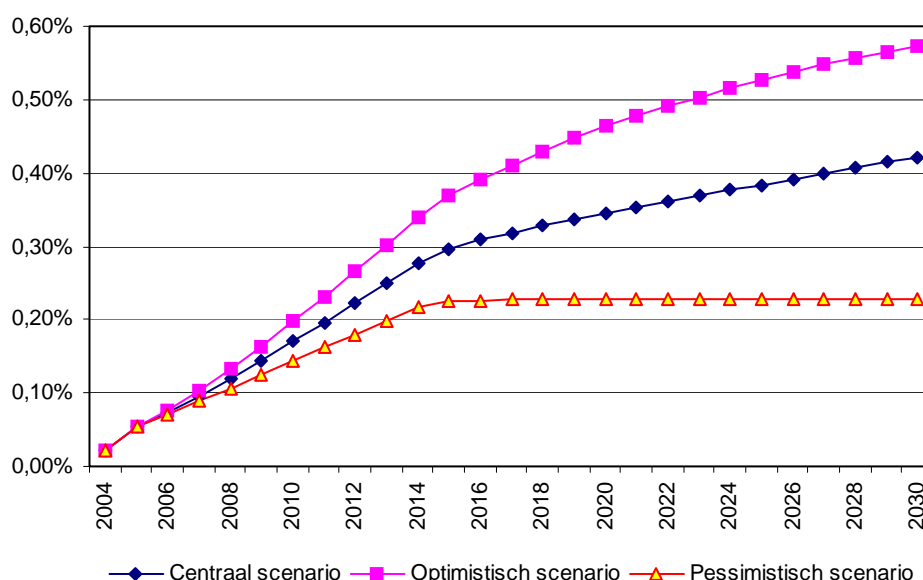
1. Het Ministerie van Sociale Zaken levert een (niet-exhaustieve) lijst van de sectoren die momenteel betrokken zijn bij de toetredingsonderhandelingen tot de tweede pijler, namelijk kleding en confectie, voedingsindustrie, textiel en breigoedindustrie, handel en brandstoffen (Oost-Vlaanderen), recyclage van metalen, Aanvullende Nationaal Paritair Comité voor de Bedienden, internationale handel, transport en aanverwante sectoren. Hieraan kunnen we nog een reeks sectoren toevoegen die in hun CAO al een tweede pijler hebben voorzien, maar die nog niet hebben opgestart of die nog maar kort geleden hebben ingevoerd waardoor een cijfermatige impact ervan niet kan worden ingeschat: non-ferro metalen, industriële omzetting van metalen, garages, carrosserie, edelmetalen, metaalhandel, metaalfabrikaten.

De drie scenario's behouden de hypothese dat in de loop van de volgende twee jaar de dekkingsgraad sterk zal stijgen, namelijk 7,5 % per jaar. Voor de volgende jaren behoudt het centraal scenario de idee dat de dekkingsgraad matig toeneemt en in 2030 30 % bedraagt. In het pessimistisch scenario is er geen stijging. Het optimistisch scenario voorziet een veel grotere toename waarbij de dekkingsgraad 40 % kan bedragen aan het einde van de periode. Er dient wel te worden benadrukt dat het hier gaat om nieuwgepensioneerden die van de tweede pijler kunnen genieten en die 30 à 35 % van de ouderen vervoegen die al een aanvullend pensioen krijgen. Volgens de projecties zou de globale dekkingsgraad dus liggen tussen 50 en 75 % van de loontrekkenden.

De gemiddelde bijdragevoet gaat in stijgende lijn. De eerste twee jaar van de invoering van de tweede pijler, dragen de werkgevers jaarlijks 1 % van de loonmassa van de gedekte werknemers bij. De volgende twee jaar gaat het om 2 % enzovoorts tot 5 % van de loonmassa wordt bereikt. Gelet op het feit dat er in het optimistisch en centraal scenario inkomsten zijn over de hele periode 2004-2030 en ze dezelfde stijgende lijn volgen als de bijdragen, bedraagt de gemiddelde bijdragevoet alleen in het pessimistisch scenario 5 % van de loonmassa van de gedekte werknemers.

De resultaten van de simulatie waarbij de bijdragen geleidelijk worden verhoogd in procent van het bbp, zijn weergegeven in de figuur 2. Aan het einde van de periode zouden de bijdragen in het optimistisch scenario bijna 0,6 % van het bbp bedragen (namelijk een bedrag van 2,65 miljard euro in prijzen van 2003), 0,4 % van het bbp in het centraal scenario en 0,2 % in het pessimistisch scenario.

FIGUUR 2 - Bijdragen in % van het bbp

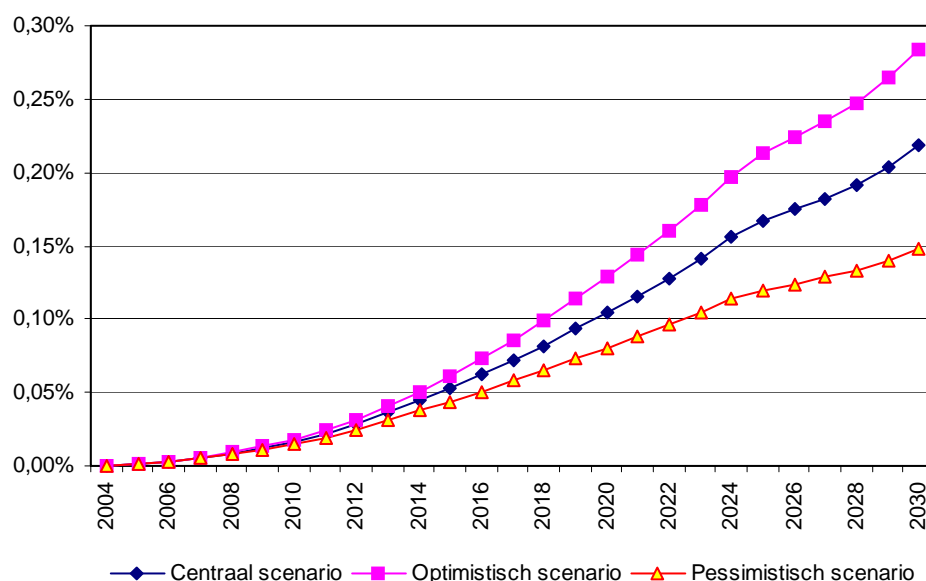

Voor de simulatie inzake de evolutie van de prestaties werden een reeks hypothesen uitgevoerd op de variabelen die de prestaties beïnvloeden.

De prestaties verbonden aan de tweede pijler zijn afhankelijk van de netto-bijdragen¹, de duur van de kapitalisatie, de langetermijnrentevoet en de leeftijdsstructuur van de aangeslotenen². De duur van de kapitalisatie die elk jaar in beschouwing wordt genomen, is het resultaat van een gemiddelde tussen het maximum aantal jaren kapitalisatie en een minimum van één jaar³. Dat resultaat komt tot stand op basis van de hypothese over de geleidelijke aansluiting bij de tweede pijler, enerzijds, en de jaarlijkse pensioneringen afhankelijk van de bevolking van 60 jaar als vereenvoudigende hypothese. De reële rentevoet die voor de kapitalisatie wordt gebruikt, is vastgelegd op 3 %⁴. Ten slotte wordt de leeftijd waarop de prestaties aan de werknemers worden gestort, vastgesteld op 60 jaar (als vereenvoudigende hypothese). Het gaat hier om de beroepsbevolking (de werklozen inbegrepen), de invaliden, de bruggepensioneerden en de gepensioneerden van de algemene werknemersregeling.

Figuur 3 toont de resultaten van de evolutie van de prestaties die zouden voortvloeien uit de oprichting van de pensioenplannen voor de niet gedekte werknemers. In het optimistisch scenario zouden de gestorte prestaties op het einde van de periode ongeveer 0,3 % van het bbp vertegenwoordigen (nl. 1,3 miljard euro in prijzen van 2003). In het centraal scenario zouden die prestaties 0,2 % van het bbp bedragen en 0,15 % in het pessimistisch alternatief.

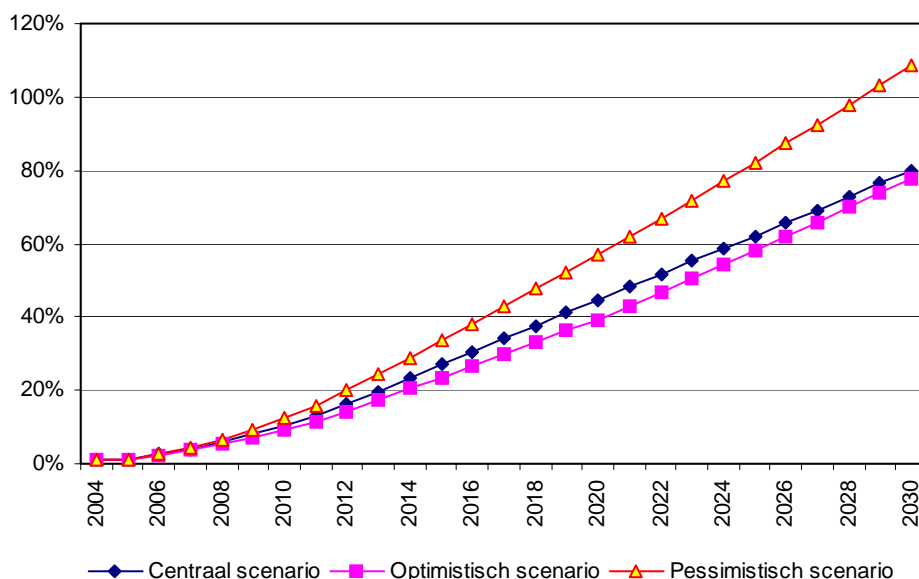
FIGUUR 3 - Prestaties in % van het bbp

1. Namelijk de bijdragen verminderd met de verzekeringstaks van 4,4 % en de socialezekerheidsbijdragen van 8,86 % op de premies gestort door de werkgever.
2. De leeftijdsstructuur van de aangeslotenen werd als identiek beschouwd aan die van de werknemers in de privé-sector.
3. Noteer dat het eerste jaar van bijdragen geen recht geeft op kapitaalinteressen bij de betaling van de prestaties gedurende hetzelfde jaar.
4. Een rentevoet teruggebracht tot 2,84 %, ofwel de maximale rentevoet die overeenkomt met de kapitalisatie die de groepsverzekeringen kunnen bieden gelet op de belasting van 9,25 % op de winstdeelnamedotatie (berekend op een gewaarborgd rendement van 1,25 % en op een rendement van de winstdeelnames van 1,75 %).

In termen van individuele gemiddelde prestaties, blijkt dat het pessimistisch scenario (naarmate het systeem zich ontwikkelt) een kapitaal voortbrengt van ongeveer 51 500 euro bij de pensionering in 2030, tegenover 38 000 euro en 37 000 euro respectievelijk in het centraal en het optimistisch scenario (in prijzen van 2003). De twee laatste scenario's resulteren in lagere individuele prestaties omdat de dekkingsgraad geleidelijk wordt verhoogd, waarbij de nieuwe aansluitingen - per hypothese - geassocieerd zijn met lagere bijdragevoeten.

FIGUUR 4 - Individuele prestaties in % van het individueel loon

Vergeleken met de gemiddelde individuele lonen (zie figuur 4) zou het gestorte kapitaal 108 % van het loon van hetzelfde jaar vertegenwoordigen in 2030 voor 15 % van de werknemers uit de privé-sector (pessimistisch scenario). In het centraal scenario zou 30 % van de werknemers een kapitaal ontvangen dat 80 % van hun jaarlijks loon zou bedragen in 2030. Ten slotte zou 40 % van de werknemers (optimistisch scenario) een kapitaal bereiken van 78 % van hun jaarlijks loon.

4. Verlies aan inkomsten met betrekking tot de overheidsontvangsten

De budgettaire impact van de evolutie van de tweede pijler werd op een vergelijkende manier geanalyseerd: de ontvangsten uit de belasting op bijdragen en prestaties van de tweede pijler werden vergeleken met de inkomsten uit de heffing op loonsverhogingen die overeenkomen met de bijdragen die voor een extralegaal pensioen werden betaald.

Om dit te realiseren, werden een aantal hypothesen gehanteerd:

- de uitbreiding van de tweede pijler situeert zich volledig binnen de loonnorm;
- alle bijkomende bijdragen voor de tweede pijler gebeuren ten koste van een equivalente loonsverhoging;

- voor de sectorale pensioenplannen, zijn de gestorte bijdragen enkel patronale bijdragen. Dit impliceert enerzijds dat de patronale socialezekerheidsbijdragen (ofwel 8,86 % op de premies) worden toegepast op de totaliteit van de gestorte bijdragen en anderzijds, dat er geen vermindering is van de personenbelasting of m.a.w. geen fiscale aftrekbaarheid op het werknemersdeel.
- de keuze van het financieringsmiddel voor de oprichting van de tweede pijler is de groepsverzekering. Bijgevolg moet een belasting van 9,25 % worden betaald op de winstdeelnamedotatie.

Tabel 15 toont de overheidsontvangsten die voortvloeien uit twee types belastingen, in het geval van het centraal scenario. Het verlies aan inkomsten voor de Staat omdat een loonsverhoging wordt vervangen door bijdragen aan de tweede pijler, zou in prijzen van 1998 ongeveer 790 miljoen euro zijn in 2030.

TABEL 15 - Vergelijkende tabel over de belastingen tussen de tweede pijler en een loonsverhoging, in het geval van het centraal scenario (in duizend euro, in prijzen van 1998)

	2005	2010	2020	2030
Bedragen van de loonsstijgingen	137948	498607	1238643	1775034
Werkgeversbijdragen (37,77 %)	37819	136694	339577	486630
Persoonlijke bijdrage (13,07 % van het brutoloon)	13087	47302	117508	168394
Inkomstenbelasting en gemeentelijke opcentiemen*	41911	151485	376320	539285
<i>Overheidsontvangsten uit de lonen</i>	<i>92817</i>	<i>335481</i>	<i>833405</i>	<i>1194309</i>
Fiscaliteit van de bijdragen				
Bedrag van de bijdragen	137948	498607	1238643	1775034
Verzekeringstaks (4,4 %) **	5814	21014	52203	74810
Sociale werkgeversbijdragen (8,86 %)	10754	38871	96563	138379
<i>Overheidsontvangsten op de bijdragen</i>	<i>16568</i>	<i>59885</i>	<i>148766</i>	<i>213189</i>
Fiscaliteit van de gecreëerde rechten				
<i>Rendement van de belasting op dotaties</i>	<i>196</i>	<i>710</i>	<i>1764</i>	<i>2528</i>
Fiscaliteit van de prestaties				
Bedrag van de prestaties	3583	48803	374872	918265
Belastbaar (kapitalisatie aan gewaarborgde rentevoet) ***	3117	42458	326139	798890
Belasting (16,5 % + gemeentelijke opcentiemen)				
Riziv-afhouding (3,55 %) + solidariteitsbijdrage (2 %)	550	7496	57580	141044
<i>Overheidsontvangsten op de prestaties</i>	<i>199</i>	<i>2907</i>	<i>20805</i>	<i>50964</i>
	<i>749</i>	<i>10205</i>	<i>78385</i>	<i>192008</i>
<i>Overheidsontvangsten tweede pijler</i>	<i>17514</i>	<i>70800</i>	<i>228916</i>	<i>407725</i>
<i>Verskil in overheidsontvangsten</i>	<i>75303</i>	<i>264682</i>	<i>604489</i>	<i>786854</i>

* Namelijk 45 % belastingen en 7 % gemeentelijke opcentiemen.

** Er wordt verondersteld dat de verzekeringstaks verschuldigd is voor alle bijdragen en dus bijgevolg zijn de hier opgerichte pensioenplannen geen sociale plannen.

*** Namelijk 87 % van de totale prestaties aan een reële gewaarborgde rentevoet van 1,25 %.

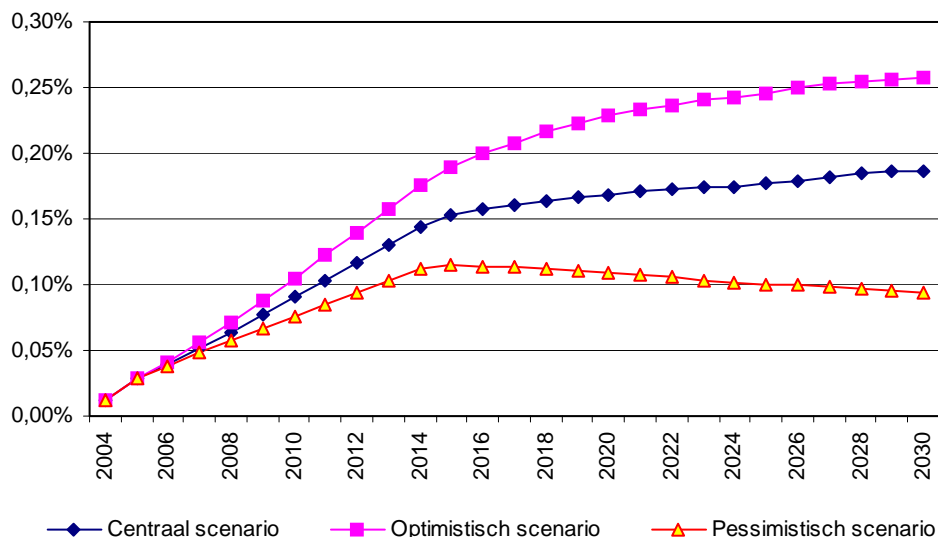
Het verlies aan inkomsten vertegenwoordigt 0,19 % van het bbp volgens het centraal scenario; respectievelijk 0,26 % en 0,09 % van het bbp volgens het optimistisch en het pessimistisch scenario.

Het verlies neemt het sterkst toe gedurende de eerste 10 jaar van de beschouwde periode gedurende de jaren waarin het systeem zich ontwikkelt: de bijdragevoet wordt geleidelijk opgetrokken tot 5 % van de loonmassa ongeacht het gehanteerde scenario.

Tijdens de volgende jaren blijft het verlies aan ontvangsten stijgen maar in mindere mate (behalve in het pessimistisch scenario waar een daling van het verlies zou worden genoteerd). Ten eerste is dat een gevolg van een vertraging van de opeenvolgende intredes van werknemers die zich aansluiten bij de tweede pijler

waardoor de bijdragen minder snel toenemen. Ten tweede draagt de verhoging van de ontvangsten, verbonden aan de belasting op de prestaties, eveneens bij tot een vermindering van het verlies aan ontvangsten.

FIGUUR 5 - Verlies aan fiscale ontvangsten in % van het bbp

Vergeleken met de negatieve budgettaire impact voor de Staat, dient bij de ontwikkeling van de tweede pijler eveneens onderzocht te worden in welke mate de levensstandaard van personen die de pensioenleeftijd bereiken, verbetert.

5. Besluit

De nieuwe wet op de aanvullende pensioenen tracht de uitbreiding van de tweede pijler aan te moedigen tot een zo groot mogelijk aantal werknemers. Naast de uitbreiding van de tweede pijler moedigt de wet het volgende aan: de verderzetting van de pensioenplannen als de werknemer het bedrijf verlaat en de uitbreiding in de vorm van stortingen in rente om een regelmatig inkomen te garanderen.

Die veralgemening van de extralegale pensioenen zorgt eveneens voor een verlies aan ontvangsten voor de Staat. We benadrukken hier wel de restrictieve hypothese dat de ontwikkeling van de tweede pijler integraal de loonsverhogingen vervangt.

IV De sociale houdbaarheid

Het armoederisico bij ouderen zoveel mogelijk beperken is één van de sociale doelstellingen van het pensioensysteem. Door de uitbouw van een sterke eerste pijler die toereikende pensioenen oplevert en het voorzien van minimuminkomens, tracht men dit te verwezenlijken. In een eerste deel wordt het armoederisico bij bejaarden op basis van de meest recente gegevens geanalyseerd en het beleid inzake de voorziening van gegarandeerde minimumuitkeringen voor ouderen besproken (zie sectie A).

Daarnaast tracht men door goede pensioenvoorzieningen de levensstandaard die men opgebouwd heeft, ook na pensionering min of meer te behouden. In sectie B wordt de evolutie hiervan nagegaan op lange termijn. Aan de hand van het langetermijnmodel van het Federaal Planbureau, kunnen enkele aspecten van de sociale houdbaarheid van het pensioensysteem benaderd worden, zoals de spreiding tussen het gemiddeld pensioenbedrag en het gemiddeld loon, en dit voor verschillende gezinstypes (zie sectie B.1). Verder worden in sectie B.2. de *replacement rates* van enkele type-gevallen besproken. Deze *replacement rates* geven de verhouding weer tussen het pensioen dat ontvangen wordt tijdens het eerste jaar van de pensionering en het arbeidsinkomen verdiend tijdens het laatste gewerkt jaar.

A. Armoederisico bij ouderen

Eerst wordt het armoederisico dat ouderen lopen geanalyseerd op basis van de meest recente gegevens. Een belangrijk instrument om het armoederisico te beperken, kan gevonden worden in de voorziening van een minimaal inkomen. De huidige situatie en het actuele beleid dat gevoerd wordt inzake deze gegarandeerde minimumuitkeringen voor ouderen die bestaan onder de vorm van sociale bijstand en minimumpensioenen, worden besproken in sectie A.2.

1. Armoederisico bij ouderen

In dit deel worden de resultaten besproken van de “European Community Household Panel (ECHP)” die, t.o.v. het Jaarlijks verslag van de SCvV van april 2002, haar methodologie herzien heeft (o.a. na methodologische bezwaren van België) en in december 2002 nieuwe en recentere armoede-indicatoren gepubliceerd heeft. Voor andere enquêteresultaten m.b.t armoede verwijzen we naar het Jaarlijks verslag 2002 van de Studiecommissie aangezien deze sindsdien niet geüpdatet zijn.

Voor een goed begrip van de gegevens is het belangrijk te noteren dat enkel de bevolking uit private huishoudens ondervraagd wordt in de enquêtes en dus niet de personen die wonen in collectieve huishoudens zoals rust-en verzorgingstehuizen. Hierdoor wordt toch een aanzienlijk aandeel van de oudere populatie niet in de steekproef opgenomen.

Daarenboven wordt er geen rekening gehouden met enkele belangrijke factoren die de levensstandaard van de ouderen bepalen zoals de eigendom van een huis (waardoor er geen interestbetalingen en afbetalingen meer gedaan moeten worden), het ontvangen van bepaalde, door de overheid gesubsidieerde voordelen (zoals gratis openbaar vervoer, thuisverzorging,...) en het vermogen. Deze factoren beperken de vergelijkbaarheid van het armoederisico tussen jongeren en ouderen in die zin dat de levensstandaard van ouderen onderschat zal worden waardoor hun armoederisicopercentages zeer waarschijnlijk overschat zullen zijn.

Ten slotte zijn de armoederisicopercentages berekend op basis van de relatieve methode¹ (armoedegrens als een % van een macro-economische eenheid zoals het mediaan equivalent inkomen). Hierdoor kunnen de percentages sterk verschillen naargelang de gebruikte armoedegrens² (40 %, 50 %, 60 % of 70 % van het mediaan equivalent inkomen, zie bijlage 2), wordt er niets gezegd over de absolute armoede en wordt enkel de financiële dimensie van armoede weergegeven.

Het armoederisico bij personen ouder dan 65 jaar ligt duidelijk hoger dan bij de rest van de bevolking. Voor 1998 blijkt uit de resultaten van de ECHP dat ongeveer 22 % van de 65 plussers zich onder de armoedegrens³ bevindt terwijl het armoederisico bij de bevolking jonger dan 65 jaar, 11 % bedraagt. Bovendien lijken vooral de oudere bejaarden (75 jaar en ouder) en bejaarde vrouwen een hoger armoederisico te lopen.

TABEL 16 - Armoederisico volgens leeftijd en geslacht, 1998

	0-64 jaar	65+	0-74 jaar	75+
Totaal	11	22	12	25
Man	10	20	11	24
Vrouw	13	22	13	25

Bron: ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002.

1. Voor meer informatie over de methodologie van armoedemeting, zie bijlage 1 van het Jaarlijks verslag van de SCvV, april 2002.
2. Zo zal een gegarandeerd minimuminkomen dat net boven de armoedegrens ligt, vrij lage armoederisicopercentages geven en een gegarandeerd minimuminkomen dat net onder de armoedegrens ligt, hoge percentages, terwijl de werkelijke inkomenssituatie slechts marginaal zal verschillen.
3. De armoedegrens die in dit onderdeel gebruikt wordt, bedraagt 60 % van het mediaan equivalent inkomen met equivalentieschaal 1; 0,5; 0,3. Indien een armoedegrens van 50 % van het mediaan equivalent inkomen genomen wordt, bedragen de armoederisicopercentages voor de leeftijdscategorie 0-64, 65+ en 75+ respectievelijk 6 %, 12 % en 13 % (voor resultaten met andere armoedegrenzen, zie bijlage 1). Voor meer informatie m.b.t. de relatieve methode van armoedemeting, zie bijlage 1 van het Jaarlijks verslag van de SCvV van april 2002.

Ook personen die de activiteitstatus van gepensioneerde hebben, lopen een hoger armoederisico dan bijvoorbeeld actieven: 18 % tegenover gemiddeld 4 % bij werknemers en 12 % bij zelfstandigen. Het armoederisicopercentage van gepensioneerden is echter wel lager dan dat van werklozen (32 %) of andere inactieven (20 %).

De gezinssamenstelling heeft eveneens een invloed op het armoederisico. Vooral een bejaarde, alleenstaande vrouw heeft een hoog armoederisicopercentage (27 % tegenover 18 % voor een bejaarde, alleenstaande man) en het risico op armoede daalt sterk indien één lid uit een gezin bestaande uit 2 volwassenen jonger is dan 65 jaar (25 % indien beide gezinsleden 65-plussers zijn tegenover 13 % indien één van hen jonger is dan 65 jaar, zie bijlage 2 op p. 73).

Uit bovenstaande indicatoren blijkt dat binnen de 65-plussers de alleenstaande vrouwen en de oudste leeftijdscategorieën een groter armoederisico vertonen. Dit kan te wijten zijn aan verschillende factoren zoals een lager pensioen doordat zij minder pensioenrechten opgebouwd hebben in het verleden (vrouwen), de weerspiegeling van de inkomenskloof tussen oude en nieuwe gepensioneerden (deze laatsten zijn immers op een recenter tijdstip op pensioen gegaan en hebben dus hogere pensioenbedragen),... Merk echter op dat steeds meer vrouwen, dankzij hun toenemende participatiegraad op de arbeidsmarkt, hun eigen pensioenrechten opbouwen zodat zij steeds meer en meer een eigen volwaardig pensioen zullen hebben.

Het pensioen is een belangrijk en doeltreffend instrument om het armoederisico te beperken. Dit wordt weergegeven in onderstaande tabel die het armoederisico voorstelt, enerzijds zonder het pensioen als bron van inkomen¹ en anderzijds rekening houdend met het pensioen als inkomensbron.

TABEL 17 - Armoederisicopercentages voor de totale bevolking en voor 65-plussers, vóór sociale transferten - in 1998

	Pensioen is geen inkomen, maar transfer	Pensioen is inkomen, geen transfer
Totaal	40	25
Totaal - man	36	23
Totaal - vrouw	44	26
65 plussers - totaal	90	26
65 plussers - man	89	25
65 plussers - vrouw	90	27

Bron: ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002.

Mede dankzij het pensioen daalt het armoederisico aanzienlijk, wat wijst op het belang van het pensioen om boven de armoedegrens te blijven. Terwijl 90 % van de 65-plussers een inkomen zou hebben dat onder de armoedegrens ligt indien er geen rekening wordt gehouden met de sociale transferts, daalt dit armoederisico

1. Het armoederisico wordt gemeten op basis van het inkomen voordat er sociale transferten gegeven zijn. Indien het pensioen niet als een transfer beschouwd wordt, zit het pensioen al in het inkomen; indien het pensioen echter wel als een uitkering beschouwd wordt, wordt het armoederisico gemeten op basis van een inkomen zonder rekening te houden met het pensioen.

coprocentage tot 26 % indien er wel rekening wordt gehouden met de pensioenen.

Het pensioensysteem is dus zeer belangrijk om het armoederisico bij ouderen te beperken en de overheid heeft de laatste jaren al verschillende maatregelen genomen specifiek gericht naar groepen met hogere armoederisico's (selectieve welvaartsaanpassingen voor de oudste pensioenen, invoering van het minimumrecht per loopbaanjaar, verhoging van de minimumpensioenen,...). Deze recente maatregelen komen echter nog niet tot uiting in de indicatoren die hier voorgesteld worden (gebaseerd op de meest recente ECHP gegevens verzameld in 1999, over de inkomenssituatie in 1998) en het is nog af te wachten in welke mate zij de armoederisicoprocentages zullen beïnvloeden.

2. Gegarandeerde minimumuitkeringen

Zoals reeds aangehaald, heeft het pensioensysteem een belangrijke invloed op het armoederisico bij ouderen. Het is dan ook belangrijk dat er via het wettelijk pensioen een voldoende minimale sociale bescherming geboden wordt. Indien men aan bepaalde voorwaarden voldoet¹, kan men in dit opzicht genieten van een zekere inkomensgarantie onder de vorm van een minimumpensioen. Ouderen die echter geen of onvoldoende pensioenrechten hebben kunnen opbouwen in het wettelijk stelsel en niet of slechts gedeeltelijk aan de voorwaarden voor het minimumpensioen voldoen, kunnen via het sociale bijstandssysteem beroep doen op de "Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO)". Aangezien deze bijstand een laatste vangnet is wanneer alle andere inkomensbronnen ontoereikend zijn, wordt het vaak beschouwd als een wettelijke, monetaire armoedegrens voor bejaarden. De IGO-uitkering duidt immers aan hoeveel de ouderen volgens de overheid minimaal nodig hebben om rond te komen.

a. Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO)

Sinds 1 juni 2001 is het bijstandssysteem "Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB)" grotendeels vervangen door de IGO. Hierdoor gingen de meeste GIB-gerechtigden over naar het nieuwe, voordeligere systeem. Enkel ouderen voor wie het bestaande GIB voordeliger was dan de IGO, behielden bij de overgang het GIB. Nieuwe aanvragers krijgen de IGO waardoor het GIB op termijn zal uitdoven. De nieuwe regeling verschilt van de oude voornamelijk op drie vlakken.

Ten eerste worden mannen en vrouwen gelijk behandeld bij de IGO. Terwijl vrouwen vroeger beroep konden doen op het GIB vanaf 62 jaar, konden mannen dit pas op 65 jaar. Met de invoering van de IGO is deze leeftijd zowel voor mannen als vrouwen teruggebracht op 62 jaar, met een geleidelijke overgang naar 65 jaar tegen 2009.

---

1. In het werknemers- en zelfstandigenstelsel, moet men minstens een loopbaan hebben die gelijk is aan 2/3 van een volledige loopbaan. Zodra men deze voorwaarde bereikt heeft, ontvangt men proportioneel met het aantal gerealiseerde loopbaanjaren, een deel van het bedrag van het minimumpensioen bij volledige loopbaan (voor bedragen, zie tabel 18 op p. 54).

Vervolgens is de nieuwe wet meer aangepast aan de maatschappelijke evoluties. Het bedrag van het GIB was voornamelijk gebaseerd op de burgerlijke staat (gehuwd of niet gehuwd). Het recht op de IGO is nu geïndividualiseerd en er wordt een onderscheid gemaakt tussen samenwonend of alleenstaand op basis van het al dan niet delen van de hoofdverblijfplaats. Bij samenwonenden (al dan niet gehuwd) kan ieder afzonderlijk de IGO aanvragen en kunnen zij, elk afzonderlijk, het “basisbedrag” ontvangen. Alleenwonenden kunnen beroep doen op het “verhoogd basisbedrag” dat 1,5 keer het basisbedrag is ter compensatie van de hogere vaste kosten voor een alleenwonende.

Ten slotte zijn de berekeningswijze en de bedragen met de nieuwe wetgeving veranderd. Het recht op de IGO blijft onderhevig aan een onderzoek van de bestaansmiddelen, maar de berekeningswijze van deze bestaansmiddelen is gewijzigd (sommige bestaansmiddelen zijn immers volledig of gedeeltelijk vrijgesteld). Bij de berekening van de bestaansmiddelen wordt er een algemene vrijstelling¹ op de bestaansmiddelen gegeven. Dit bedrag, dat constant gehouden was sinds de invoering van het GIB in 1976, is sterk verhoogd. Het basisbedrag van de IGO-uitkering is eveneens verhoogd en bovendien staat in de wet op de IGO vermeld dat het, naast de koppeling aan het indexcijfer, om de twee jaar aangepast zal worden.

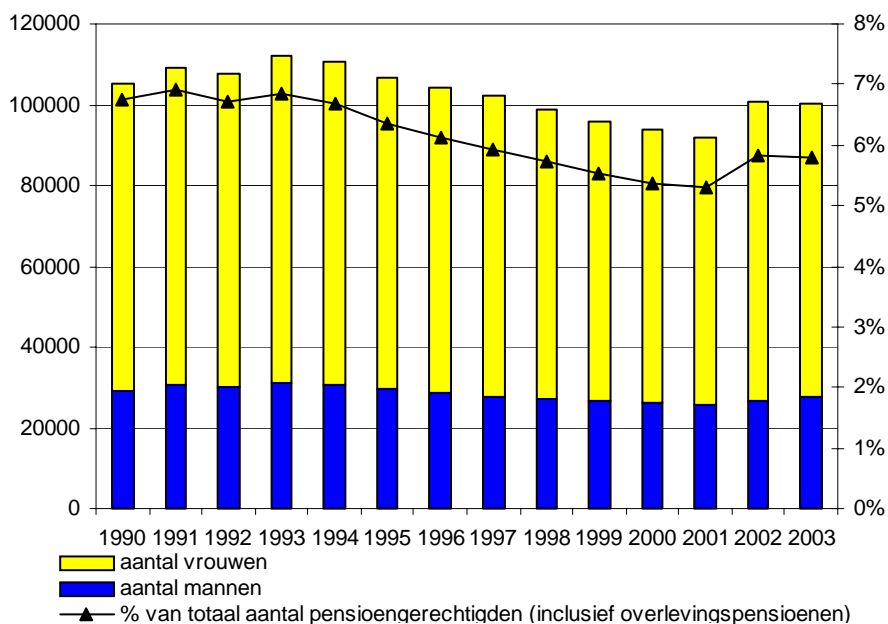
Op 1 april 2003 wordt de IGO-uitkering opgetrokken met 3,4 % tot het niveau van het minimumpensioen van zelfstandigen. Het basisbedrag bedraagt dan 411,55 euro per maand en het verhoogd basisbedrag voor een alleenwonende is dan 617,42 euro per maand.

Sinds 1994 is er een dalende trend in het aantal gerechtigden op het GIB. Aangezien deze bijstand in hoofdzaak een aanvulling is op het pensioen, zijn de oorzaken van deze daling voornamelijk te vinden in het feit dat steeds meer en meer gepensioneerden een pensioen opbouwen (door een stijging in de activiteitsgraad en meer volledige loopbanen) en in de verbeteringen van het pensioenstelsel voor de zelfstandigen. Door de invoering van de IGO steeg het aantal gerechtigden van 91 715 op 1 januari 2001 (enkel GIB) tot 100 614 op 1 januari 2002 (29 498 GIB en 71 116 IGO) en 100 219 gerechtigden op 1 januari 2003 (27 084 GIB en 73 135 IGO). Deze stijging in het aantal uitkeringsgerechtigden is geen teken van een plotselinge toename van de armoede bij ouderen maar weerspiegelt de uitbreiding van het systeem door de invoering van de IGO waardoor meer mensen een beroep kunnen doen op deze bijstand. Naast de verhoging van de uitkering en van de algemene vrijstelling bij de berekening van de bestaansmiddelen, leidt ook de individualisering van het recht tot een stijging in het aantal trekkers.

---

1. Dit is een forfaitair vrijgesteld bedrag dat in mindering gebracht wordt van de bestaansmiddelen m.a.w. enkel het deel van de bestaansmiddelen dat dit vrijgestelde grensbedrag overschrijdt, wordt in mindering gebracht van het basisbedrag van de IGO.

FIGUUR 6 - Aantal gerechtigden op GIB en IGO per geslacht: in absolute aantallen en als % van het aantal pensioengerechtigden¹ (op 1 januari)

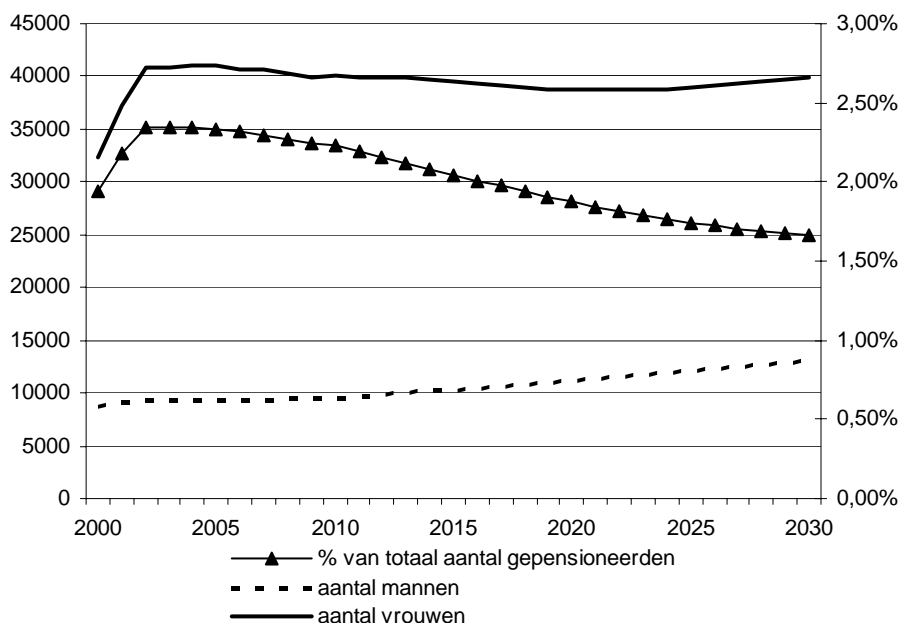
Bron: Rijksdienst voor Pensioenen en eigen berekeningen.

Zoals uit figuur 6 blijkt, zijn bijna drie vierden van de IGO en GIB gerechtigden vrouwen (72 % in 2003 tegenover 28 % mannen). Meer dan de helft van de gerechtigden op 1 januari 2003 zijn alleenstaande of alleenwonende vrouwen, zowel bij de regelgeving van het GIB (niet gehuwd, alleenstaand) als bij de IGO-regeling (deelt de hoofdverblijfplaats niet). Drie op tien van de ontvangers van deze bijstand zijn ouder dan 80 jaar. Voor 80 % van de gerechtigden is het GIB of de IGO een aanvulling op het pensioen, de overige 20 % ontvangt de bijstandsuitkering zuiver, d.w.z. zonder een ander pensioeninkomen (voornamelijk vrouwen).

Figuur 7 geeft de evolutie van het aantal IGO en GIB gerechtigden op lange termijn in "zuivere equivalenten²". De stijging in het aantal IGO gerechtigden in het begin van de projectieperiode is te wijten aan de reeds eerder besproken overgang van het GIB naar de IGO. Het zijn vooral vrouwen met een zuivere IGO die toetreden tot deze sociale bijstand als gevolg van de individualisering van het recht. Tot 2010 evolueert het aantal onder andere door de geleidelijke aanpassing van de leeftijdsvoorwaarde van 62 jaar naar 65 jaar zoals gesteld in de pensioenhervorming van 1997.

1. Het totaal aantal pensioengerechtigden is gebaseerd op statistieken van de RVP en omvat tot en met 2001 de pensioengerechtigden uit de werknemersregeling, zelfstandigenregeling en het GIB. Vanaf 2002 zijn dit enkel nog pensioengerechtigden uit de werknemers- en zelfstandigenregeling.
2. De aantallen uit de projectie zijn omgezet in "zuivere equivalenten". Dit betekent dat "gemengde" gepensioneerden, i.e. diegene die meerdere pensioenen cumuleren (werknemerspensioen, zelfstandigenpensioen en/of GIB-IGO), slechts één maal geteld worden (met een "zuiver equivalent pensioen"). De gepensioneerden met een gemengde loopbaan bestaande uit deels de overheid en deels de privé-sector worden echter niet in "zuivere equivalenten" omgezet. Voor meer informatie, zie Federaal Planbureau, Planning Paper 91, "Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2050", kader p. 42.

FIGUUR 7 - Aantal gerechtigden op het GIB en IGO per geslacht - in “zuivere equivalenten” en als % van het aantal gepensioneerden¹ (2000-2030)

De verdere evolutie van het aantal wordt onder andere beïnvloed door de stijgende activiteitsgraad van de vrouw. Hierdoor hebben zij steeds meer en meer hun pensioenrechten kunnen opbouwen en nemen zij zelf hun pensioen op. Aangezien de IGO in de meeste gevallen een aanvulling is op het pensioen, betekent deze verbetering van het eigen pensioen dat zij minder beroep moeten doen op de IGO. Tussen 2010 en 2020 is er een sterke stijging van het aantal vrouwen die hun eigen pensioen ontvangen en zal het aantal vrouwen met een IGO licht dalen. Na 2020 is de groeivoet van het aantal vrouwen met eigen pensioenrechten minder sterk en neemt het aantal vrouwen met een IGO weer toe als gevolg van de vergrijzing. De verhouding van het aantal IGO-ontvangers ten opzichte van het aantal gepensioneerden blijft echter verder dalen.

Aangezien de toekenning van de IGO gebaseerd is op de controle van de bestaansmiddelen en bij samenwonenden rekening wordt gehouden met de bestaansmiddelen van alle personen waarmee men de hoofdverblijfplaats deelt, heeft de toegenomen activiteitsgraad van de vrouw ook een vertragende invloed op het aantal mannelijke IGO-gerechtigden die samenwonen.

b. Minimumpensioenen

Indien een gepensioneerde voldoende loopbaan jaren heeft gewerkt, heeft hij het recht op een gewaarborgd minimumpensioen. Gedurende het voorbije decennium, hebben deze minimumbedragen de welvaart slechts gedeeltelijk gevolgd. Over de periode januari 1990-2002 nam in de werknemersregeling het minimumpensioen (zowel gezinsbedrag als bedrag alleenstaande) in reële termen jaarlijks met gemiddeld 0,70 % toe. Over dezelfde periode bedroeg de gemid-

1. Het aantal gepensioneerden omvat hier de gepensioneerde werknemers, zelfstandigen en ambtenaren.

delde jaarlijkse groeivoet in reële termen in de regeling van zelfstandigen 1,62 % voor het minimumpensioen van een gezinshoofd en 1,44 % voor dat van een alleenstaande. Ondanks deze hogere groeivoeten bij de zelfstandigen, liggen de minimumpensioenen nog steeds lager dan in de werknemersregeling (zie tabel 18). Bovendien kunnen de zelfstandigen met een zuivere loopbaan niet genieten van het minimumrecht per loopbaanjaar dat sinds 1997 van toepassing is in de werknemersregeling. De toegangsvoorwaarden voor dit systeem zijn minder streng dan voor het minimumpensioen (de minimale loopbaanvoorwaarde bedraagt 1/3 van een volledige loopbaan (i.e. 15 jaar) tegenover 2/3 voor het minimumpensioen (i.e. 30 jaar)).

Een aanduiding dat de minimumpensioenen voor zelfstandigen met een zuivere loopbaan niet voldoende zijn, kan gevonden worden in het feit dat zelfstandigen in verhouding met werknemers, meer beroep doen op de IGO. Ongeveer 10 % van de gepensioneerde zelfstandigen ontvangt een GIB of IGO uitkering tegenover 4 % van de werknemers.

Op 1 april 2003 worden de bedragen van de minimumpensioenen verhoogd. De stijging van de minima bedraagt 3,7 % bij de werknemers en 5 % bij de zelfstandigen (zie tabel 18).

TABEL 18 - Minimumpensioen per maand bij een volledige loopbaan - op 1 april 2003 (in euro)

	Werknemers		Zelfstandigen	
	voor 1 april 2003	vanaf 1 april 2003	voor 1 april 2003	vanaf 1 april 2003
Gezin	982,81	1020,09	783,46	823,12
Alleenstaande	786,52	816,34	587,60	617,42
Overleving	773,67	803,49	587,60	617,42

Een andere beleidsmaatregel die van kracht gaat op 1 april 2003, is de versoepeling van de toegang tot het minimumpensioen voor personen met een gemengde loopbaan. Deze maatregel zal een verbetering betekenen voor personen die zowel een loopbaan als werknemer en als zelfstandige hebben maar in geen van beide statuten het vereiste aantal loopbaanjaren halen om het recht op een volwaardig minimumpensioen te bekomen. Indien zij echter over beide stelsels heen wel een loopbaan kunnen bewijzen die minstens 2/3de van de volledige loopbaan bedraagt, krijgen zij vanaf 1 april recht op het minimumpensioen voor zelfstandigen.

c. Adequaatheid van de minimumuitkeringen voor ouderen

In dit deel gaan we de adequaatheid na van de hierboven besproken gegarandeerde minimumuitkeringen voor ouderen. Dit doen we op basis van een vergelijking tussen het inkomen dat een gezin zou ontvangen indien de minimumuitkering haar enige inkomensbron is en het gezinsinkomen dat gebruikt wordt als relatieve armoedegrens.

De relatieve armoedegrens is gebaseerd op de ECHP gegevens verzameld in 1999 over het inkomen van 1998. Om de actuele minimumpensioenen en de IGO (bedragen voor en na 01-04-2003) te kunnen plaatsen tegenover de armoede-

grens van 1998, gebruiken we een gedefleerde waarde van deze minimumuitkeringen¹. We vergelijken deze waarden dan met verschillende armoedegrenzen (50 % en 60 % van het mediaan equivalent gezinsinkomen²) en voor twee gezinstypes (een alleenstaande bejaarde en een bejaard koppel, telkens zonder inwonende kinderen ten laste en zonder invaliditeit).

TABEL 19 - Minimumuitkeringen voor ouderen (voor en na 1 april 2003) in vergelijking met de relatieve armoedegrenzen (1998) - maandgegevens in euro

	Relatieve armoedegrenzen ^a		Minimumuitkeringen ^b		Minimumuitkering in % van relatieve grens			
	50 %	60 %	voor	na	50 %		60 %	
			1 april 2003	1 april 2003	voor 1 april	na 1 april	voor 1 april	na 1 april
Minimumpensioenen werknemers met een volledige loopbaan								
alleenstaande	596,53	715,83	726,64	754,19	122 %	126 %	102 %	105 %
koppel	894,79	1073,75	907,99	942,43	101 %	105 %	85 %	88 %
Minimumpensioenen zelfstandigen met een volledige loopbaan								
alleenstaande	596,53	715,83	542,82	570,37	91 %	96 %	76 %	80 %
koppel	894,79	1073,75	723,79	760,43	81 %	85 %	67 %	71 %
Inkomensgarantie voor ouderen								
alleenstaande	596,53	715,83	551,49	570,37	92 %	96 %	77 %	80 %
samenwonende ^c	894,79	1073,75	735,31	760,44	82 %	85 %	68 %	71 %

a. De relatieve armoedegrenzen zijn bepaald als 50 % en 60 % van het mediaan equivalent huishoudinkomen met equivalentieschaal (1; 0,5; 0,3) en zijn gebaseerd op ECHP data voor 1998.

b. De bedragen van de minimumuitkeringen zijn diegene die gelden voor en na 01-04-2003, teruggerekend naar prijzen van 1998.

c. Er wordt een koppel verondersteld die beiden het basisbedrag van de IGO-uitkering krijgen.

Bron: Eigen berekeningen gebaseerd op ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002 voor berekening van de relatieve armoedegrenzen.

Uit tabel 19 blijkt dat zowel voor als na de verhoging van de uitkeringen, enkel het minimumpensioen voor een alleenstaande werknemer boven de relatieve armoedegrenzen van 60 % ligt. De overige minimumuitkeringen bevinden zich ook na 1 april nog onder de armoedegrenzen van 60 %, maar de kloof is iets minder diep. Zo ligt het minimumpensioen voor een werknemer aan gezinsbedrag na de verhoging nog 12 % onder deze armoedegrenzen, terwijl dit voordien 15 % was. Het inkomen gebaseerd op het minimumpensioen voor een zelfstandige of de IGO-uitkering bedraagt na 1 april 80 % van de armoedegrenzen voor een alleenstaande en 71 % van de armoedegrenzen voor een bejaard koppel. Vooral voor het minimumpensioen van de zelfstandigen, dat sinds 1 april 2003 weer gelijkgesteld is met het bedrag van de IGO, is dit een verbetering.

Indien als armoedegrenzen 50 % van het mediaan equivalent inkomen genomen wordt, liggen de minimumpensioenen in het werknemersstelsel boven deze armoedelijn, zowel voor als na 1 april. Na de verhoging van de minimumuitkeringen, daalt de kloof tussen deze armoedegrenzen en het inkomen van een alleenstaande zelfstandige met een minimumpensioen of een alleenstaande bejaarde met een IGO tot 4 % (voordien was dit 9 % voor de zelfstandige en 8 % voor de

1. Gedurende de periode 1998 - april 2003 werd de spilindex 4 maal overschreden waardoor de minimumuitkeringen telkens met 2 % toenamen. Dit geeft dan een deflatiecijfer van (108,24/100) om de minima van voor en na 1 april 2003 uit te drukken in gemiddelde prijzen van het jaar 1998.

2. Het mediaan equivalent inkomen is berekend volgens equivalentieschaal 1; 0,5; 0,3 (voor meer informatie, zie bijlage 1 van het Jaarlijks verslag 2002 van de Studiecommissie).

bejaarde met een IGO). Het inkomen van een bejaard koppel met een minimumpensioen voor zelfstandigen of met een IGO bedraagt na 1 april 85 % van de armoedegrens, tegenover 81 % voor de zelfstandigen en 82 % voor de IGO voor 1 april.

Voor alle verhoudingen tussen de minimumuitkering en de relatieve armoedelijng geldt dat zij voor een alleenstaande bejaarde hoger liggen dan voor een koppel.

B. De sociale houdbaarheid op lange termijn

Via het pensioensysteem wil men niet enkel voorkomen dat ouderen in armoede leven, het zou de gepensioneerde ook in staat moeten stellen zijn levensstandaard die hij opgebouwd heeft in zekere mate te behouden. De eerste pijler vormt voor de meeste gepensioneerden de basis van de sociale bescherming, de tweede en derde pijler kunnen een aanvullende bescherming bieden. In dit deel trachten we aan de hand van macro-economische “*benefit*” ratio’s en “*replacement*” ratio’s voor enkele type-gevallen na te gaan in welke mate de gepensioneerde zijn levensstandaard kan behouden en hoe die evolueert op lange termijn.

1. De *benefit ratio*

De *benefit ratio* is de verhouding tussen het gemiddelde pensioen voor alle gepensioneerden in een bepaalde pensioenregeling en het gemiddeld bruto arbeidsinkomen van de tewerkgestelden met eenzelfde socio-professioneel statuut. Omwille van het gebruik van globale gemiddelde waarden gaat het hier over een macro-economische ratio. In een eerste punt zullen we de evolutie van die *benefit ratio*’s in de werknemersregeling en in het zelfstandigenstatuut kort bespreken.

Omdat de *benefit ratio* wordt berekend voor alle gepensioneerden tezamen, zonder rekening te houden met de verschillende berekeningspercentages per familiaal statuut van de gepensioneerden, is die ratio niet echt geschikt als waardeparameter voor de levensstandaard van de verschillende soorten gepensioneerde gezinnen. Daartoe worden onder punt b de *benefit ratio* per gezinstype besproken, en dit voor de werknemersregeling (die ongeveer 70 % van de gepensioneerden uitmaken).

a. De *benefit ratio*’s voor werknemers en zelfstandigen

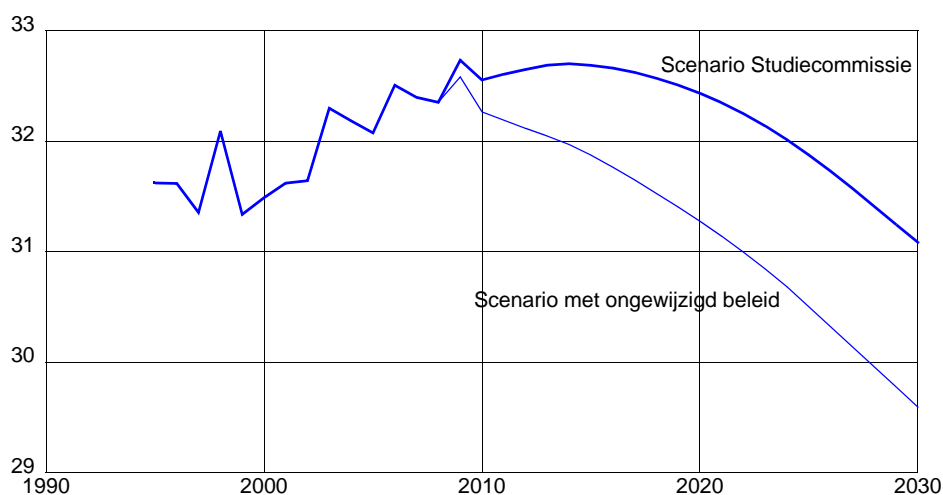
In 2000 bedroeg de ratio tussen het gemiddelde werknemerspensioen en het gemiddelde brutoloon in de privé-sector 31,5 %.

Volgens de simulatie met ongewijzigd beleid (nl. zonder welvaartsaanpassingen) zal die “*benefit*” ratio aanvankelijk toenemen tot 32,2 % in 2010, en vervolgens dalen tot 31,1 % in 2020 en 29,4 % in 2030.

In het algemeen verklaren volgende factoren waarom de *benefit ratio* structureel daalt¹:

- progressieve ontubbeling van het gezinspensioen (het gezamenlijk pensioen van de tweeverdieners, elk berekend aan het "alleenstaande" tarief van 60 % is niet zoveel hoger dan het één enkel pensioen aan gezinstarief van 75 %)²;
- toepassing bij de pensioenberekening van een loonplafond, dat tijdens de periode 1982-1998 enkel werd aangepast aan de prijsevolutie en sedert 1999 gebonden is aan de conventionele loonstijging (die structureel 0,5 % lager is dan de macro-economische loonstijging omdat deze laatste ook de loonstijging door toedoen van de *wage drift* bevat);
- het ontbreken van een herwaardering van de lonen verdiend tijdens de loopbaan in het verleden aan de tussentijdse reële loontoename (sinds de pensioenhervorming enkel aangepast aan de tussentijdse prijsevolutie);
- welvaartsaanpassingen van de pensioenen die significant lager zijn dan de groei van de lonen, in combinatie met de toenemende levensverwachting.

FIGUUR 8 - Benefit ratio van het werknemerspensioen, in %

Tijdens de periode 2000 - 2009 wordt bovenvernoemde structurele daling van de "benefit" ratio meer dan gecompenseerd als gevolg van de recente welvaartsaanpassing, maar vooral door de geleidelijke verhoging van de pensioenleeftijd van de vrouw. Door die verhoging met telkenmale één bijkomend jaar zal telkens een bijkomende generatie vrouwen hun pensionering uitstellen, waardoor het proportioneel gewicht van de gepensioneerde mannen - met relatief een hoger pensioen - in het totaal aantal gepensioneerden stapsgewijs toeneemt.

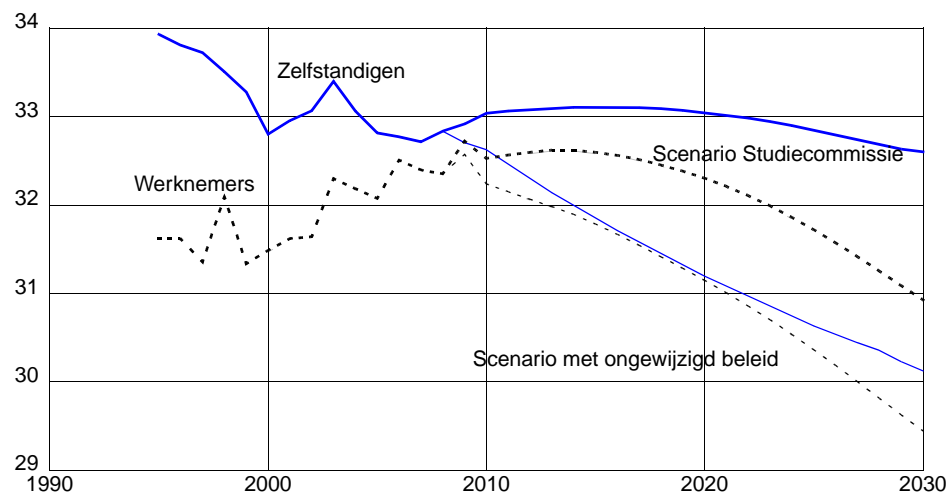
1. Voor meer informatie, zie rapport van de SCvV, april 2002, punt II.A.2.b.ii, p. 57 tot en met p. 59
2. Steeds minder gepensioneerden volgen het traditionele gezinsmodel met een enig inkomen die het "gezinstarief" van 75 % genieten. Door de toenemende scholingsgraad van vrouwen sedert de jaren '50 kwam het gezinsmodel met tweeverdieners sterk op. In dit model hebben beide echtgenoten recht op het "alleenstaandentarief" van 60 %. De opkomst van dit nieuwe gezinsmodel, waarbij het pensioen van de man vermindert van 75 % naar 60 % en het pensioen van de vrouw aan 60 % niet zoveel hoger is dan het pensioenverlies van de man omwille van een kortere en lager betaalde loopbaan, betekent dus een verlaging van de (macro-economisch berekende) individuele "benefit" ratio.

In figuur 8 toont het scenario van de Studiecommissie (met 0,5 % welvaartsaanpassing) de mate waarin een 0,5 % verschil in de loskoppeling tussen welvaartsaanpassing en loonstijging een weerslag heeft op de evolutie van de *benefit ratio*. Jaarlijkse welvaartsaanpassingen van 0,5 % tijdens de periode 2009 - 2030 verhogen de *benefit ratio* met 0,3 procentpunt het eerste jaar, 1,1 procentpunt na tien jaar en 1,5 procentpunt in 2030. Alhoewel de meerkost van die jaarlijkse welvaartsaanpassingen toch 0,4 procent van het bbp bedraagt in 2030, is de invloed op de *benefit ratio* relatief beperkt. Deze vaststelling is dan ook een pleitbezorger voor selectieve welvaartsaanpassingen gericht naar de oudste en laagste pensioenen, zoals voorzien in de pensioenwet van 26 juli 1996.

Figuur 8 zou kunnen doen vermoeden dat de levensstandaard van de gepensioneerden vanaf 2010 erop achteruit gaat. Dit is niet het geval, want hun levensstandaard zou tijdens de periode 2010-2030 toenemen met 30,7 % bij ongewijzigd beleid en met 36,7 % in het scenario van de Studiecommissie. Het arbeidsinkomen in de privé-sector zou toenemen met 44 %, zodanig dat de 'verhouding' tussen het gemiddeld pensioen en het arbeidsinkomen wel daalt.

Figuur 9 illustreert het verloop van de *benefit ratio* in het pensioenstatuut der zelfstandigen (volle lijnen), tezamen met de *benefit ratio* van het werknemerspensioen (stippellijnen) in respectievelijk het scenario van de Studiecommissie en het scenario van ongewijzigd beleid.

FIGUUR 9 - Benefit ratio van het pensioen der zelfstandigen, in %

Alhoewel het gemiddelde pensioen der zelfstandigen vandaag 25 % lager is dan dat van de gemiddelde werknemer, is de *benefit ratio* van het zelfstandigenpensioen nochtans hoger dan die in de werknemersregeling. Dit heeft alles te maken met het lage niveau van het gemiddelde bedrijfsinkomen: in 1998¹ had ruim een derde van de zelfstandigen een bedrijfsinkomen lager dan het minimuminkomen waarop bijdragen verschuldigd zijn.

1. Zie tabel 13 'Inkomensverdeling van de zelfstandigen in hoofdberoep' in het tweede verslag van de werkgroep 'CANTILLON' omtrent 'Voorstellen tot hervormingen in het pensioenregime van de zelfstandigen'.

De *benefit ratio* van het zelfstandigenpensioen, die in 2000 32,8 % van het gemiddelde bedrijfsinkomen bedroeg, neemt aanvankelijk toe tot 33,4 % in 2003 door toedoen van de recente welvaartsaanpassingen en vooral de verhoging van het minimumpensioen. Vervolgens daalt de *benefit ratio* van het zelfstandigenpensioen, tot 32,6 % in 2010, ondermeer door toedoen van de verminderde correctiecoëfficiënt sedert de pensioenwet van 26 juli 1996. Terwijl die correctiecoëfficiënt, van toepassing op de aangegeven bedrijfsinkomsten vanaf 1984, aanvankelijk toenam van 0,506 in 1984 tot 0,612 in 1996, wordt het pensioen van de nieuwe intreders na 1996 berekend met de lagere correctiecoëfficiënt 0,568. Aldus wordt de positieve invloed van de rijping van het proportioneel pensioen afgevlakt door toepassing van de lagere correctiecoëfficiënt.

In het scenario van de Studiecommissie zal de *benefit ratio* van het zelfstandigenpensioen zich vanaf 2010 min of meer handhaven dankzij de jaarlijkse 0,5 % welvaartsaanpassingen, maar vooral omwille van de jaarlijkse verhoging van het minimumpensioen met 1 % vanaf 2009. Wetende dat de overgrote meerderheid (95 % van de volledige loopbanen in 2000) der gepensioneerde zelfstandigen het minimumpensioen ontvangen, wiens pensioenbedrag verhoogt telkenmale dat het minimumpensioen verhoogt, is de evolutie van dit minimumpensioen de bepalende parameter van de *benefit ratio* in de zelfstandigenregeling. Volgens een vooruitberekening van het Ministerie van Middenstand¹ zou in 2030 nog altijd 60 % van de gepensioneerden, na een volledige loopbaan als zelfstandige, het wettelijk minimumpensioen ontvangen. Vandaar dat de toekomstige verhoging van het minimumpensioen zelfs een belangrijker impact heeft op de *benefit ratio* dan de welvaartsaanpassingen².

In het scenario met constant beleid zal de *benefit ratio* blijven dalen op lange termijn. De dalende invloed van de lagere correctiecoëfficiënt wordt niet afgeremd door welvaartsaanpassingen noch door het stijgingsritme van het minimumpensioen dat ruimschoots lager is dan de toename van de bedrijfsinkomsten.

b. De *benefit ratio*'s van het werknemerspensioen per gezinstype

Om de levensstandaard van de gepensioneerden te analyseren moet zeker rekening worden gehouden met de veranderingen in het familiaal statuut van de gepensioneerden. Steeds meer wordt het huidig gepensioneerde gezinshoofd vervangen door de dubbelpensioentrekkers: het koppel met elk hun eigen pensioen, de weduwe met een rust- en overlevingspensioen.

Daar waar de aanhoudende ontdubbeling van het gezinspensioen een dalende invloed heeft op de macro-economische *benefit ratio*, is die vaststelling niet waar voor sommige gezinstypes van gepensioneerden. In tabel 20 wordt de *benefit ratio* opgesplitst per familiaal statuut, met de gepensioneerde dubbelverdieners als één entiteit beschouwd (samenvoeging van de gemiddelde pensioenbedragen van de gehuwde man en de gehuwde vrouw).

-
1. Zie punt 10 in hetzelfde tweede verslag van de werkgroep 'CANTILLON', p. 12.
  2. Het belangrijker effect van de welvaartsaanpassingen op de *benefit ratio* van het zelfstandigenpensioen (+2,5 procentpunt in 2030) dan die van de werknemers (+1,5 procentpunt in 2030) is zowel door toedoen van het lagere niveau van het bedrijfsinkomen als door de hogere gemiddelde leeftijd van de gepensioneerde zelfstandigen tengevolge van de historisch dalende tewerkstelling in het zelfstandigenstatuut.

TABEL 20 - Benefit ratio's van het werknemerspensioen volgens gezinstype

	1990	1995	2003	2010		2020		2030	
				Scen. constant beleid	Sc. Studie-commissie	Scen. constant beleid	Sc. Studie-commissie	Scen. constant beleid	Sc. Studie-commissie
Loonstijging (hypothese)				1,75 %	1,75 %	1,75 %	1,75 %	1,75 %	1,75 %
Welvaartsaanpassing (hypothese)				0,0 %	0,5 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	0,5 %
Benefit ratio's per gezinstype ^a									
- gezinshoofd	44,5	44,5	45,5	45,9	46,5	45,4	47,0	43,3	45,3
- koppel dubbelpensioentrekkers	46,6	46,0	48,2	49,8	50,3	51,8	53,3	49,9	51,8
- alleenst. man of weduwnaar	33,3	32,6	32,4	31,4	31,8	30,7	32,0	29,8	31,5
- alleenstaande vrouw	26,8	26,1	25,1	24,8	25,1	25,8	26,7	25,6	26,7
- weduwe, rust en overl.pensioen	37,7	36,7	35,9	34,6	35,1	33,8	35,5	33,3	35,8
- weduwe, overlevingspensioen	31,9	30,3	30,6	30,1	30,4	28,5	30,0	26,9	29,2
Gemiddelde <i>benefit ratio</i>	33,5	31,6	32,3	32,2	32,5	31,1	32,3	29,4	30,9

a. Gemiddeld werknemerspensioen (incl. vakantiegeld en rente) per gezinstype van de gepensioneerden in procent van het gemiddelde brutoloon in de werknemersregeling.

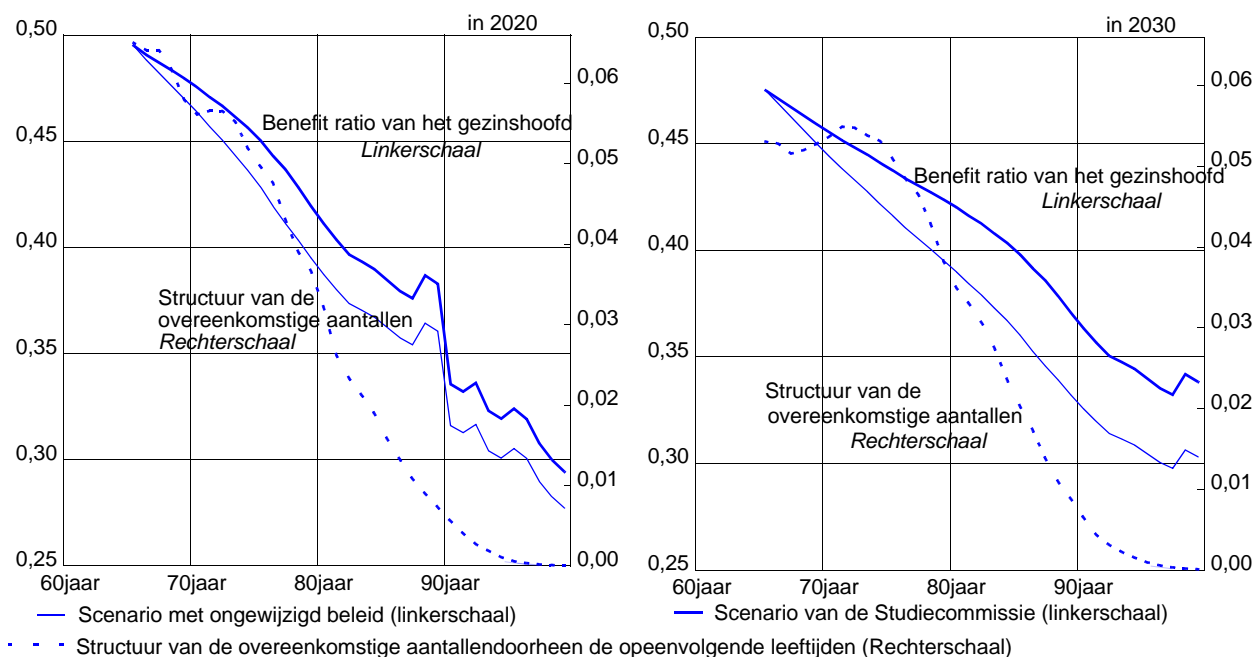
De *benefit ratio* voor de *gepensioneerde mannen* blijft tot 2030 gedomineerd door de historische evolutie van de loongrens¹, waardoor het verzekeringskarakter van het pensioen van de man metertijd nog zal afnemen. Immers, in 1985 had reeds 24,4 % van de mannelijke bedienden een hoger loon dan de loongrens. Ondertussen steeg dit percentage tot 36,5 % in 1998 en werd ook het loongedeelte boven de loongrens steeds groter. Hierdoor bedraagt de gemiddelde toename van het rustpensioen van de man 1,4 % de komende decennia; m.a.w. 0,35 % minder dan de hypothetische loonstijging. De dalende evolutie van de *benefit ratio* van de opeenvolgende nieuwe generaties leidt tot een belangrijke vermindering van de *benefit ratio* voor alle gepensioneerde mannen, bovenop de invloed van de loskoppeling van de pensioenen aan de loontoename.

Die daling van de *benefit ratio* wordt duidelijk geïllustreerd (zie tabel 20) in het geval van het gezinstype 'alleenstaande man', weliswaar een gezinstype met een hoge gemiddelde leeftijd vermits het ook de weduwnaars bevat. Dat de *benefit ratio* omzeggens niet daalt tot 2020 in het geval van het gepensioneerde 'gezinshoofd' is te wijten aan de aanhoudende verjonging van deze groep gepensioneerden (zie het verloop van de stippellijn in figuur 10 voor 2020). Tot 2010 zorgt de verhoging van de pensioneringsleeftijd van de vrouw dat een relatief toenemend aantal gepensioneerde mannen tijdelijk het 'gezinsstatuut' genieten, totdat ook de vrouw wordt gepensioneerd. Vervolgens zorgt de intrede van de talrijke naoorlogse generaties voor een aanhoudende daling van de gemiddelde pensioenleeftijd tijdens de periode 2010-2020. De daling van de gemiddelde leeftijd van deze groep gepensioneerden verbergt de dalende *benefit ratio* voor de oudere gepensioneerden.

1. Door de historische blokkering van de loongrens, opgevolgd vanaf 1999 door zijn koppeling aan de conventionele lonen *zonder inhaaloperatie* en *zonder rekening te houden met de 'wage drift'*, zal het nieuwberekend pensioen van de man in de toekomst trager toenemen dan de loonstijging. Pas vanaf 2025, wanneer de loopbaan jaren vanaf 1999 een voldoende zwaar gewicht krijgen in de loopbaan van de nieuwgepensioneerden, versnelt het groeiritme van het pensioen van de nieuwe generaties en vervolgens het groeiritme van het gemiddeld pensioen over alle generaties.

Figuur 10 illustreert de dalende *benefit ratio*¹ per leeftijd voor het gepensioneerd gezinshoofd. Eenzelfde beeld geldt voor de overige gepensioneerde mannen. In 2020 bedraagt de *benefit ratio* voor het gezinshoofd afgerond 50 % op 65 jarige leeftijd, 39 % op 80 jarige leeftijd en 32 % op 90 jarige leeftijd². In 2030 bedraagt de *benefit ratio* 48 % op 65 jarige leeftijd (-2 procentpunt t.o.v. 2020), nog altijd 39 % op 80 jarige leeftijd en 33 % op 90 jarige leeftijd (+1 procentpunt t.o.v. 2020). Dit illustreert dat de historische blokkering van de loongrens een afvlakkende invloed heeft op de *benefit ratio* van de man doorheen de opeenvolgende leeftijden.

FIGUUR 10- Spreiding van de benefit ratio³ doorheen de opeenvolgende leeftijden

Het jaarlijks toekennen van lineaire welvaartsaanpassingen over alle leeftijden heen vermindert de daling van de *benefit ratio* in de mate dat de loskoppeling tussen het percentage van de welvaartsaanpassingen en het percentage van de loonstijging kleiner is. In het scenario van de Studiecommissie, met 0,5 % welvaartsaanpassingen vanaf 2009, wordt de *benefit ratio* van bijvoorbeeld het 90 jarige gezinshoofd met 2 procentpunt verhoogd in 2020 en met 3 procentpunt in 2030, maar blijft zijn ratio nog altijd 16 procentpunt lager dan die van de 65 jarige man in 2020 en 12 procentpunt lager in 2030. Figuur 10 toont aan dat de daling van de *benefit ratio* belangrijk wordt voor de leeftijden van 80 jaar en ouder. Op die leeftijden zijn de aantallen sterk verminderd zodat hogere welvaartsaanpassingen op hogere leeftijden niet noodzakelijk meer kosten dan een algemene welvaartsaanpassing van een 0,5 %.

1. Gemiddeld rustpensioen per generatie gepensioneerden met het 'gezinstarief', het vakantiegeld en de rentebetalingen niet inbegrepen.
2. Merk op dat de *benefit ratio* van de oudste gepensioneerden amper hoger is dan het gewaarborgd minimumpensioenbedrag voor een volledige loopbaan, in de veronderstelling dat dit minimumpensioen jaarlijks toeneemt met 0,5 % in het scenario bij ongewijzigd beleid en met 1 % in het scenario van de Studiecommissie.
3. Ook voor de berekening van het relatief aantal gepensioneerden worden de gepensioneerde dubbelpensioentrekkers als één entiteit beschouwd.

De koppels *dubbelpensioentrekkers* zullen hun gezamenlijk pensioen verbeteren (zie tabel 20), van 48,2 % van het brutoloon in 2003 tot 51,8 % in 2020 bij een loskoppeling van de welvaartsaanpassingen met 1,75 % en tot 53,3 % in het geval van een 0,5 % kleinere loskoppeling van de welvaartsaanpassingen t.o.v. de loonstijging. Het verlies van het rustpensioen van de man (door de blokkering van de loongrens in het verleden) wordt meer dan gecompenseerd door de aanhoudende verbetering van het rustpensioen van de vrouw als gevolg van het uitbouwen van langer en beter betaalde loopbanen. Het rustpensioen van de nieuwe generaties neemt toe met gemiddeld 2 %, dus 0,25 % meer dan de hypothetische loonstijging. Tussen 2020 en 2030 zal ook deze *benefit ratio* dalen, tot respectievelijk 49,9 % of 51,8 % in 2030, omwille van de demografische vergrijzing maar ook omdat het rustpensioen van de vrouw de weerslag ondergaat van de toenemende deeltijdse arbeid vanaf halverwege de jaren 70. Het relatief aandeel van deze gepensioneerden, t.o.v. het totaal aantal gepensioneerde gezinnen met een werknemersstatuut, neemt toe van 17 % in 2003 tot 29 % in 2030.

Wanneer binnen dit koppel dubbelverdieners de man overlijdt, mag de *weduwe haar rustpensioen cumuleren met het overlevingspensioen* van de echtgenoot (tot maximaal 110 % van het overlevingspensioen). De *benefit ratio* van deze weduwen, die over de periode 1991-2003 daalde met 1,8 procentpunt, zal over de komende 27 jaar dalen met 2,6 procentpunt in het scenario van constant beleid. Die daling volgt omwille van de maximumgrens de dalende *benefit ratio* voor de gepensioneerde man. Het pensioen van deze weduwe blijft wel merkkelijk hoger dan het pensioen van de alleenstaande vrouw of - man en dan de weduwe met enkel een overlevingspensioen. De 0,5 % welvaartsaanpassing vanaf 2009 in het scenario van de Studiecommissie zal de *benefit ratio* van deze weduwe min of meer constant houden (t.o.v. het jaar 2003).

De *alleenstaande vrouw* (ongehuwd of gescheiden) kan, in tegenstelling tot de jaren 90, de *benefit ratio* van haar pensioen min of meer handhaven in het scenario van constant beleid. Zoals eerder gezegd verbetert het rustpensioen van de nieuwe generaties vrouwen en de recente koppeling van de loongrens aan de conventionele lonen maakt dat haar rustpensioen niet wordt afgeremd. In het geval van 0,5 % meer welvaartsaanpassing stijgt de *benefit ratio* tot +1,6 procentpunt t.o.v. 2003, en dit vanaf 2019.

Zowel de koppels dubbelpensioentrekkers als de gepensioneerde alleenstaande vrouwen, wiens relatief aantal toeneemt van 26 % in 2003 tot 42 % in 2030, zullen de *benefit ratio* van hun pensioen minstens handhaven en dit zelfs zonder welvaartsaanpassingen, omwille van de aanhoudende verbetering van het rustpensioen van de vrouw.

Ook de afgeleide rechten, met name *de overlevingspensioenen*, ondergaan met enige vertraging de invloed van de dalende *benefit ratio* voor de gepensioneerde man. In 2003 is de *benefit ratio* voor de weduwen met enkel een overlevingspensioen 5,5 procentpunt hoger dan die van de alleenstaande vrouw met een rustpensioen. In het scenario zonder welvaartsaanpassingen daalt de *benefit ratio* van die weduwe tot nog 1,3 procentpunt hoger dan die van de alleenstaande vrouw in 2030. In het geval van jaarlijks 0,5 % welvaartsaanpassingen blijft de *benefit ratio* van deze weduwen min of meer op eenzelfde niveau, 2,5 procentpunt hoger dan die van de alleenstaande vrouw, en dit niettegenstaande men mag verwachten dat hun gemiddelde leeftijd hoger is.

c. De tweede pijler als verbeteringsfactor van de *benefit ratio*'s

De extralegale pensioenen lijken inderdaad een noodzakelijke en onontbeerlijke aanvulling te worden op de welvaart van de huidige en toekomstige generaties. Tegelijk zou een verdere veralgemening van de extralegale pensioenen de tweede pijler de mogelijkheid geven zijn complementaire rol uit te oefenen en zo het globale niveau van de *benefit ratio*'s te verhogen.

Drie categorieën van werknemers worden bijgevolg onderscheiden:

- de werknemers die enkel een wettelijk pensioen krijgen, waarvan de *benefit ratio* het gemiddeld wettelijk pensioen in verhouding tot het gemiddelde brutoloon vertegenwoordigt;
- de werknemers die een wettelijk pensioen krijgen en de reeds bestaande prestaties van de extralegale pensioenen. Het gaat over de categorie werknemers die reeds aangesloten zijn bij de tweede pijler. Hun dekkingsgraad wordt geschat tussen 30 en 35 %;
- ten slotte, de werknemers die een wettelijk pensioen krijgen en bijkomende prestaties die voortvloeien uit de modellering van de evolutie van de tweede pijler. Die categorie omvat de werknemers die zich geleidelijk aansluiten bij de tweede pijler naargelang de gehanteerde hypothesen over de deelname vanaf 2004.

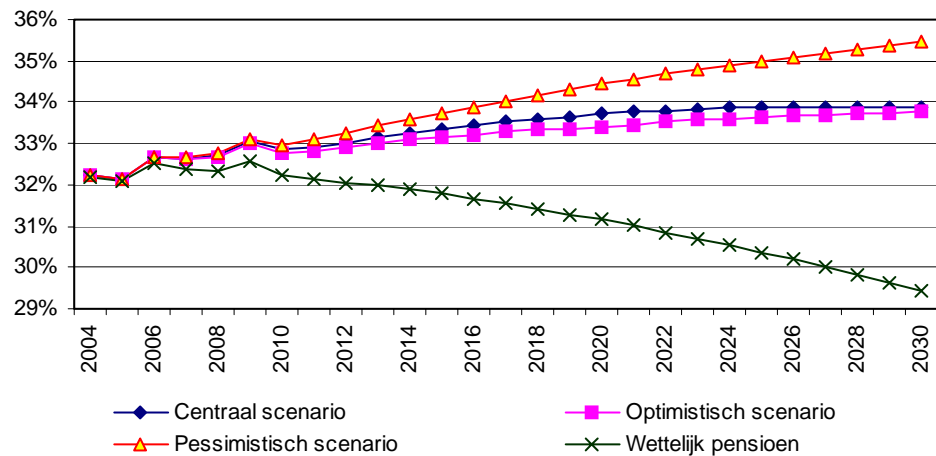
De *benefit ratio* van de werknemers die enkel rekening houdt met het gemiddeld pensioen in de werknemersregeling blijft boven 32 % over de periode 2004-2012 volgens het scenario met ongewijzigd beleid (zonder welvaartsaanpassing). Vanaf 2013 daalt de *benefit ratio* geleidelijk onder 32 % om 29,4 % te bedragen in 2030.

De *benefit ratio* van de werknemers die de prestaties van de tweede pijler, zoals ze momenteel bestaan, cumuleren met het wettelijk pensioen, daarentegen, ligt duidelijk hoger. Op basis van de beschikbare gegevens¹, blijkt dat 30 tot 35 % van de werknemers die reeds gedekt zijn door de tweede pijler, een *benefit ratio* bereiken van ongeveer 65 %. Dat is meer dan het dubbele van wat bereikt wordt door het wettelijk pensioen alleen. Die hoge *benefit ratio*'s worden verklaard door pensioenplannen die in het algemeen ten volle tot ontwikkeling zijn gekomen voor een categorie van goed bezoldigde werknemers.

---

1. Bron: eigen berekening op basis van de gegevens van de Controledienst der Verzekeringen (CDV).

FIGUUR 11 - Vergelijking van de *benefit ratio's* met en zonder nieuwe extralegale pensioenen

De *benefit ratio's* verkregen via de simulatie van de bijkomende tweede pijler gepresenteerd in figuur 11 liggen daarentegen duidelijk lager¹. Op het einde van de periode blijkt dat 15 % van de gedekte werknemers een *benefit ratio* zou bereiken van meer dan 35 %. In de andere scenario's met dekkinggraden van 30 en 40 % bekomt men een *benefit ratio* van ongeveer 34 % op basis van de projectie zonder welvaartsaanpassing van het wettelijk pensioen.

Nochtans blijkt dat, in termen van welvaart, in de drie scenario's de *benefit ratio's* van de werknemers die een wettelijk en een extralegaal pensioen cumuleren, blijven toenemen tot 2030 niettegenstaande de daling van de *benefit ratio* die verbonden is aan het wettelijk pensioen.

De toetreding van meer nieuwe werknemers, zelfs met een relatief lage bijdragevoet - gegeven de gehanteerde hypothese van een maximale bijdragevoet van 5 % van de loonmassa - brengt aldus een opmerkelijke verbetering van de *benefit ratio's* van de toekomstig gepensioneerden met zich mee.

2. De *replacement rates* voor enkele theoretische type-gevallen

Deze *replacement rates* geven voor bepaalde types gepensioneerden de verhouding tussen zijn pensioeninkomen dat hij ontvangt tijdens het eerste jaar van zijn pensionering en zijn inkomen uit arbeid tijdens het laatste jaar dat hij gewerkt heeft. De *replacement rates* die hier besproken worden zijn de resultaten bekomen door het Ministerie van Sociale Zaken in het kader van de ontwikkeling van indicatoren m.b.t. adequate pensioenen in opdracht van de Indicators Sub Group (ISG) van het Social Policy Committee (SPC) van de Europese commissie.

Het standaard type-geval van gepensioneerde werd door de ISG bepaald als een alleenstaande man die op pensioen gaat op 65 jaar en die gedurende 40 jaar vol-

1. De volledige ontwikkeling is 26 jaar voor een bijdragevoet die een maximum van 5 % bereikt na 8 jaar bijdragen.

tijds gewerkt heeft zonder zijn loopbaan te onderbreken. Zijn loon stemt gedurende zijn hele loopbaan overeen met 100 % van het gemiddeld loon van de hele economie. Zijn pensioen wordt berekend in het werknemersstelsel. Tijdens de projectieperiode wordt er een reële groeivoet van de lonen verondersteld die overeenstemt met de productiviteitsgroei en 1,75 % bedraagt. De jaarlijkse bijdrage voor de 2de pensioenpijler bedraagt 4,25 % van het brutoloon waarvan de werkgever 90 % voor zich neemt en 10 % door de werknemer wordt betaald¹.

TABEL 21 - Vervangingsratio's voor het standaard type-geval - voor 2002, 2010, 2020 en 2030

Vervangingsratio	2002	2010	2020	2030
Netto <i>replacement rate</i> ^a - enkel eerste pijler	60,23 %	59,87 %	59,78 %	59,66 %
Bruto <i>replacement rate</i> ^b - enkel eerste pijler	36,51 %	37,06 %	36,94 %	36,79 %
Netto <i>replacement rate</i> - 1ste en 2de pijler	80,39 %	80,09 %	78,82 %	77,64 %
Bruto <i>replacement rate</i> - 1ste en 2de pijler	50,24 %	50,96 %	50,11 %	49,31 %

a. Zie text hieronder.

b. Ibid.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken, Bestuur van de informatie en studiën.

In 2002 heeft de hierboven omschreven gepensioneerde werknemer een netto pensioeninkomen uit de eerste pijler dat 60 % bedraagt van het netto arbeidsinkomen dat hij het jaar voordien verdiende. Ook indien hetzelfde type gepensioneerde in 2030 op pensioen zou gaan, bedraagt het netto eerste pijler pensioeninkomen bijna 60 % van het laatst verdiende inkomen. De bruto *replacement rate* van het standaard type-geval bedraagt daarentegen slechts ongeveer 37 % over de hele projectieperiode.

Het vrij grote verschil tussen de bruto en netto *replacement rates* wijst op het gunstig fiscaal regime voor gepensioneerden. De netto-vervangingsratio is de verhouding tussen het netto-pensioen en het netto-loon. Het pensioeninkomen bestaat uit het (bruto) wettelijk pensioen, het (forfaitair) vakantiegeld voor gepensioneerden en de netto jaarrente van de tweede pijler zoals ze voor het eerste jaar van de pensionering gelden. Het netto-pensioen wordt bekomen door van deze pensioeninkomens de RIZIV-bijdrage, de solidariteitsbijdrage en de inkomstenbelasting af te houden, indien zij verschuldigd zijn. Het netto-loon bestaat uit laatste jaarsalaris, verminderd met de sociale zekerheidsbijdragen en de inkomstenbelasting.

Wanneer het netto (bruto) pensioen naast het wettelijk pensioen ook de rente uit de tweede pijler zou omvatten, zou de verhouding tot het netto (bruto) arbeidsinkomen 80 % (50 %) bedragen in 2002 en bijna 78 % (49 %) in 2030.

Het bestuur van de Informatie en Studiën van het Ministerie van Sociale Zaken heeft deze *replacement rates* ook berekend voor enkele andere types van gepensioneerden (zie tabel 22).

1. De reële netto rentevoet op het kapitaal (na belastingen en administratieve kosten) bedraagt 2 %. Dit is een hypothese die tot stand is gekomen in de ISG van het SPC van de Europese Commissie. Merk op dat de reële rentevoet die door de Studiecommissie gebruikt wordt voor de kapitalisatie in de tweede pensioenpijler, 3 % bedraagt (zie p. 41).

TABEL 22 - Netto vervangingsratio's (eerste pensioen in verhouding tot het laatst verdiende loon) voor enkele type-gevallen - in 2002

Type-geval	1ste pijlerpensioen	1ste en 2de pijlerpensioen
1. Standaard type-geval 100 % van het gemiddeld loon; vlak loonprofiel	60,23 %	80,39 %
Beter betaalde loopbaan dan standaard type		
2A. 150 % van het gemiddeld loon; loonprofiel = 0,55 % per jaar	48,45 %	69,86 %
2B. 200 % van het gemiddeld loon; loonprofiel = 1,75 % per jaar	32,63 %	51,94 %
Slechter betaalde loopbaan dan standaard type		
3A. 67 % van het gemiddeld loon; vlak loonprofiel	68,21 %	83,65 %
3B. 67 % van het gemiddeld loon; loonprofiel = 0,55 % per jaar	63,08 %	77,50 %
Kortere loopbaan dan standaard type		
4A. Actief in leeftijdsinterval [45,64]	50,30 %	51,06 %
4B. Actief in leeftijdsinterval [25,44]	58,37 %	59,19 %

Bron: Ministerie van Sociale Zaken, Bestuur van de informatie en studiën.

De *replacement rates* van gepensioneerden die meer verdienen dan het gemiddelde loon (type 2A en 2B) liggen duidelijk lager dan die van het standaardtype. Dit is te wijten aan het loonplafond waardoor het rustpensioen berekend wordt aan de hand van de loongrens i.p.v. het werkelijk verdiende loon. Naarmate het laatst verdiende loon hoger is dan het loonplafond, zal dit een negatief effect hebben op de individuele *replacement rates*. In het standaard type-geval was er echter geen effect van de loongrens op de *replacement rate* aangezien het gemiddeld inkomen steeds lager ligt dan de loongrens.

De *replacement rates* liggen dan weer hoger voor de types gepensioneerden die een slechter betaalde loopbaan gekend hebben (67 % van het gemiddeld loon). Deze twee types gepensioneerden (3A en 3B) hebben recht op het minimumpensioen waardoor ze eenzelfde eerste pijler pensioen hebben, ondanks een verschillend laatste loon (hoger voor 3B dan voor 3A). Bovendien hebben zij beiden recht op een aanvullende IGO-uitkering bij hun pensioen.

Ten slotte zijn de *replacement rates* nog berekend voor twee type-gevallen met een korte loopbaan (20 jaar). De gepensioneerde van het eerste type geval (4A) was actief tussen de leeftijd van 45 en 64 jaar waardoor zijn laatst verdiende loon overeenstemt met het loon van het standaard type-geval. Zijn pensioen is echter veel lager als gevolg van zijn korte loopbaan waardoor hij bovendien geen recht heeft op het minimumpensioen. Hij ontvangt wel een aanvullende IGO-uitkering. Ook de gepensioneerde die actief is geweest tijdens de leeftijd van 25 en 44 jaar (type geval 4B) ontvangt een aanvullende IGO-uitkering. Naast zijn vrij laag pensioen als gevolg van zijn korte loopbaan is ook zijn laatst verdiende loon laag. Dit is immers het loon op de leeftijd van 44 jaar, dat wel geïndexeerd is, maar niet aangepast is aan de welvaart.

V Bijlage I: een overzicht van de sociale correcties

Bron: Vade Mecum Begroting van de sociale bescherming - begroting 2003

1. Het stelsel van de werknemers (miljoen euro) (*)

Sociale correcties	Van kracht	Raming van de uitgaven				Jaarlijkse kost
		2000	2001	2002	2003	
1. Gezondheidszorgen		46,73	374,73	25,81	58,53	
medisch dossier, urgentiediensten en intensieve zorgen, radiotherapie, oncologie, ...		46,73				
krediet voor nieuwe initiatieven (chronische ziekten, palliatieve zorgen, uitvoering van het sociaal akkoord, uitbreiding van het globaal medisch dossier, maximumfactuur, geestelijke gezondheidszorg ...)			374,73			
jeugdpsychiatrie, chronische patiënten, politiek inzake antibiotica ... (initiatieven 2002)				25,81		
herwaardering van de intellectuele acte en huisartsgeneeskunde	1.1.2003				19,80	
ondersteuning aan de huisartsen-praktijken	1.1.2003				2,25	
betere terugbetaling van rolstoelen	1.10.2003				1,88	7,50
onderbrenging van sommige prestaties en materiaal in de dagprijs	1.1.2003				29,60	
zwaar zieke kinderen	1.1.2003				5,00	
2. Invaliditeit			14,77	8,33	17,50	
verhoging van de minimum- invaliditeitsuitkeringen voor regelmatige en onregelmatige werknemers	1.7.2001		14,77			29,54
forfaitaire uitkering voor hulp aan derden vanaf de 4de maand ongeschiktheid	2002			5,05		
aanpassing van de cumulatierегeling (artikel 230) betreffende de activering van de uitkeringen	1.4.2002			3,28		4,37
verhoging van de uitkeringen voor alleenstaande invaliden: berekening van de uitkeringen op basis van een percentage van 50 % in plaats van 45 % en minima verhoogd met 1 %	1.1.2003				17,50	

3. Arbeidsongeschiktheid		0,01	0,50	11,65	10,83	
uitkering voor hulp aan derden vanaf de 4de maand van arbeidsongeschiktheid	1.1.2000	0,01	0,50			
hervorming van de cumulatieregeling van het inkomen van de toegelaten arbeid met de toegekende uitkering teneinde de inactiviteitsval weg te werken	1.1.2002			5,28		
forfaitaire uitkering voor hulp aan derden vanaf de 4de maand ongeschiktheid	2002			0,37		
weerslag van de verhoging van sommige bedragen en percentages betreffende de werkloosheidsuitkeringen	1.1.2002			4,00		
aanpassing van de cumulatieregeling (artikel 230) betreffende de activering van de uitkeringen	1.4.2002			2,00		2,67
aanpassing van de uitkering voor arbeidsongeschiktheid aan het bedrag van de werkloosheidsuitkering wanneer deze hoger ligt	1.1.2003				3,05	
invoering van minimumbedragen voor de periode van arbeidsongeschiktheid	1.1.2003				7,78	
4. Moederschap			0,03	3,70	1,20	
prenatale pauze - uitkering wordt gebracht op 75 % van het begrensde loon wanneer de pauze 7 weken overschrijdt	1.1.2001		0,03			
weerslag van de verhoging van sommige bedragen en percentages betreffende de werkloosheidsuitkeringen	1.1.2002			2,00		
uitkering voor borstvoedingspauzes	1.7.2002			1,70		3,40
aanpassing van de uitkering voor arbeidsongeschiktheid aan het bedrag van de werkloosheidsuitkering wanneer deze hoger ligt	1.1.2003				1,20	
5. Vaderschap				17,49		
vaderschapsverlof van 7 dagen ten laste van de ziekte- en invaliditeitsverzekering	1.7.2002			17,49		34,98
6. Werkloosheid		41,75	28,94	101,37	4,12	
verhoging van de uitkeringen voor alleenstaanden in de tweede periode van 43 % naar 44 %	1.4.2000	7,26				9,68
tweede verhoging van de wachtuitkeringen voor schoolverlaters vanaf 25 jaar	1.7.2000	2,14				4,28
initiatieven m.b.t. de bestrijding van de werkloosheidsvallen (verhogen van het beschikbaar inkomen van de laagste arbeidsinkomens)	1.7.2000	12,39				24,79
humanisering van de situatie van de werklozen (herziene sanctie-beleid)	1.8.2000	17,41				41,79
verhoging van de uitkeringen voor alleenstaanden van +21 jaar tot het minimum bestaansinkomen	1.9.2000	2,54				7,61
verhoging van de minimumuitkering voor gezinshoofden	1.1.2001		11,13			
verhoging van de minimumuitkering voor alleenstaanden	1.1.2001		6,05			

aanpassing van de regels betreffende het arbeidsinkomen van de partner van een gezins­hoofd	1.4.2001		1,86			2,48
neutralisering van een deel van het inkomen van de werkloze zelf (artikel 80)	1.4.2001		3,03			4,04
administratieve vereenvoudiging voor de werkloze bij adreswijziging	1.4.2001		0,05			0,07
buitenlanders ingeschreven in het bevolkingsregister hebben toegang tot tewerkstellingsmaatregelen	1.4.2001			1,24		
verhoging van de uitkering voor alleenstaanden in de 2de periode van 44 % naar 45 %	1.4.2001		6,32			8,43
vereenvoudiging van de reglementering voor werklozen die samenwonen met een zelfstandige	1.4.2001		0,50			0,67
verhoging van het "loonplafond" voor werkloosheidsverzekering	1.1.2002			10,89		
stijging van 35 % naar 40 % van de gemiddelde dagvergoeding van de uitkeringen voor samenwonenden gedurende de 2de periode	1.1.2002			28,61		
stijging van de forfaitaire uitkeringen, tot op het niveau van het bestaansminimum, voor samenwonende langdurig werklozen	1.1.2002			14,58		
stijging van 45 % naar 50 % van de uitkeringen voor alleenstaanden tijdens de 2de periode	1.1.2002			45,56		
aanpassing van het begrip éénoudergezinnen met kinderen die werken	1.1.2002			0,50		
toekenning van een verhoogde activering ten voordele van langdurige inactieven die aange­worven worden door de lokale besturen om de veiligheid te waarborgen (terreinbrigades)	1.1.2003				0,80	
het specifiek stelsel van werkloosheidsuitkeringen na prestaties in een beschutte werkplaats wordt geschrapt; voor nieuwe aanvragen is het algemeen stelsel van toepassing	1.7.2003				2,92	5,84
het systeem van de wachtuitkeringen wordt in overeenstemming gebracht met de Europese regels voor de jongeren die in het buitenland gestudeerd hebben	1.7.2003				0,40	0,80
7. Pensioenen		37,18	2,48	73,57	160,76	
gelijke behandeling betaling via de post of bank	1.2.2000		0,50			0,54
verhoging van het minimum gewaarborgd pensioen	1.7.2000	37,18				74,37
herintreders (50 jaar - 20 jaar tewerkstelling als werknemer)	1.7.2000		1,98			
aanpassing aan de welvaart met 1 % voor de pensioenen die ingegaan zijn vóór 1993	1.1.2002			73,57		
toekenning van vakantiegeld tijdens het eerste jaar van het pensioen aan werkloze grensarbeiders die in België prikten					0,14	
verhoging van de grens voor de berekening van het pensioen voor de jaren na 2000					0,03	

aanpassing aan de welvaart met 1 % voor de pensioenen ingegaan vóór 1993 en met 2 % voor de pensioenen ingegaan in 1993	1.1.2003				82,98	
aanpassing met 2 % voor de pensioenen ingegaan in 1994 en 1995	1.1.2003				25,66	
verhoging van het minimum pensioenbedrag en het recht op het gewaarborgd minimum voor de gepensioneerden die een gemengde loopbaan hebben gehad, van zodra de duur van de activiteit 2/3de van een loopbaan bedraagt	1.4.2003				51,95	94,93
8. Tijdskrediet				20,50	0,00	
integratie van sommige aanvullende premies van het Vlaams Gewest	1.1.2002			20,50		
9. Gezinsbijslag					7,90	
hervorming van de verhoogde gezinsbijslag voor kinderen met een handicap	1.1.2003				7,90	
TOTAAL		125,67	421,45	262,43	260,84	

(*) Budgettaire bedragen van het jaar waarin de maatregel ingevoerd is.

2. Het stelsel van de zelfstandigen (miljoen euro)

Sociale correcties	Van kracht	Raming van de uitgaven				Jaarlijkse kost
		2000	2001	2002	2003	
1. Gezondheidszorgen		3,02	26,30	(*)	(*)	
medisch dossier, urgentiediensten en intensieve zorgen, radiotherapie, oncologie, ...		3,02				
krediet voor nieuwe initiatieven			26,30			
2. Pensioenen		27,27	0,00	11,23	50,15	
verhoging van het minimum gewaarborgd pensioen	1.7.2000	27,27				54,54
aanpassing aan de welvaart met 1 % voor de pensioenen ingegaan vóór 1993	1.1.2002			11,23		
verhoging van het plafond voor de berekening van de pensioenen	2002				0,03	
aanpassing aan de welvaart met 1 % voor de pensioenen ingegaan vóór 1993 en met 2 % voor de pensioenen ingegaan in 1993	1.1.2003				13,19	
aanpassing met 2 % voor de pensioenen ingegaan in 1994 en 1995	1.1.2003				2,81	
afschaffing penalisatie in geval van vervroegde pensionering					0,42	
verhoging van het minimum pensioenbedrag en het recht op het gewaarborgd minimum voor de gepensioneerden die een gemengde loopbaan hebben gehad, van zodra de duur van de activiteit 2/3de van een loopbaan bedraagt	1.4.2003				33,70	50,55

3. Uitkeringen		2,83	4,35	6,82	5,09	
hulp aan derden voor de helpende partner	1.1.2000	0,04				
uitkering voor hulp aan derden toegekend vanaf de 4de maand van arbeidsongeschiktheid	1.1.2000		0,06			
verhoogde invaliditeitsuitkering voor de werknemers die voor ten minste één jaar arbeidsongeschikt zijn, het percentage van de verhoging is gelijk aan dat van het minimumpensioen	1.7.2000	2,79				5,58
proefperiode bij primaire ongeschiktheid teruggebracht van 3 maanden naar 1 maand	1.1.2001		4,29			
stijging met 3,485 % van de invaliditeitsuitkeringen ontvangen in geval van sluiting van de onderneming	1.7.2002			1,76		3,56
stijging van de uitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid tot op het niveau van het leefloon	1.7.2002			5,06		10,22
officiële erkenning van de arbeid verricht door de echtgenoten-helpers in de zaak van hun zelfstandige partner door de toekenning van een eigen sociaal en fiscaal statuut	1.1.2003				5,09	
4. Moederschap					4,80	
prenatale pauze - uitkering wordt gebracht op 75 % van het begrensde loon wanneer de pauze 7 weken overschrijdt	1.1.2003				4,80	
5. Gezinsbijslag			21,42		0,60	
stijging van het bedrag in rang 1 met 14,87 euro	1.1.2001		21,42			
hervorming van de verhoogde kinderbijslag voor kinderen met een handicap	1.1.2003				0,60	
6. Faillissementsverzekering			2,89			
uitbreiding en versoepeling	1.7.2001		2,89			5,78
TOTAAL (*)		33,12	54,96	18,05	60,64	

(*) De maatregelen voor 2002 en 2003, inzake gezondheidszorgen, worden beschreven in het gedeelte met betrekking tot het stelsel van de werknemers; de verdeling van de bedragen tussen het stelsel van de werknemers en het stelsel van de zelfstandigen is nog niet doorgevoerd.

3. De sociale bijstand (miljoen euro)

Sociale correcties	Van kracht	Raming van de uitgaven				Jaarlijkse kost
		2000	2001	2002	2003	
1. IGO^a		24,54	7,44			
stijging van het gewaarborgd minimumpensioen	1.7.2000	17,85				36,65
inkomensgarantie voor ouderen	1.6.2001		7,44			12,75
werkelijk betaalde pensioen aanrekenen; wegwerken negatief effect "vervroeging"	1.9.2000	6,69				20,08
2. Tegemoetkomingen aan personen met een handicap			20,66		64,77	
creatie categorie 1 bij de tegemoetkoming hulp aan bejaarden	1.1.2001		1,90			
verhoging van de inkomensaf trek bij het in rekening brengen van het inkomen van de partner voor het vastleggen van de uitkeringen aan personen met een handicap (prijs van de liefde)	1.7.2001		4,96			10,18
stijging van de uitkering van het vervangingsinkomen met 2 %	1.7.2001		4,60			9,20
stijging van de uitkering van het vervangingsinkomen met 2 %	1.1.2002		9,20			9,20
het verhogen van de inkomensaf trek voor de toekenning van de uitkeringen aan bejaarden tot op het niveau van het minimumpensioen van de werknemers	1.1.2003				46,39	
inkrimping van de vermindering met 2/3 van de uitkering voor bejaarden die verblijven in een instelling	1.1.2003				6,19	
prijs van de arbeid	1.1.2003				12,19	
TOTAAL		24,54	28,10		64,77	

a. Verhoging van het IGO: 1 april 2003.

VI Bijlage II: Indicatoren m.b.t. het armoederisico bij ouderen

TABEL 23 - Armoederisico volgens geslacht, leeftijdscategorie en verschillende armoedelijnen (40 %, 50 %, 60 % en 70 % van het nationaal mediaan equivalent inkomen) - in 1998

	40 %	50 %	60 %	70 %
MANNEN				
Totaal	3	6	11	19
0-64 jaar	2	5	10	17
65+	6	11	20	34
75+	7	15	24	39
VROUWEN				
Totaal	4	8	14	24
0-64 jaar	4	7	13	21
65+	4	12	22	36
75+	4	12	25	39
TOTAAL				
Totaal	3	7	13	22
0-64 jaar	3	6	11	19
65+	5	12	22	35
75+	5	13	25	39

Bron: ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002.

TABEL 24 - Armoederisico volgens activiteitstatus, 1994-1998

	1994	1995	1996	1997	1998
Loontrekkenden	4	4	4	4	4
Zelfstandigen	18	20	17	11	12
Werklozen	34	31	30	32	32
Gepensioneerden	21	21	20	19	18
Andere inactieven	25	22	21	21	20

Bron: ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002.

TABEL 25 - Armoederisico volgens gezinssamenstelling, in 1998

Gezinssamenstelling	Armoederisicopercentage
1 persoonsgezin	20
1 persoonsgezin, 30-64 jaar	14
1 persoonsgezin, 65+	25
1 persoonsgezin, 65+, man	18
1 persoonsgezin, 65+, vrouw	27
2 volwassenengezin, beiden 65-	10
2 volwassenengezin, één 65+	13
2 volwassenengezin, beiden 65+	25

Bron: ECHP-UDB, Eurostat, versie december 2002.